

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Β'

ΑΡ. 7-8 - 51-52

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ : Στὴν Ἀθηναία Ἑλιά (ποίημα).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Ο ΠΑΛΑΜΑΣ Κ' Η ΚΥΠΡΟΣ—

Κύπρος (ποίημα).

Τὰ Τραγούδια μου.—Δέν εἶναι μονάχα τ' ἀηδόνια... (ποίηματα).

Στὸ Σίμο Μενάρδο (ποίημα).

Στὸν Ποιητὴ Γλαῦκο Ἀλιθέρση (ποίημα).

Ἀσάλευτη Ζωή, Ἑκατὸ Φωνές, (Πέμπτη Νύχτα) 86 (ποίημα).

Οἱ Νύχτες τοῦ Φήμιου, 258 (ποίημα).

Τὸ Κρασί τῆς Κύπρου (χρονογράφημα).

Σ. Μενάρδος (κριτικὸ σημεῖωμα).

Πρόλογος στὸ β' τόμο "Τζιυπριώτικα Τραούδια", τοῦ Δ. Θ. Λιπέρτη.

Στὴν Εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς "Σάλπιγγος", (ποίημα).

Παλαμικά Γράμματα I, II καὶ III.

Ὁ Παλαμάς περὶ τῶν Νέων Ποιητῶν (ἀπόσπασμα κριτικῆς).

ΛΕΥΚΟΣΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ

ΑΠΡΙΛΗΣ 1936
ΜΗΝΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Τεχνικός Διευθυντής : ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ
Υπεύθυνος Ίδιοχρήτης : Α. Μ. ΑΤΤΑΛΙΔΗΣ
Οικονομικός Διαχειριστής : Γ. Ε. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Συνδρομή για ένα χρόνο έσωτερικού 6 σελνία.

» » » » έξωτερικού 8 »

ΓΡΑΦΕΙΟ : 'Οδός Ούζουνιάν

Τυπογραφείο : "ΝΕΟΣ Κόσμος,, Θωμά Γ. Κυριακίδη.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Η ΚΥΠΡΟΣ ΚΙ' Ο ΠΑΛΑΜΑΣ—

‡ Μ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ : 'Η Νεοελληνική Ποίηση (άπόσπασμα από διάλεξη).

‡ ΣΙΜΟΥ ΜΕΝΑΡΔΟΥ : "Επιγράμματα" ΠΙΙΙ.

» » —Γιά τόν Παλαμά (κριτική).

» » —Νεοελληνική Ποίησις (άπόσπασμα από κριτική).

Γ.Λ. ΑΛΙΘΕΡΣΗ : Μέσα στήν όμιχλη—Στόν Κωστή Παλαμά.—'Ωδή στόν Παλαμά (ποιήματα).

Γ.Λ. ΑΛΙΘΕΡΣΗ : Οί Πεντασύλλαβοι.—Τά Παθητικά Κρυφομιλήματα (κριτική).

ΠΑΓΚΟΥ ΗΛΙΑΔΗ : Μιά ματιά στήν ποίηση μας (άπόσπασμα από κριτική).

» » —Τά Παράκαιρα (κριτική).

ΠΑΥΛΟΥ ΒΑΛΔΑΣΕΡΙΔΗ : "Υμνος στόν Κωστή Παλαμά (ποίημα).

ΞΑΝΘΟΥ ΛΥΣΙΩΤΗ : "Υμνος στόν Παλαμά (ποίημα).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑΧΡΟΝΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ—

Σ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ : Μουσικές Συνθέσεις, "Τό Πανηγύρι τής Κακάβας"—"Τάφος,,.

ΤΑΚΗ ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ : Μιά επίσκεψη στοῦ Ποιητή (συνέντευξη).

ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ : 'Ο "Άσκραίος,, τοῦ Παλαμά (μελέτη).

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ : "Τά Τραγούδια τής Πατρίδος μου,, (μελέτη).

ΠΑΓΚΟΥ ΗΛΙΑΔΗ : 'Η Ποίηση τοῦ Παλαμά (άπόσπασμα από διάλεξη).

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ : Κυπριακή Παλαμική Βιβλιογραφία.

Στὴ Κυρία καὶ Θεοκτα.]]
ἐπιστὰς Κυρίου Παναγιώτου
14. 3. 36

Κυπριακά Γράμματα

ΕΤΟΣ Β'
ΑΡ. 7-8

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ).

ΑΠΡΙΛΗΣ } 1936
ΜΑΗΣ }

ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑΙΑ ΕΛΙΑ

Στὸ βράχο τὸν πανίερὸν ἀνεβαίνω,
ἀπάνου εἶν' ὁ ναός, ὁ κάμπος κάτω,
μοῦ κόβει' ἡ λαλιά,
στὸ σύντριμμα ποῦ ἀσύντριφτ' ἡ θωριά του,
μὰ ἔχω τραγοῦδι ἀπ' τὴν καρδιά βγαλμένο
γιὰ σέ, ἀθηναία ἐλιά.

Ὅ,τι ὁ Φειδίας ἔχει πλασμένο καὶ ὅ,τι
τραγοῦδησε ἡ Σαπφὼ σάν ἥσκιοι πάνε
μιᾶς ὑπνοφαντασίας,
Καὶ τοῦ Ὀμήρου κ' ἡ πίστη σάν τὴ νιότη
καὶ ὁμορφάδα καὶ δύναμη σκορπάνε,
βοριά, σάν τὴ φυσᾶς.

Ἐλιά, μονάχα ἐσὺ κι ἀπὸ τὴν ὥρα
ποῦ μιᾶς θεᾶς σέ φύτεψ' ἐδῶ πέρα
μεγάλῃ προσταγῇ,
πάντα ἴδια, ταπεινῇ, μὰ καρποφόρα,
εὐλογημένα ἀνθίζεις νύχτα μέρα
στῆς Ἀθηνᾶς τὴ γῆ.

Κι' ἡ δόξα εἶναι καὶ κείνη μιὰ ἐρωμένη,
μᾶς ἀγκαλιάζει καὶ πετάει κ' ἔρχεται μέρα
ποῦ δὲν ξαναγυρνᾷ,
μὰ ἡ φύση δὲν ἀλλάζει καὶ ὑπομένει,
καὶ στὴν ἀγάπη ἡ φύση εἶναι μητέρα,
ποτέ δὲ λησμονᾷ.

Θεᾶ μεγαλοδύναμη Παρθένα!
Δὲν εἶσαι πλιά τῆς γῆς ἐτούτης ἡ ἔννοια,
τὴ μάγισσα λαλιά
πλιά δὲν τὴν φανερώνεις πρὸς κανένα,
τὴν ὄψη σου τὴ χρυσελεφαντένια
κανεὶς δὲν βλέπει πλιά.

Ναοὶ λατρεῖες σου τρίμματα ἔχουν γίνει,
 μὰ κι ἀπ' αὐτὰ μαθήματα λαβαίνει,
 ὁ σοφὸς φωτερὰ,
 σέ ρήμαξαν καιροί, πληγές, Ἐλγίνοι,
 μόνο ἢ ἐλιά ἀκριβὴ σ' ἐσέ ἀπομένει
 διογέννητη Κυρά.

Θεά, τώρα πού γυρνᾷς ξεθρονιασμένη,
 ποιὸς ξέρει ἀνίσως τὸ κατοίκημά σου
 δὲν εἶναι στήν ἐλιά·
 ὅποιον ἀκόμα ἢ δόξα σου ζεσταίνει
 στὸν ἥσκιο της ἄς πάη τὴ θεϊκιά σου
 νὰ ξαναβρῆ ἀγκαλιά.

Τοῦ δέντρου σου ἔχεις δόσει διπλὴ χάρη,
 στὰ κλώνια του ὁ καρπὸς καὶ στό σκοτάδι
 τὸ φῶς του ποθητό·
 κι ἀκόμα στήν ἐλιά σου ἄς πάη νὰ πάρη
 τραγοῦδι ὁ ποιητής, μὲ τ' ἀγνὸ λάδι
 θρέφε καὶ τὸ θνητό.

Ἐσὺ δὲ μεγαλώνεις μὲ λαχτάρες,
 γιὰ σέ δὲν εἶναι ὁ πόλεμος, τ' αὐλάκια
 πού εἶν' ἀπὸ αἶμα, ἐλιά,
 τῆς ἀγάπης γιὰ σέ οἱ χαρὲς κ' οἱ χάρες,
 πράσινοι κάμποι, εἰδύλλια, προβατάκια,
 καὶ τοῦ σπιτιοῦ ἢ φωλιά.

Ὅμως πρῶτα γι' αὐτὸ μὲ τ' ἄρματά του
 τὸ πατρικὸ νὰ τ' ὀχυρώση χῶμα
 πρέπει γιὰ σέ καθεὶς
 κι ὄχι μονάχα μὲ τὸν ἴδρωτά του·
 σοῦ πρέπει καὶ μὲ τὸ αἶμα μαζί ἀκόμα,
 Ἐλιά, νὰ ριζωθῆς.

Γιὰ νὰ βλασταίνης πάντα καρποφόρα
 πρέπει νὰ σέ φυλάη νύχτα καὶ μέρα
 τουφέκι καὶ σπαθί,
 γιατί κ' ἢ προκοπὴ θὰ ρθῆ στὴ χώρα
 καθὼς ἔρχεται ἢ γένα στὴ μητέρα,
 μὲ πόνων γόους θὰ ρθῆ.

Κι ἂν αὔριο δὲ γνωρίζαμε νὰ ποῦμε
 πού ὑψώνεται τ' Ἀλέξαντρου ἢ πατρίδα
 καὶ πού ἢ φεγγοβολιά
 τῶν Παρθενῶνων, φτάνει μιὰ φροντίδα
 μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια νὰ βρεθοῦμε,
 γιὰ σέ, Ἀθηναία Ἐλιά!

1886

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

('Ανέκδοτο)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο ΠΑΛΑΜΑΣ Κ' Η ΚΥΠΡΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ¹⁾

ΣΤΟ ΣΟΦΟ ΜΑΣ ΦΙΛΟ Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗ 2)

Καλῶς μᾶς ἤρθατε παιδιά! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη, ³⁾
 στὴ Μακαρία τὴ γῆ,⁴⁾
 στάζει τὸ μέλι διαλεχτὸ σὰν πρῶτα; Ἀκόμα γίνεται
 τὸλόγλυκο κρασί;

Ἡ χαρουπιὰ ἢ ὀλόχλωρη λέει τὰ παλιὰ καὶ τάξια
 τῆς ἀργυρῆς ἐλιᾶς;
 Καὶ τὰηδονάκι τραγουδεῖ στὴν εὐωδιὰ τοῦ λάδανου⁵⁾
 τὰ πάθη τῆς καρδιάς;

Κ' οἱ ἀκρογιαλιές λαχταριστές, τάραξοβόλια ὀλόβαθα
 καὶ τὰκροτόπια ὀρθά,
 τὸ καρτεροῦνε τῆς θεᾶς τὸ ὑπέρκαλο ξαγνάντεμα
 καὶ δεύτερη φορά;

Καλῶς μᾶς ἤρθατε παιδιά! Στὴν Κύπρο τὴν πολὺχαλκη,
 στὴν καρποφόρα γῆ,
 ἀκόμα ἢ Μοῖρα τῆς ὄργης, ἢ Μοῖρα ὄλων τῶν ὄμορφων,
 ξεσπάει καὶ καταλεῖ;

1) Καθὼς εἶναι γνωστὸ στὰ 1901 εἶχε διοργανωθεῖ στὶς Ἀθήνες Κυπριακὴ Ἐκθεσὴ ἀπὸ τὸν Κυπριῶτη πολιτευτὴ καὶ δημοσιογράφου, τὸν κ. Γ. Σ. Φραγκοῦδη. Στὴν ὠραία φιλολογικὴ ἐσπερίδα ποὺ δόθηκε στὶς 7 τοῦ Ἀπρίλη καὶ ποὺ σ' αὐτὴ ὁ μ. Καθηγητὴς Σ. Λάμπρος εἶχε προσφωνήσει τοὺς Κυπριῶτες κι ὁ κ. Ν. Κλ. Λανίτης ἔκανε τὴν ἀντιφώνηση, ὁ ποιητὴς ἀπάγγειλε αὐτὸ τὸ ποίημα ποὺ τὰχε πλάσει ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν περίσταση καὶ τὴν παρουσία τῶν νησιωτῶν στὴν Ἀθήνα. Βρίσκεται δημοσιευμένο κάτω ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς γιορτῆς στὸ Λεύκωμα ποὺ βγήκε τότε μὲ τίτλο «Κυπριακὴ Ἐκθεσὶς ἐν Ἀθήναις, 1901, σ. 63—64. Ἐπίσης στὴ συλλογὴ «Πολιτεία καὶ Μοναξιά», 1912, β. ἔκδ. σ. 53—56.

2) Ὁ πατέρας τῆς λαογραφίας στὴν Ἑλλάδα (Καλάμες 1852—Ἀθήνα, 1921). βλ. Μ.Ε.Ε. τ. Κ. σ. 454γ—455 καὶ «Λαογραφία», 1923, σ.θ—κοτ', κοτ'—να'.

3) Ὁ ποιητὴς ὀνομάζει τὴν Κύπρο «ἀέρινη» μὲ τὴν ἴδια σημασία ποὺ κι ὁ Ἡσυχίος τὴν ὀνομάζει «ἀερία»: «ἀερία· ὀμίχλη παρ' Αἰτωλοῖς. Θάσον τε νῆσον...καὶ Κύπρον οὕτως ἐκάλου». Ὁ Τάκιτος φρονεῖ πὼς πήρε τὸνομα ἀπὸ τὸν ἥρωα Ἀέριον, Σήμερα ἡ λέξη σχετίζεται μὲ τὸ λατινικὸ *aeraria* βλ. I. Χρ. Τορναρίτου: «Ἀρχεῖον Βυζαντινοῦ Δικαίου», Ἀθήναι, 1930, τόμ. I, τεύχος I, σ. 24—28.

4) Ἔτσι τὴν ἀναφέρει στ' ἄλλα ὀνόματα ὁ Πλίνιος. Plin. N. Hist. 5, 31. Ἐπίσης ὁ Γεωγράφος Μελέτιος τ. 3, σ. 227: «Μακαρία διὰ τὴν εὐκρασίαν καὶ εὐφορίαν τοῦ τόπου».

5) Ἄ δ ανος, ὅπως τὸ ἐρμηνεύει, στὰ «Κυπριακά» ὁ Σακελλάριος=«λάδανον ἀρχ. τὸ εὐώδες ἄρωμα τὸ ἀπὸ τῶν ξισταρκῶν διὰ τῶν γενεῶν τῶν τράγων ἀθροιζόμενον».

Λυσσάει με την αναβροχιά, με την ακρίδα μαινεται,
 Στώραϊο πολύπαθο κορμί ή άγνή ψυχή δέν έσβυσε ;
 Πέστε το έσεις, παιδιά !

Καλώς μās ήρθατε, παιδιά, και φέρτε, κελαιδίηστε μας
 τó ευγενικό νησί.
 — Μέσ' στη βαθειά της άγκαλιά μητέρα ή "Ασπρη θάλασσα
 να κρύψη έσέ ζητεί.

Του κάκου στεριές, πέλαγα, λαοί τριγύρω σου ήμεροι
 και βάρβαροι λαοί
 σ' είδανε, σε ώρεχτήκανε, και κατά σε χυθήκανε
 και 'Ασία και 'Αφρική.

Ρωμαίους και Σαρακηνούς, Τούρκους και Φράγκους γνώρισες.
 "Ω Ροδαφνούσα έσύ, 7)
 από τη Δύση ό Βασιλιάς κι ό Ρήγας σ' έρωτεύτηκαν
 άπ' την 'Ανατολή.

..... 8)

Κ' είναι ή καρδιά σου έσέ πιστή, και δένεις με γητέματα,
 και πήραν από σε
 μιá ρίζα τά διαβατικά, και μοίρανε τάλλότρια
 δική σου χάρη, ώ ναί !

Και την 'Αστάρτη ξέγραψεν ή θεία Ποθοκρατόρισα
 που γέννησαν οί άφροι,
 κι από της Τύρου τó Μελκάρθ, και με τά σπλάχνα σου έπλασες
 τόν 'Ελληνα 'Ηρακλή.

Κι άφου πετάξανε οί θεοί, και της Ποφίας άπόμεινε
 συντρίματα ό Βωμός,
 ή Ροδαφνούσα σου έφτασε, και γίνηκε τραγούδι σου,
 και σ' άναψε, καημός,

6) 'Εδω παραλείπεται ένας έφτασύλλαβος.

7) 'Η Ροδαφνού που στο δημοτικό τραγούδι ταυτίζεται με την άγαπητικά του Λουζινιανού Βασιλιά στο νησί Πέτρου του Α', Ζιάν ντ' 'Αλεμάν, που από ζήλια της ή Βασίλισσα Λεονώρα τη βασάνισε στην άπουσία του Βασιλιά στη Δύση : Βλ. «Κυπριακά» Α. Σακελλαρίου τ. 2, σ. 46—48 και 48—52.

8) 'Εδω παραλείπεται μιá δόλακαιρη στροφή.

Καί τοῦ Ἡρακλῆ τὸ ρόπαλο τὸ πῆρε καὶ κυνήγησε
τὸν ξένο, ἐκδικητής,
κ' ἐσὲ λημέρι του ἔκαμε, τὸ κάλεσμα προσμένοντας
τὸ μέγα, ὁ Διγενής.

Ἐσὺ κρυφοζωντάνεψες, ὠραῖο νησί, καὶ φύλαξες,
ἐσὺ τὰ προσκυνᾶς,
τῆς Ρωμισούνης τὰ εἶδωλα τῆς Ὀμορφιάς τὸ εἶδωλο
καὶ τῆς Παληκαριάς.

Ἄπο τὰ κέδρα τοῦ Ὀλυμποῦ 9) σκαλίστε γοργοκάραβα,
ᾧ Ἀκρίτα! ᾧ Ροδαφνοῦ!
Ἦ κάμετε καράβια σὰς τὰ ὀλάνθιστα κι ὀλόδροσα
φερούγια τοῦ Ἀπριλιοῦ,

Καὶ τῶν Ἑλλάδων τὰ νεκρὰ ἀκρογιάλια γύρα φέρτε τα,
ξυπνήστε ἕνα βοριά,
ἀπλώστε ἕνα τρικύμισμα, κι ἀστράφτε ἐμπρὸς καὶ μέσα μας
τὰ ὠραῖα, τὰ δυνατά.

Καλῶς μᾶς ἤρθατε, παιδιὰ! Σ' ἐσένα Κύπρο, ἀέρινη,
ὦ Μακαρία γῆ,
πῆγεν ὁ μέγας Ἐρωτας καὶ χτύπησε, κι ἀνάβρυσε
θαματοουργὴ πηγὴ. 10)

Στοιχειὸ ὠργισμένο τὴν πηγὴ βαθιὰ τὴν καταχώνιασε.
ᾧ χέρι ὄνειρευτὸ
ποῦ πάντα σὲ προσμένουμε, ξεσκέπασε, καὶ φέρε μας
τὸ ἀθάνατο νερό!

Καλῶς μᾶς ἤρθαιε, παιδιὰ! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη,
στὴ Μακαρία τὴ γῆ,
στ' ὠραῖο πολύπαθο κορμί ἢ ἀγνή ψυχὴ δὲν ἔσβυσε.
Καὶ ζῆ, καὶ ζῆ, καὶ ζῆ!

9) Τὸ Κυπριώτικο βουνό.

10) Ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὴ «Fontana Amorosa» ποῦ βρίσκεται στὸ τσιφλικὶ «Δυὸ Ποταμοί», διόμισι μίλια ἀπὸ τὴν Πόλη τῆς Χρυσοχοῦς στὰ βόρεια τῆς ἐπαρχ. Πάφου ποῦ ὁ Ἀριόστος τὴν ὑμνησε στὸ ποίημα τοῦ «Orlando Furioso»:

Da limpida fontana tutta quella κ.τ.λ.

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΟΥ

M. E.

Τὰ τραγούδια μου,
τὰ τραγούδια πῶς τὰ τραγουδεῖς !
Τὰ σπιθόβολα φτερούγια τῆς ὠδῆς
καὶ τὰ βήματ' ἀπαλὰ τῆς ἐλεγεΐας
πῶς τὰ φέρνεις πιὸ σιμὰ στή μουσική,
πῶς μιᾶς ἄλλης ἄρμονίας
τὸ ρυθμὸ στὸ στίχο δένεις, ψυχὴ ἐσύ,
καὶ πῶς γίνονται γλυκύτατοι χοροὶ
καὶ συρμένοι ἀπ' τῆ χορεύτρα σου φωνῆ
τὰ τραγούδια μου,
τὰ τραγούδια σάν τὰ τραγουδεῖς,
τὰ παιδιὰ τῆς ἐλεγεΐας καὶ τῆς ὠδῆς !

Ἄλλὰ τίποτε—καὶ πῶς νὰ σοῦ τὸ πῶ !
Τίποτε δὲν εἶναι μουσικό.
τίποτε δὲν εἶναι ποῦ ν' ἀξίζη
νὰ τραγουδηθῆ,
τίποτε σάν τὸ λυγμό,
σάν τοῦ δάκρυου τὸ λυγμὸ
ποῦ σοῦ τῶκοψε μιὰ μέρα
καὶ σοῦ κράτησε στὰ χεῖλη καὶ βουβὸ
σοῦ τὸ πῆρε ἀπ' τῆ φωνῆ σου
τὸ τραγούδι μου,
τὸ τραγούδι ποῦ τὸ τραγουδοῦσες.

Γύρω μας τοῦ ἡλιογερμοῦ
σάλευαν τὸν πρᾶον ἀέρα
σκιές ἀμίλητες, ἄνāρες, κυματοῦσες.
Νὰ ἦτανε στοιχειὰ καὶ ποιοῦ καημοῦ,
νὰ ἦτανε ποιᾶς λύρας τάχα οἱ Μοῦσες ;

* Τὸ τραγούδι αὐτὸ εἶναι παρμένο ἐπίσης ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Δειλοὶ καὶ Σκληροὶ Στίχοι», σ. 152-153. Εἶναι ἀφιερωμένο στὴ Μ. Ε., δηλαδή, στὴν Κυπριώτισσα Λεμεσιανὴ Ἄρσα-κειάδα καὶ Καθηγήτρια τῆς ἀπαγγελίας Δίδα Μαρία Ἐλευθερίου ποῦ μιὰ μεγάλη φιλία τὴν εἶχε συνδέσει μὲ τὸν ποιητὴ. Τὸ κατοπινὸ (σ. 136—138) μαζί μὲ τὰ «Στὴ γραμμένη ἀκρογιαλιά» (σ. 147—149), «Μυστικὴ παράκληση» (σ. 192—194), «Παθητικὸς ὕμνος» (σ. 248—256), «Ὅλες τίς ἀγάπες» (σ. 287—290) κ.τ.λ. καὶ κάποια ἄλλα στὴ συλλογὴ «Περάσματα καὶ χαιρετισμοί» πρέπει ν' ἀλληλοσυνδεθοῦν γιὰτὶ φαίνεται πῶς εἶναι ὅλα ποτισμένα μὲ τ' ἀθάνατὸ νερὸ μιᾶς, τῆς ἴδιας κρουσταλένιας πηγῆς !

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΑΧΑ Τ' ΑΗΔΟΝΙΑ....

Δέν είναι μονάχα τ' αηδόνια
 πού κάνουν ναό τὸ κλαρί,
 πού κάνουν ἀπέραντη γλύκα
 κι ἐσένα, διαβάτρα στιγμὴ!

Στὴν πλάση εἶναι κι ἄλλα πουλάκια
 τοῦ θεοῦ ἀπ' τὰ χέρια κι αὐτά,
 δὲν ξέρει κανεὶς τ' ὄνομά τους
 πὼς εἶναι κανεὶς δὲ ρωτᾶ.

Κελαΐδημα κι ἂν κελαΐδῆσουν
 κρυμμένα, φτωχά, ταπεινά,
 τὰ ρόδα πού ἀνθοῦν δὲν τὰ γέρνουν
 σωμένα, ἀπὸ ἔρωτ' ἀχνά.

Γροικώντας τα οἱ νύχτες δὲ στέκουν
 καὶ οἱ κόσμοι θαμποὶ ἐκστατικοί,
 σὰν ὅταν ἀσύγκριτη πίνουν
 τοῦ θεοῦ τ' αἰδονιοῦ τῆ φωνή.

Στὴν πλάση εἶναι κι ἄλλα πουλάκια,
 τραγούδια, μὰ πόσο δειλά!
 Σὰν πάθους φωνὴ ν' ἀνεβαινῆ
 στὰ χεῖλη χωρὶς νὰ μιᾶ.

Στὴν πλάση εἶναι κι ἄλλα πουλάκια,
 γλυκόλαλα, πόσο ἀπαλά!
 Σὰ μάτι, γιομᾶτο συμπόνια.
 πού μόλις μᾶς βλέπει περνᾶ.

Γροικώντας τα οἱ νύχτες δὲ στέκουν
 καὶ οἱ κόσμοι θαμποὶ ἐκστατικοί,
 καὶ μήτε πού κίτρινα γέρνουν
 τὰ ρόδα ἀπ' ἀγάπη τρελλή.

Μὰ κάποιες καρδοῦλες τ' ἀκοῦνε,
 καὶ σὰν ἀδερφοῦλες μ' αὐτά,
 καὶ σὰν ἀνταπόκριση νᾶχουν
 πρῶτ' ἐβράδυ μ' αὐτὰ μοναχά,

ἂν τύχη στὰ δέντρα τῶν κήπων,
μ' ὅποια ὥρα καὶ μ' ὅποιο καιρὸ,
χειμῶνα, φθινόπωρο, θέρος,
μεσάνυχτα, αὐγὴ, δειλινό,

σὰ φύλλο νὰ σειέται, σὰ φύλλου
στ' αὐτιά μας ψιθύρισμα, ὡ πῶς!
ἔν τύχη νὰ πάη στὶς καρδοῦλες,
πουλάκια, ὁ δικὸς σας σκοπὸς,

καρδοῦλες, μέ ποιά τὸν ἀκοῦτε
κατάνυξη,—πῶς νὰ τὴν πῆς!—
ποὺ δὲν τὴ γεννᾶ, δὲν τὴν ξέρει
τ' ἀηδόνι, ὁ μεγάλος ποιητῆς!

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Κι αὐτὸ τὸ τραγοῦδι στὸ στέλνω,
Ψυχὴ μυστικὴ μου, σ' ἐσένα!
Τοῦ στίχου μου τ' ἄνθια εἶναι τώρα
γιὰ Σὲ ὅλα, ἀπὸ σὲ φυτρωμένα.

ΣΤΟ ΣΙΜΟ ΜΕΝΑΡΔΟ *

Καὶ τοῦ Ὀμήρου Φωνὴ καὶ τοῦ Μουσαίου! **
Ποίημα καινούργιο ὁ στίχος σου τὴν κάνει
καὶ τοῦ παρνασσικοῦ χοροῦ τοῦ ἀρχαίου,
τοῦ φορεῖς δροσοστάλαχτο στεφάνι. ***

Τῆς τιμῆς τὸ χαιρέτισμα τὸ φέρνει
καὶ στοῦ καιροῦ τοῦ νέου μας τὸ λυράρη,
καὶ τὴν καρδιά σου ἀδίσταχτα τὴ γέρνει
φῶς ἰλαρὸ στοῦ ταπεινοῦ τῆ χάρη.

Στοὺς ποὺ ζοῦμε καιροὺς τί τάχα μένει
ποὺ νὰ στέκεται πιὸ ἄξιο στὴ ζωῆ;
Ποιὸς ξέρει! Μπορεῖ ἐκεῖνος ποὺ τοῦ εὐφραίνει
τ' ὄνειρο τῆς Πολύμνιας ἡ πνοῆ.

* Δημοσιεύθηκε στοὺς «Δειλοὺς καὶ Σκληροὺς Στίχους», 1928, ἀφιερωμένο στὸν Κυπριώτη Καθηγητὴ τῆς Ἀρχαίας Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Σ. Μενάρδο (1872—1933) ποὺ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἔργο του ποιητῆ. Βλ. *The Poetry Review* 19 (1928) 397—410 ποὺ μεταφράστηκε στὰ Ἑλληνικὰ στὴ Ν. Ἔστια 5 (1929) 166—69 καὶ 212—214. Ἐπίσης τὸ ἄρθρο του στὸ βιβλιαράκι «Δώδεκα Ἄρθρα» τῆς σειρᾶς «Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν Παλαμᾶ.»

** Ἐννοεῖ τὴ μετάφραση τοῦ Μενάρδου: «Μουσαίου Ἠρῶ καὶ Λεαντρος» ποὺ βγῆκε στὴ Βιβλιοθ. Φέξη στὰ 1911 καὶ ξαναμπῆκε στὴ συλλογὴ τῶν μεταφράσεων του ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους λυρικοὺς «Στέφανος» ποὺ περιλαμβάνει ἐπίσης καὶ κομμάτια ἀπὸ τὸν ἄμυρο.

*** ἔννοεῖται ἡ συλλογὴ «Στέφανος», Ἀθήναι, Ἰ.Ν.Σιδέρης, 1924 σελ. λη' 183.

ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΓΛΑΥΚΟ ΑΛΙΘΕΡΣΗ *

Ὁ τεχνίτης τοῦ λόγου ποῦ ρυθμίζει
καὶ τὸ λόγο σὰ μάρμαρο καὶ δίνει
στέριο κορμὶ στὴ ρέουσα Ἴπποκρήνη
καὶ σὰν κύμα τὸ στίχο τρικυμίζει,
καὶ τοῦ τεχνίτη αὐτὸς κριτὴς. Τοῦ ἀξίζει,
γιατ' εἶν' ἡ τέχνη ἡ ἀσύγκριτη ἀξιοσύνη.
Τὴν καρδιά τὸ τραγούδι ὅποιου φλογίζει,
καὶ τὸ νοῦ του προικίζει γιὰ νὰ κρίνη
μὲ βαθέτερη βλέψη.

Θὰ μ' εὐφράνη
σὰν τὸ νερὸ ποῦ εὐφραίνει τὸ πλατάνι,
τὸ μίλημά σου, μάθε· ὄχι γιατί
μπορεῖ σὲ βάθρο νὰ μὲ στήση ἢ κρίση·
μόνο γιατί θὰ μὲ μοσκοβολήση
ὁ ἀνθὸς τῆς καλοσύνης, ποιητὴ!

11 Αὐγούστου 1922.

86 *

Χρυσὸ τὸ μῆλο ποῦ κρατᾶς, καὶ μαργαριταρένια σου,
Ἄροδαφνοῦσα, ἢ φορεσιά, πνοὴ τῆς Ἀφροδίτης
Σ' ἔρριξε σκύλλα Ρήγισσα στὸν πυρωμένο κλίβανο,
Καὶ σ' ἔτρωγε κι ὁ κλίβανος κ' ἔφεγγε σὰν πλανήτης.
Τοῦ κάκου! ἀπὸ τῆ φλόγα ἐσὺ ξανανιωμένη ἀφάγωτη,
Τὸ Χάρο μὲ τὸν Ἔρωτα σκορπᾶς, Ἄροδαφνοῦσα,
Ὅρμη ἐκδικήτρα μέσα στὰ μάτια σου ἄστραψε
Βυθοῦς ποῦ κρῦβει ἢ θάλασσα ἢ πικροκυματοῦσα!

258 **

Ἔνα εἶναι τὸ τραγούδι μου γιὰ σᾶς, Δομνίτσα, Ἴσμήνη,
μιὰ ρίμα γιὰ τὴ χάρη σας εἶν' ἕνα περιβόλι,
χαρὰ οἱ ἀνθοὶ στὰ νιάτα σας· φυτρώνουν μυροβόλοι
στὴν Κύπρο τὰ τριαντάφυλλα καὶ στὴν Ἀθήνα οἱ κρίνοι.

* Πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Νέα Ζωή», τόμ. XII, ἀρ. 5, Ἄλεξάντρεϊα καὶ βρίσκεται ἐπίσης στὴ συλλογὴ «Δεῖλοι καὶ Σκληροὶ Στίχοι» ποῦ βγήκε στὰ 1928, στὴ σ. 286. Θαυμαστὴς καὶ ζηλωτὴς τοῦ παλαμικοῦ ἔργου ὁ Κυπριώτης ποιητὴς (ποῦ ζεῖ σήμερα στὴν Ἄλεξάντρεϊα) τ' ἀφιέρωσε τὴν πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ του «Κρινάκια τοῦ Γιαλοῦ», Ἄλεξάντρεϊα, 1919, καθὼς καὶ ποιήματα του στὶς συλλογές «Ὁραματισμοὶ τοῦ Ἐωσφόρου κι ἄλλα ποιήματα» καὶ «Ἀπλὴ Προσφορὰ» κ' ἔγραψε κριτικὴ γιὰ τὸ ἔργο του.

* Ἀπὸ τὴ σειρά «Ἐκατὸ Φωνές» (Πέμπτη Νύχτα) στὴ συλλογὴ «Ἡ Ἀσάλευτη Ζωή» (Τρίτη Ἐκδοσις), ἐν Ἀθήναις, Ἐκδόται Ἰωάννης Δ. Κολλάρος καὶ Σία κ.λ.π., 1926, σ. 134.

* Οἱ Νύχτες τοῦ Φήμιου (1931—1932), Ἐν Ἀθήναις, Ἐκδόται: Ἰωάννης Δ. Κολλάρος καὶ Σία κ.λ.π. 1935, σ. 139. Τὸ τετράστιχο αὐτὸ ἀναφέρεται στὰ δυὸ νεώτερα κορίτσια τοῦ Κυπριώτη Λεμεσιανοῦ δικηγόρου, πολιτευτὴ καὶ ποιητὴ κ. Ν. Κλ. Λανίτη.

ΤΟ ΚΡΑΣΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*

“Όσον ἐγγίζω τὸ μοιραῖον τέρμα, τόσον αἱ ἀναμνήσεις τῆς ζωῆς μου καταφθάνουν ὄχι ἀμέσως ἀπὸ τὴν ζωὴν ἀλλὰ διὰ μέσου τῶν βιβλίων. Ἡ ζωὴ εἶναι ὄνειρον. Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐπικοινωνῆς μὲ τὴν ζωὴν χάρις εἰς τὴν φιλολογίαν, τοῦτο καταντᾷ νὰ εἶνε τὸ ὄνειρον τοῦ ὄνειρου. Ἄλλ’ ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἴδιος καθὼς μᾶς τὸ λέγει εἰς τὸν περίφημον στίχον του ὁ Πίνδαρος, δὲν εἶνε παρὰ «σκιάς ὄναρ» δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα καὶ πολὺ δυσαρεστημένοι μὲ τὸ μειονέκτημά μας.

Νὰ γνωρίζωμεν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ βιβλία δὲν εἶναι τάχα, —διὰ πολλοὺς λόγους— προτιμότερον τοῦ νὰ τοὺς γινώσκωμεν κατ’ εὐθείαν ἀπὸ τὴν ἀγοράν; “Ἄλλο πραγματικότης καὶ ἄλλο ἀλήθεια; Καὶ λοιπὸν: ἔξαφνα ἐνθυμοῦμαι ὅτι ξημερώνει ἡ ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν οἱ ὅποιοι συνέδεσαν ἀδιαρρήκτως (ἄσον τοῦλάχιστον ἦτο δυνατὸς ὑμέναιος κάπως ἀταίριαστος) Ἑλληνισμόν καὶ Χριστιανισμόν ἡ ἑορτὴ κατ’ ἔξοχὴν ἀκαδημαϊκὴ ποῦ τὴν πανηγυρίζου, κατ’ ἔτος διὰ τῆς φωνῆς τῶν ῥητόρων τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι μοῦ ἐνθυμίζουν πάλιν τι νομίζετε; Τὸ κρασί τῆς Κύπρου. Καὶ αἱ τέσσαρες αὐτὲς λεξοὺλες ποῦ μὲ ταξιδεύουν; Εἰς τὴν ὠραίαν πατρίδα τῆς Ἀφρογενείας ποῦ ἀκόμα πλανᾷ ἐκεῖ τὸ φεγγοβόλον φάντασμα τῆς Ρήγισσας, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα καθιέρωσεν εἰς τὰς μεσαιωνικὰς ἐρεῦνας τοῦ ὁ κ. Σίμιος Μεναρδος;

Εἰς τὸ νησί τῆς Ροδοδαφνούσης καὶ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ὅπου ζοῦν ἀκόμα αἱ εὐγενέστερα καρδιά. ** “Ὁχι. Μὲ φέ-

ρουν χρόνους πολλοὺς ὀπίσω εἰς μίαν παράστασιν τῆς «Λουκρητίας Βοργίας» ἐνὸς παλαιωμένου δράματος τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ. Μὴ μ’ ἐρωτᾶτε λεπτομερείας διότι θὰ μᾶς ἐπήγαιναν πολὺ μακρὰ καὶ δὲν ἔχομεν καιρὸν. Τὴν ὥραν ποῦ συμποσιάζουν οἱ καλεσμένοι τῆς ἀπαισίας γυναικὸς, καθὼς τοῦλάχιστον μᾶς ἀναπαριστάνεται ἀπὸ τὸν ρωμαντικὸν ποιητὴν, εἰσέρχεται νεαρὸς οἰνοχόος κρατῶν εἰς τὰ χέρια του μπουτίλιες ἀπὸ κρασί δύο προελεύσεων. Καὶ ἐρωτᾷ τοὺς συμπότας:

—Τὶ κρασί θέλετε ἄρχοντες; Τῆς Κύπρου ἢ τῶν Συρακουσῶν;

Καὶ ἀποκρίνεται κάποιος;

—Τῶν Συρακουσῶν εἶναι τὸ καλύτερον.

Τὸ κρασί τῆς Κύπρου τοιοῦτοτρόπως παραγκωνίζεται εἰς οὐγκικὸν δράμα. “Ὁχι ὅμως καὶ εἰς τὴν ποίησιν μιᾶς μεγάλης ἱερείας τῶν Μουσῶν τῆς Ἑλισάβετ Μπράουνιγκ συζύγου ἐνὸς πολὺ μεγάλου ποιητοῦ τοῦ Ροβέρτου Μπράουνιγκ.

Ἡ Ἑλισάβετ ἐπλήρωσε μὲ τὴν φήμην τῆς μέγα μέρος τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀπέθανε τὸ 1860 εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ κατέλιπε μεταξύ ἄλλων ἐμμέτρων ἔργων τῆς δύο ἀριστουργήματα: «Τὰ Σονέτα ἀπὸ τὸ Πορτογαλικόν», εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἔρωσ—καὶ μάλιστα τῆς ποιητρίας πρὸς ἰὸν ποιητὴν—ἐξαιρεται εἰς ὕψη θρησκευτικῆς περιπαθείας προτύπου ὠραιότητος—καὶ τὴν «Αὐγὴν Λεῖγ» —«τό ποιητικὸν εὐαγγέλιον τοῦ αἰῶνος» καθὼς τὸ ἀπέκαλεσε διάπυρος θαυμαστῆς του ὁ Ἱππόλυτος Ταῖν.

* * *

Καὶ λοιπὸν ὁ συνειρμὸς τῶν ἐνοιῶν παρουσίασεν εἰς τὰ μάτια τῆς φαντασίας μου ὕστερον ἀπὸ τὸ καταφρονηθὲν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ κρασί—μολοντί διὰ νὰ προσφερθῆ ἀπὸ τὴν

* Χρονογράφημα ποῦ πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ Ἀθηναϊκὸ «Ἐμπρὸς». Ἐμεῖς τὸ παίρνουμε ἀπὸ τὴν ἐφημ. «Ἀλήθεια» τῆς Λεμεσοῦ Ἄρ. (1426) 2290, 13)3) 1925.

** Ἐδῶ παραλείπονται πέντε λέξεις.

Βοργία εις τὰ θύματά της θά ἦτο πάντοτε περίφημον—τὸ κρασί τῆς Κύπρου τὴν φερόν αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς τραγουδημένον εἰς τὴν λύραν τῆς Ἐλισάβετ Μπράουνιγκ. Τὸ ποίημα ἐπιγράφεται: «Τὸ κρασί τῆς Κύπρου» κ' ἔχει ἱστορίαν.

Εἰς ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς νέας ποιητρίας ἦτο ὁ Οὐγκος Στούαρτ Μπούτ, τυφλὸς ἑλληνιστῆς καθὼς ὁ ἰδικὸς μας παλαϊκὸς λησμονημένος διδάσκαλος καὶ ποιητῆς τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Κων)πόλεως, ὁ Ἥλιος Τανταλίδης. Σπουδασμένος εἰς τὸ Κάμπριτζ εἶχεν ἐκδόσει μεταφράσεις τοῦ «Ἀγαμέμνωνος» τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἐκλεκτῶν σελίδων ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἱερᾶς Τριάδος Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Τὸ «Κρασί τῆς Κύπρου» ἀφιερώνει ἡ ποιήτρια πρὸς τὸν διδάσκαλον τῆς εἰς ἀνάμνησιν τῶν σπουδῶν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν τὰς ὁποίας διεξήγαγεν ὑπὸ τὴν καθηγεσίαν του.

Ἐν τούτοις ἀφορμῇ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος ἔδωκε γεγονὸς περισσότερον συγκεκριμένον: ἡ προσφορά ἐκ μέρους τοῦ διδασκάλου τῆς μιᾶς δαμιζάνας μὲ κρασί τῆς Κύπρου. Ἡ ποιήτρια ἐγοητεύθη. Ἐδοκίμασε τὸ κρασί καὶ τὸ εὖρεν ἐξαισίον. Ἐπίστευσε παρασυρομένη ἀπὸ τὴν ἀγνὴν παρθενικὴν φιλοστοργίαν τῆς ὅτι θά συνεμερίζετο τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς καὶ ὁ πατέρας τῆς ὁ αὐστηρὸς, στρυφνός, ἰδιότροπος καὶ ἀδιάλλακτος Μπάρετ. Ἐγέμισ' ἕνα ποτηράκι ἀπὸ τὸ νέκταρ τῆς καὶ ἔτρεξε νὰ τοῦ τὸ προσφέρει.

—Τί εἶνε τοῦτο; ἐβρυχήθη ὁ πατήρ.

—Μάδοκίμασε πρῶτα, τοῦ ἔκραξε ἀκτινοβολοῦσα ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς, ἡ κόρη.

—Φρίκη! ἐμουγγίρισε ὁ πατέρας μόλις ἄγγισε εἰς αὐτὸ τὰ χεῖλη του. Ἐδέστερο ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔχω δοκιμάσει.

—Μὰ εἶνε κρασί τῆς Κύπρου, κρασί ὀλάκριβο, πολύτιμο, ἐκελάδησε ἡ κόρη.

—Μπορεῖ νὰ εἶναι, ἐβρόντηξεν ὁ δράκοντας, ὅτι διάβολο σοῦ ἀρέσει μιά

καὶ δυὸ καὶ δέκα φορές ... μάειναι ἀηδία. Δὲν πίνεται.

—Βέβαια εἶπε καθ' ἑαυτὴν διὰ νὰ παρηγορηθῇ ἡ μουσολήπτος βρετανοπούλα ὅσοι εὐχαριστοῦνται μὲ τὸ πόρτο δὲν ἤμποροῦν νὰ αἰσθανθοῦν τί ἀξίζει τὸ κρασί τῆς Κύπρου.

Καὶ ἔγραψε τὸ φερώνυμον ἄσμα μαζὺ διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ κρασί τῆς ὑβρισμένον ἀπὸ τὸν γεννήτορα καὶ διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ὑποχρεωτικὸν διδάσκαλον. Καὶ τί δὲν ἀπαντῶμεν εἰς τὸ ποίημά της! Τὸ ρεῦμα τῆς μελωδίας τῆς ἔρρεεν ἀκράτητον καθὼς ἐκεῖνο τοῦ Σέλλεῦ καὶ τοῦ Βύρωνος ἐν ἀνάγκῃ καταρρίπτον καὶ τοὺς φράκτας τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς Συμμετρίας.

Οἱ Ἑλληνες καὶ οἱ θεοὶ τῶν γεραίων' ἐκεῖ. Ὁ Βάκχος ἰδιαζόντως καὶ ὁ Ἀνακρέων, ἐμφανίζοντ' αἱ Ναϊάδες καὶ αἱ Βακχίδες ἡ ἅγια τριάς τοῦ ἐθνικοῦ ἑλληνισμοῦ, Αἰσχύλος, Εὐριπίδης καὶ Σοφοκλῆς «ἡ βασιλικὴ ὑπαρξις ἡ ἀξία εἰς θρόνον νὰ κάθηται» προσφωνοῦνται μεγαλοπρεπῶς.

Δὲν λησμονοῦνται ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Πλάτων. Καὶ ἰδοὺ οἱ Πατέρες «Ὁ Χρυσόστομος». Τὸν ἐγκωμίαςας, λέγει ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν διδάσκαλον. Τὸ στόμα του ἦτον ἡ δόξα του. Καὶ ὁ Βασίλειος; Τὸν ἀνύψωσες μέχρι τῶν ἀρχαίων ρητόρων.

Καὶ ὁ Ναζιανζηνός; «Φλογερὸς ὁ λόγος του ὡς ἡ καρδιά του.» Εἰς τοὺς μεγάλους κλασσικοὺς τοῦ ρωμαντικοῦ λυρισμοῦ οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ οικειότατοι. Καὶ ἡ Ἐλισάβετ Μπράουνιγγ πιστὴ εἰς τὴν παράδοσιν, παιδοῦλ' ἀκόμα ἐκρατοῦσεν εἰς τὸ ἕνα χεῖρι τὴν κούκλαν τῆς καὶ εἰς τὸ ἄλλο τὸν Ὀμηρὸ τῆς μεταφρασμένον ἀπὸ τὸν Πῶπ.

Καὶ τὸ κρασί τῆς Κύπρου; Τὸ βρίσκει «γλυκὸ σάν τὴ λύρα τῶν Μουσῶν. Ἐχει τὸ χρῶμα τοῦ βαλανιδιοῦ σάν τὸ λιοντάρι τῆς Ρέας. Λάμπει καθὼς ποτὲ δὲν ἔλαμψαν τὰ μάτια τῆς θεᾶς τῆς Πάφου.

Ἐλαφρὸ σάν τὸ περπύτημα τῆς ἰδίας τῆς Θεᾶς. Οἱ μελαψὲς μέλισσες τοῦ Ὑμηττοῦ κάνουν καλὸ μέλι, μὰ δὲν εἶνε ἔτσι γλυκὸ σάν τὸ κρασί τῆς Κύπρου!»

Σ. ΜΕΝΑΡΔΟΣ *

Ἡ «Ἑλληνική Ἀνθολογία». Τὴν ἀπαρτίζουν τὰ ἐπιγράμματ' αὐτά, σὰν ἓνα νησόσπαρτο πέλαγο κυκλαδικό, ποὺ μέσα του γλυκοναστενάζουν καὶ βαρυβογγοῦν ἐρωτικά ταξείδια.

Πολὺ ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν ποίηση λ.χ. τῆς ἄττικῆς τραγωδίας ποὺ εἶναι κορυφή ἐνὸς Ὀλύμπου, βέβαια, μὰ καθὼς διορατικὰ παραστάθηκε, κορυφή, ποὺ σὰν τὸ βιβλικὸ Σινᾶ, τὴν περισκεπάζει «νεφέλη καὶ ζόφος καὶ γνόφος πυρός», τὴν Ἀττικὴν τραγωδίαν, καὶ μὲ ὅλη τὴν ἀνεξέταστα διαλαλημένην ἰλαρότητα καὶ γαληνότητα τῶν ἀρχαίων. Ὅμως καθὼς ὁ ἄνθρωπος δίνει τὴ σφραγίδα τῆ δικῆ του σὲ ὅ,τι κι' ἂν καταπιασθῆ, καὶ τὰ χαμηλότερ' ἀνεβάζοντας πρὸς τὸ ὕψος του, καὶ τὰ ὑψηλότερα κουτσοιρεῦοντάς τα, ἀνάλογα μὲ τὸ ἀνάστημά του, πῶς μπορεῖ νὰ τὴν ἀρνηθῆ τὴν ὡς εἶδος χριστιανικὴ μέσα στὴν αἰσθηματικότητά της, ἀπεραντοσύνη τῶν τριῶν ἀραδ' ἀράδα ἐπιγραμμάτων αὐτοῦ;

Στοὺς ζωντανοὺς Αὐγερινὸς πρὶν ἔλαμπε
 [ἢ μορφή της,
 καὶ τώρα μέσα στοὺς νεκροὺς θά λάμπη
]Ἀποσπερίτης!

Καὶ τὸ δεύτερο :

Τᾶστρα θωρεῖς, ἀστέρι μου; Οὐρανὸς
 [νῆζον, μόνο
 μὲ μάτια ἐσένα ἀμέτρητα γιὰ νὰ σὲ κα-
]μαρῶν!

Καὶ τὸ τρίτο τὸ καλύτερο.

Σὰν σ' ἐφιλοῦσα τὴν ψυχὴν στὰ χεῖλη εἶχα,
 [Γλυκέρα.

* Πρωτοδημοσιεύθηκε στὸν «Ἐλευθερο Λόγο» Ἀθηνῶν. Ἐμεῖς τὸ παίρνουμε ἀπὸ τὴν «Νέα Ζωή», Ἀλεξάνδρειας, 1924, τόμ. XII, ἀρ. 5, σ. 97-98, ὅπου ἀναδημοσιεύθηκε.

Ἥρθ' ἢ φτωχοῦλα ὡς νάθελε νὰ διαβῆ
 [πέρα-πέρα.

Γιατὶ καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν, ἀχώριστα καὶ κλασικῶν καὶ ρομαντικῶν καλλιτεχνημάτων σμιλευτῆς, ὁ Πλάτων. Γιὰ τοῦτο καὶ τοῦ πρώτου μεταφραστῆς ἕνας ἄλλος θεῖος οὐρανοβάμονας, ὁ Σέλλεϋ, καθὼς πάλι μᾶς πληροφοροεῖ ὁ κ. Μενάρδος.

Καὶ γιὰ τὶς καθοδηγήτρες γνώμες πρὸς μιὰ μετάφραση τέτοια, καὶ γιὰ τὸ μηχανισμό τῆς ἀκόμα στὰ καθέκαστα μᾶς μιλοῦν καὶ ὁ πρόλογος καὶ τὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα στὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Καὶ ἀρμόζει γιὰ τὴν ἐκτίμησή του καθαρότερα νὰ βάζουμε στὸ λογισμό μας ὄχι τὴν ὅποιαν καθηγητικὴν πολυγλωσσία, ἀκόμα καὶ τὴ μεταφραστικὴν ἐμπειρία τοῦ συγγραφέα του, ὅσο τὴ φαντασία ἐνὸς ποιητῆ, στὴν Κύπρο γεννημένου καὶ θρεμμένου, κυριώτατα μὲ τὴ γνώση καὶ μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ καὶ τῶν παραδομένων τῆς γῆς ποὺ ἀκόμα θὰ τὴν παραστέκουν, ἀρχαῖες μετονομασμένες θεότητες, οἱ Ἀκρίτες καὶ οἱ Ἀροδαφνοῦσες.

Κ' ἕνας μὲ τὸ στίχο μεταφραστῆς πλάστης εἶναι κι' ὅποιο κι' ἂν εἶναι τὸ κάτι ποὺ μεταφράζει, παίρνει ἀπὸ τὴν ἀξία του ἢ ἀπὸ τὴν ἀναξιότητά του. Τὸ πρῶτο ὑλικὸ τοῦ ἔργου των καὶ οἱ πλεόν πρωτότυποι τὸ προμηθεύονται ἀπὸ ἄλλοῦ καὶ ὅ,τι γιὰ δικό μας λογαριάζεται στὴν τέχνη δὲν εἶνε ὅ,τι συλλαμβάνεται, ἀλλὰ ὅ,τι ἐκτελεῖται, ἀνίσως δὲν εἶναι καὶ τὰ δυὸ ἀχώριστα. Ἄς σκύψουμε συμπαθητικὰ ἐπάνω στὸ βιβλίον ποὺ ἀντίθετα μὲ τὸν περιβόητον στίχον τοῦ Ἀνδρέα Σενιέ, μᾶς δίνει στίχους νέους ἐπάνω σὲ ἀρχαίους λογισμοῦς.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ *

“Οποιοι διαβάση τὸν πρόλογο πού ἔγραψεν ὁ Γεώργιος Α. Μαρκίδης γιὰ τὰ «Τζιυπριώτικα Τραούδκια» τοῦ Δ.Θ. Λιπέρτη πού εἶδαν τὸ φῶς στὰ 1923, ** θὰ βρεθῆ σὲ δύσκολη θέση, ὕστερ' ἀπὸ τὸ γνῶρισμα τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν, ἂν θέλῃ νὰ πῆ γιὰ κείνα τῆ γνώμη του. Ἡ κριτικὴ τοῦ Μαρκίδη πόσο σκλὰ τὰ λέει γιὰ τὸν Ποιητῆ. «Πολλὰ Κυπριώτικα τραγούδια τοῦ κ. Λιπέρτη ἔχουν κάτι ἀπὸ τὴν παλαιὰ γνωμικὴν ποίησιν τοῦ Θεόγνιδος, Φωκυλίδου κτλ. Τελειώνουν πολλάκις μὲ ὑποθήκας, μὲ ἕνα ἀξίωμα, μὲ ἕνα συμπέρασμα ἠθικόν. Πολλὰ ἔχουν μέσα τους ἕνα θρησκευτικὸν αἶσθημα βαθύ... Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ ποιητὴς διδάσκει μέσα εἰς αὐτὰ καὶ πολλάκις νομίζει ὅτι ἀκούεις τὴν φωνὴν ἱεροκήρυκος.» Ἄλλ' ἂν κανεὶς καλὰ τὸ στοχαστῆ, ποτέ δὲν παίρνει τέλος ἢ ἐντύπωση πού ἢ ὁμορφιὰ τὴν προξενεῖ τόσο στὴν τέχνη ὅσο καὶ στὴ φύση. Πάντα βρίσκουμε λόγια γιὰ νὰ τῆ δηλώσουμε τὴν ἐντύπωση αὐτῆ· τὰ λόγια μας, καὶ ἂν δὲν εἶναι, θὰ φαίνονται νέα, καθὼς νέα πάντα μένουν καὶ ἀστείρευτα, τὰ ὁμορφα.

Ἐνας μὲ τὸ νὶ καὶ μὲ τὸ σίγμα ἐξοχυσιστῆς τῶν κειμένων μπορεῖ νὰ βρῆ σκεῖ ψεγάδια καὶ στὰ πιὸ εὐτυχημένα κείμενα. Σ' ἕνα παρατηρητῆ τῶν ὠραιοτήτων πού εἶναι καὶ ὁ ἀρμοδιώτερος κριτῆς, φτάνουν τὰ προτερήματα· ἐλαττώματα στὸν κόσμον τοῦ δὲν ὑπάρχουν, καὶ ἂν ὑπάρχουν δὲν λογαριάζονται. Ὁ κυπριώτης ποιητῆς εὐρημα εἶναι γιὰ τὸν ἔραστή τῶν ὠραιοτήτων. Ἄναγκάζομαι νὰ ὁμολογήσω, κί' ἄς μὴν εἶμαι ὁ πρῶτος, ὕστερ' ἀπὸ τὸν προ-

λογιστῆ, πῶς τὰ ποιήματα τοῦ Λιπέρτη μὲ τραβοῦνε μὲ τὴν ξεκομμένη τους τῆ σαφήνεια καὶ τὴν ἀξιοματικὴ γνώμολογία πού βρίσκουμε στοὺς ἀρχαίους τῆς φυλῆς τῶν Θεόγνιδων καὶ τῶν Εὐριπιδῶν. Ἔτσι ὁ Κυπριώτης τραγουδιστῆς στέκεται σιμώτερα σ' ἐκείνους, τονίζοντας τὸ τραγούδι τοῦ σὰν ἀμηνύοπτεύεται τὴν ἐξέλιξη τῶν νεωτέρων καὶ τῶν σημερινῶν μας, κυριώτατα, ποιητῶν. Κ' ἐνῶ ἔντεχνα καλλιεργεῖ τὸν στίχο του, βρίσκεται ἢ ἔμπνευσή του σὲ μιὰν ἄμεση ἐπαφή μὲ τὴ λαϊκὴ ψυχή. Ἔπειτα συνηθισαμε ἀπὸ τὴν ἐπίδραση κάποιων αἰσθητικῶν δογμάτων πού εἶνε ἀληθινὰ ὅταν ἐξετάζονται καθὼς πρέπει καὶ μέσα στὰ φυσικὰ τους ὄρια, νὰ θεωροῦμε τὸν καλὰ κακὰ, λεγόμενον ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους διδασκισμὸ στὰ ποιήματα σὰν κάτι πού πεζὰ μυρίζει ὀρθολογικὸ στοιχεῖο, σὰ ρητορικὴ περισσότερο ἀνάπτυξη; παρὰ σὰ λυρική δεμένη σύνθεση. Στὸ ξεχώρισμα αὐτὸ δίνουν ἀφορμὴ μέτριοι καὶ ἀδύνατοι ποιητῆς. Στους μεγάλους καὶ στοὺς ἀξιους, γενικώτατ' ἀντιπρόσωπους τῆς τέχνης ὁ ποιητῆς καὶ διδάσκει μὲ τὸ δικό του τρόπο· ὁ ρεμβαστῆς εἶνε καὶ ἱεροκήρυκος. Τὸ φαινομενικὸ ρητόρευμα εἶναι κ' ἐκεῖνο λυρισμὸς μέσα στὴν ποίηση πού μεγαλοφροεῖ. Ἡ ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ παραδείγματά της.

Στὸ Λιπέρτη ἄλλο εἶναι τὸ ἀτύχημα πού τὸν κρατεῖ σὲ μιὰν ἀπόσταση καὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους τοὺς γραμμένους νὰ τὸν ἐννοήσουμε καὶ νὰ τὸν αἰσθανθοῦμε: Εἶναι ἢ καθάρια τοῦ κυπριακῆ ντοπιολαλῆ. Καὶ ὅμως τοῦτο εἶναι ἢ δική του δύναμη, καθὼς εἶναι καὶ ἡ δική μας ἀδυναμία. Ἡ ἀδυναμία νὰ τὴν αἰσθανθοῦμε τῆς γλώσσας αὐτῆς τὴν ὁμορφιὰ (φερμένη, καθὼς συχνὰ συμβαίνει ἀπὸ τὸν ποιητῆ, εἴτε γλῶσσα με-

* Δ. Θ. Λιπέρτη: Τζιυπριώτικα Τραούδκια, τόμ. β'. Λευκωσία-Κύπρου, 1930, σ. 7—11.

** Δ. Θ. Λιπέρτη: Τζιυπριώτικα Τραούδκια, 1923, σελ. 11.

ταχειρίζεται μορφωμένη, σάν τόν Ούγκω, είτε παραμελημένη από τους αιώνες, σάν τόν Μιστράλ, — φερμένη στήν έκφραστική της ακρότητα), νά τήν αίσθανθοῦμε δλόγυμη παραδομένη στά ψαξίματά μας. Καί ὁμως ἡ ἀπόσταση καί ὁμως καί τό μισόγυμνο αὐτό, γιά τή γυμνασμένη ματιά, προσθέτει χάρη, Τά ποιήματα τοῦ Λιπέρτη καί στοὺς ἀκάτεχους τῆς γλώσσας του, φτάνει κάπως ἡ Μοῦσα νά τοὺς εὐνόησε, καί κοιταγμέν' ἀνάμεσα ἀπὸ τῆ λαϊκὴ τους τῆ σκέπη τὴν ὑφασμένη μὲ χέρια τεχνικά, γεννοῦν τὴ συγκίνηση τῆ χαροποιά. Ὁ ποιητὴς καί ὁ πῶπο γνωμολογικὰ δείχνεται, περνᾷ καί ἀπ' ὄλες τὶς τρυφερότητες τῆς καρδιάς, γελαστικός, παθητικός, ἐνθουσιαστικός, ἀπαλός, μὲ τό παιγνίδισμα, μὲ τό δάκρυο. Πολοὺς του στίχους ἀπὸ τὰ «Τζιπριώτικα Τραοῦδκια» σημείωσε τό μολύβι μου, καί μὲ ὄλο τό τραύλισμα καί μὲ ὄλη γιά μένα τὴ δυσκολία νά τοὺς πῶ μεγαλόφωνα, τό στόμα μου δοκίμασε νά τοὺς ἐπιναλάβῃ. Ἡ Κούφη τῆς Ἐλιάς, ἡ Ἐλεγκοῦ τοῦ Νικολῆ, ἡ Ἄννοῦ τοῦ Μακρίδη, ἡ Τσάππα τζιαί τό Φτιάριν, τό τετράστιχο στὴ Τερέζα, χαριτωμένα τερετίσματα, ἔτσι στὴν τύχη παρμένα μέσ' ἀπὸ ἄλλα ἴσως προκριώτερα νά σημειωθοῦν, τὴν ἐξηγοῦν ὁπωσδήποτε τὴν ἐντύπωση μου. Καί ἂν ἐγώ, περαστικός, δὲν ἔχω τό κύρος ποὺ ἀρμόζει, γιά τό διαλάλημα τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν, τό δικαιώνει ζωηρότερα ἕνας ἀντίλαλος τὸν φαντάζομαι — τῆς γνώμης τῶν φωτισμένων κυπριωτῶν ἀπὸ τὴν καρδιά καί αὐτὸς βγαλμένος τοῦ.....μεγαλονησιοῦ.

....Φαντάζομαι σὰ θάχη ἡ φλόγα πὰ φύγη ποὺ τό φθαρτό σου τό σῶμα ἐμψυχώνει, ὁ
[καιρὸς δικαιοκρίτης,
μὲ σεβασμὸ θὲ νά φέρνη τὴν τότε γένητ' ἀ-
[νομά σου,
κ' ἔτσι στοὺς αἰῶνες θὰ ζῆς καί θὰ πάλλης
[στὴ νέα ψυχὴ τῆς,
ποὺ θὰ σκιρτᾷ δακρυσμένη σὰ ποιήματα τ'
[ἀθάνατά σου,

καί τό πρεπούμενο, αὐτὴ θὰ σοῦ δώση, τῆς
[νίκης στεφάνι... †

Ἔτσι αἰσθάνεται «Στὸν ποιητὴ Δ. Θ. Λιπέρτη» μέσα στο βιβλίο του τῆς «Ἀπλῆς Προσφορᾶς» ὁ φίλος μου Γλαῦκος Ἀλιθέρης, ὁ σεμνότατος ποιητὴς τῶν «Ἀττικῶν Ἐλεγείων» καί ἡ ἐπίκληση του στὴ μελλοντικὴ δικαίωση τοῦ ποιητῆ μου δίνει ἄθελα καί τό μέτρο τῆς συμπάθειας ποὺ δὲ μπορεῖ παρὰ νά τὴν ἐμπνέῃ ὁ ποιητὴς καί σὲ κάποιες καρδιές τοῦ τώρα. Εἶναι ἀρκετὸ στὸν ποιητὴ. Καί ἀκόμα στοχάζομαι πῶς ἡ ποίηση τοῦ Λιπέρτη θὰ μπορούσε νά συγκινήσῃ καί πολὺ πλεονέκτο κύκλο τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἀνίσως μᾶς δίνονταν καί κομμάτια τῆς τοῦλάχιστον, ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα, φερμένα στὴν πανελλήνια δημοτικὴ μας, μὲ τό στίχο ἢ προτιμότερα, μὲ τὴν πρόζα καί ἀπὸ δεξιὸ κοντύλι.

*
* *

Τὸ φέριμο τοῦτο θὰ ταίριαζε καλύτερα νά γίνη γιά τό δεύτερο βιβλίο τῶν τραγουδιῶν τοῦ Λιπέρτη, ποὺ πρὶν κυκλοφορήσῃ ἔλαβε τὴν καλοσύνη νά μοῦ γνωρίσῃ μερικὰ κομμάτια του φίλος θαυμαστής του ἀπὸ τὴν Κύπρο. Ἡ Κύπρος. Ἀνήκω στὸ χορὸ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦνε μέσα ἔς τὴν πραγματικότητα τῶν ὄνειρων τῆς. Ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἐκείνη βραδιά ποὺ μέσα στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρνασσοῦ» — ἐδῶ καί πόσα χρόνια! — χαιρέτισα μὲ τὸν στίχο μου τὴν Κύπρο στὸ πρόσωπο κάποιων παιδιῶν τῆς, προσκυνητῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἕνας ὁμέναιος μ' ἔδωσε μὲ τὴ γῆ τῆς μυστηριακῆς Ρήγαινας ποὺ εἶναι, κατὰ τὸν ὑπομνηματιστὴ τῆς § «χλιαρὸς ἀκόμη ὁ ἀέρας ἀπὸ τὴν εὐώδη τῆς πνοή.» Τὸ τελευταῖο καλοκαίρι

† Γλαῦκου Ἀλιθέρης: Ἀπλὴ Προσφορὰ, Ἐκδοτικὸς Οἶκος «Γλαῦκα, Κύπρος, 1929, στὴ σειρά Ἀττικὲς Ἐλεγείες (στ. 6-11) σ. 47.

†† βλ. σ. 333 αὐτοῦ τοῦ τεύχους.

§ βλ. Σ. Μενάρδου: Ἡ Ρήγαινα, Δελτίον Ἱστορ. καί Ἐθνολ. Ἑταιρ. 6 (1903), 257—94.

τὸ πέρασμά ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τοῦ Νικολάου Λανίτη τὸν ἔκαμε νὰ ξαναλαχταρίσῃ μέσα μου τὸν κρυφὸ τοῦτο δεσμό. Εὐτύχησα ν' ἀκούσω μιὰ ὀμιλία του. Δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορά. Μὰ πάντα ἡ ἐντύπωσή της σὰν πρῶτάκουστη. Θέμα της ἡ Κύπρος. Καὶ ἀπὸ τὰ πρακτικώτερα οἰκονομικὰ ζητήματα ποῦ ἐνδιαφέρουν τὴν ὁμαδικὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ, ἴσα μὲ τὰ ζωγραφίσματα τῶν φυσικῶν τῆς καλλονῶν ποῦ θερμαίνουν τὸν καλλιτέχνη, εἶτανε σὰ νὰ τὴν ἔφερνε μπροστά μου ὀραματικὰ μέσα στὴν ἀνάερην ὁμηρικὴν ἄμαξα τῆς Ἀφροδίτης. Ἄλλ' ὅμως γύρω οἱ καιροὶ πόσο διαφορετικοί! Ἡ Ρήγινα χαμένη μέσα στοὺς ὑπόγειους λαβυρίθους τοῦ φανταστικοῦ τῆς πύργου. Καὶ εἶναι σὰ ν' ἀκούεται ἀπὸ μέσα ἐκεῖ ἡ φωνὴ της

Τέτοια στιγμή ἔρχεται νὰ μᾶς κρατήσῃ ζωογονημένη στὸ τραγοῦδι τοῦ ὀ ποιητῆς. Μὲ αὐτὴ τὴ βαθυνόητη στιγμή ὁ στίχος τοῦ Λιπέρτη τονώνεται, ὀπλιζέται. Τὴν καθιερώνει μαζί καὶ καθιερώνεται. Ὁ καθηγητῆς λευίτης καὶ ὁ ποιητῆς προφήτης. Ἀπὸ τὴ λύρα τῆς ἀνεξάρτητης Ἑλλάδας τὴν ὥραν αὐτὴν

εἶναι σὰ νὰ λείπῃ ἡ ἀτσαλένια χορδὴ τῆς πατριδολατρίας. Ἡ χορδὴ αὐτὴ, παρεξηγημένη, καθὼς ἀντικρύζεται ἀπὸ μάτια ἀνίκανα νὰ τὴν κοιτάξουν κατὰματα, καὶ ἀπὸ χέρια ἀδύνατα νὰ τὴν ἀγγίξουν, φαίνεται πὼς δὲν ἔχει πιὰ τὸν τόπο της. Καὶ ὅμως ὑπάρχει. Καὶ κανένα ἰδανικὸ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, ὅσο ὁμορφο καὶ ὅσο ἀληθινὸ, δὲ φτάνει νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ.

Καρτεροῦμεν μέραν νύχταν νὰ φυσῆς ἕνας
[ἀέρας] §§

Στίχοι πνοῆς τέτοιας ἀφθονοῦν μέσα στὰ ὑστερνὰ αὐτὰ τραγοῦδια. Καὶ εἶναι γιὰ νὰ παραδειγματίσουν ὅσους, καὶ σ' ἐμᾶς ἐδῶ, νομίζουν πὼς τὰ μεγάλα καὶ τῶν λαῶν ὁμαδικὰ, καὶ τῶν προσώπων ξεχωριστὰ ἰδανικά, — καὶ ὅταν κάποια ἀνάγκη, ἀλλαγὴ, κάποια ρεύματα τὰ σπρώχνουν καὶ τὰ παραμερίζουν, — περνοῦν, καθὼς τὰ πλάσματα τῆς μόδας. Ἀκόμα κι' αὐτὰ ξαναγυρίζουν.

Ἀθήναι 6)12)29.

§§ Βλ. Δ. Θ. Λιπέρτη: Τζυπριώτικα Τραγοῦδια τόμ. Β'. «Ἡ Μητριά», σ. 27—29, 1η στροφὴ.

ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΤΗΣ «ΣΑΛΠΙΓΓΟΣ» *

Τὰ χελιδόνια τοῦ μαρτιοῦ καὶ τ' ἀπριλιοῦ τ' ἀηδόνια
σωπάστε, ἀνώφελοι ψαλμοὶ στὰ ὀλανθισμένα κλώνια.
Μαῦροι καὶ δισεχτοὶ καιροί· κ' οἱ ὀκνοὶ κ' οἱ ἄργοι προδότες
Σάλπιζε, Σάλπιγγα τραχειά: Ξυπνᾶτε, ὀρθοί, στρατιῶτες.

Ἀθήνα

* Δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημ. τῆς Λεμεσοῦ «Σάλπιγγα» ἀρ. 1310, 1]1]1909, γραμμένο σχετικὰ μὲ τὴν 25ετηρίδα της. Ἡ ἐφημ. αὐτὴ ποῦ τὴν εἶχε ἰδρύσει ὁ μεγάλος Βυζαντινὸς μουσικοδιάσκαλος Στ. Χουρμούζιος στὰ 1884 ἐκδιδόταν τότε ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ τὸν κ. Χρ. Χουρμούζιο ποῦ διευθύνει σήμερα τὸ γραφεῖο τοῦ τύπου στὴν Ἑλληνικὴ πρεσβεΐα τοῦ Λοντίνου. Ἡ ἐπόμενη σημείωση καταχωρήθηκε κάτω ἀπὸ τὸ τραγοῦδι «Σ.Σ.Σ. Τὸ ποίημα τοῦ ἐθνικοῦ βάρδου ἐγράφη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν» δηλαδὴ τὴν ἀνοίξῃ τοῦ 1908.

ΠΑΛΑΜΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

I*

Ἀθήνα 3)2)1908

Ἀξιότιμε φίλε,

Σὰς εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὸ φύλλο τῆς «Ἀλήθειας» πού μοῦ στείλατε καὶ ὅπου εἶδα πρῶτα πῶς τυπώθηκε στὴν «Ἐφημερίδα τοῦ Λαοῦ» τὸ σημείωμα** πού μοῦ εἶχε κάμει τὴν τιμὴν νὰ μοῦ ζητήσῃ ὁ συντάχτης τῆς κ. Χατζηγιάννου.

Ἄλλ' ὅμως δὲν ξέρω καὶ πῶς νὰ σὰς εὐχαριστήσω γιὰ τὸ λόγο τὸν ὑπερτιμητικὸ καὶ ὑπερβολικὸ πού κάματε γιὰ μένα συνοδεύοντας τὸ σημείωμα μου ἐκεῖνο. Καὶ ἂν καὶ σπάνια μοῦ τυχαίνει ἀφορμῇ, δυστυχῶς, νὰ βλέπω τὴν καλὴ σας ἔφημερίδα, γνωρίζω πῶς δὲν εἶναι πρώτη φορά πού ἔτυχε νὰ ἀναφέρετε τὸ ὄνομα μου σὲ τρόπο πού μὲ συγκινεῖ καὶ μὲ ὑποχρεώνει. Μοῦ προξενεῖ δὲ ἐξαιρετικὴ

* Τὰ γράμματα I καὶ II πρωτοδημοσιεύθηκαν στὰ «Κ. Γρ.», ἔτος Α', τ. 7-8, σ. 235-236 καὶ εἶχαν σταλεῖ ἀπὸ τὸν ποιητὴ στὸ μακαρίτη Μ. Δ. Φραγκοῦδη (1871-1930), τὸν πρῶτο Κυπριώτη δημοτικιστὴ, ποιητὴ καὶ λογογράφου πού ἔβγαζε στὴ Λεμεσό τὴν ἐβδομαδιασίαν ἔφημερίδα «Ἀλήθεια».

** Τὸ σημείωμα αὐτὸ, γραμμένο στὶς 22)12) 1907 καὶ σταλμένο στὸν Κυπριώτη δικηγόρου καὶ πολιτευτὴ Ε. Χατζηγιάννου, πού ἔβγαζε τότε τὴν ἔβδομ. ἔφημερ. «Ἐφημερίς τοῦ Λαοῦ» στὴ Λάρνακα δημοσιεύθηκε στὸ πρῶτο φύλλο κατόπι ἀπὸ τὸ πρωτοχρονιάτικο τῆς ἔφημερίδας αὐτῆς. Ὁ Φραγκοῦδης τὸ ξαναδημοσίεψε στὴν «Ἀλήθεια» στὰς 17)1)1908 μὲ τὴν ἐπόμενην σημειωσούλα:

«Ὁ ἀληθινὰ μέγας ἐθνικὸς μας ποιητὴς κ. Κωστής Παλαμᾶς ἀνταποκρινόμενος εἰς παρακλήσιν τῆς Συντάξεως τῆς «Ἐφημερίδος τοῦ Λαοῦ» ὅπως γράψῃ τι περὶ τῆς Κύπρου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ πρωτοχρονιάτικου τῆς συναδέλφου φύλλου, ἔγραψε ἕνα θαυμασίον ποίημα εἰς πεζόν, τὸ ὁποῖον νομίζομεν ὅτι θὰ ἡδικοῦμεν τοὺς ἀναγνώστας μας, ἂν δὲν μετεφέρομεν ὀλόκληρον εἰς τὰς στήλας μας».

ἐντύπωση καὶ ἡ εὐγένεια τοῦ χαρακτήρα σας, πού θὰ μπορούσατε, εὐλόγα κάπως, νὰ παρεξηγήσετε τὴ σιωπὴ μου πρὸς ἐσὰς καὶ τὴν ἀμέλειά μου νὰ σὰς δείχνω ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ σημεῖο πῶς ὑπάρχω καὶ σὰς θυμᾶμαι. Μὰ νομίζω πῶς θὰ ἔχετε καταλάβει ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξεχνῶ καὶ νὰ μὴ τιμῶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς συναδέλφους σὰν ἐσὰς, μὰ κάποια φυσικὴ μου, ἅς τὴν ποῦμε χωρὶς ντροπῆς, ἀκαματοσύνης, —μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ποιητικὴ ἢ ἀρρώστια,—ἡ ζωὴ μου πού δύσκολα τὴ ζῶ, τὸ ξεμάκρμα μου ἀπὸ τὸν κόσμον, ἡ σπάνια καὶ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἀραία συγκοινωνία μου μὲ τὸν ἔξω ἑλληνισμό, ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα ἂν θέλετε, φέρνουν αὐτὴ τὴν ἀταξία καὶ θὰ μὲ κάνουνε νὰ φαίνομε ἴσως ὅτι δὲν εἶμαι.

Σὰς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μὲ συχωρέσετε καὶ νὰ δεχθῆτε τοὺς ἐγκάρδιους χαιρετισμούς μου μὲ τὴν ἔκφραση τῆς περισσῆς τιμῆς τοῦ φίλου σας.

Τὰ σέβη μου στὴν Κυρία.

II

Ἀθήνα 30)13 Δεκέβρη 1910

Ἀξιότιμε φίλε.

Διάβασα στὸ «Νουμᾶ» τὴν ὁμιλία σας γιὰ τὴ νέα μας ποίηση. Νομίζω*** πῶς εἶπατε σὲ λίγα λόγια, σύντομα καὶ ἔντονα, ἔχοντας πάντα στὸ νοῦ πῶς μιλάτε σ' ἕνα ξεχωριστὸ κοινὸ, εἶπατε ὅτι μπορούσε νὰ εἰπωθῆ σωστὸ καὶ

*** Βλ. Ἡ Νεοελληνικὴ Ποίηση, Ἀνάγνωσμα στὸ Λαϊκὸ Σύλλογον τὰ «Πάτρια» τῆς Λεμεσοῦ στὶς 24 τοῦ Γενάρη 1918. (Ξανατύπωμα ἀπὸ τὸ «Νουμᾶ»). Χαρισμένο μ' ἀγάπη καὶ μὲ θαυμασμὸ τοῦ μεγάλου μας Παλαμᾶ. Ἐφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ 3)12), 9)12 καὶ 17)12)1910.

δίκαιο για την ποίηση μας άπάνω στους κορυφαίους της.

Γιατί βέβαια ο λόγος δέν εΐτανε να μιλήσετε για όλους όσοι τιμούν και πλουτίζουν την ποίησή μας, μά για κεινους που ξεχωριστότερα αντιπροσωπεύουν την ποίησή μας και τους ποιητές της. Ηύρατε τρόπο να μιλήσετε για καθένα όχι μονότροπα και να άγγιξετε όλα τά σημεΐα που μπορούσανε ν' άγχιτοΐνε σε μιά τέτοια διάλεξη. Ξεχωριστά χάρηκα για τόν τρόπο με τόν όποϊον άναφέρατε και χαρακτήρησατε τόν μεγάλο μας Βαλαωρίτη που δέν άνοιχτηκε άκόμο μέσα στη συνείδηση τών νέων μας ποιητών τελειωτικά ή θέση που του πρέπει.

"Ένα μόνο παράπονο έχω. Βρίσκω ύπερβολικό και σάμπως με τό παραπάνω πανηγυρικό τόν τρόπο και τόν τόνο της όμιλίας σας για τό δικό μου τό έργο. Διαβάζοντας όσι γράφετε για μένα, δε σας κρύβω πόσο συγκινήθηκα μά έρχεται άμέσως ή σκέψη και στοχάζομαι: εΐναι σωστά αυτά; και σε τέτοιον τόπο πρέπει να βαλθι τό έργο μου; Δέν ξέρω. Φοβούμαι μήπως με *υπεριμνάτε*.

Μά πώς να μη σας εύχαριστήσω για την τιμητική θέση που μου δώσατε και για την ξεχωριστή τιμή της άφιέρωσης σας! *Μεγάλος*; κάθε άλλο. *Μεγάλος* ποιητής; Διστάζω να τό πιστέψω. Ποιητής; βέβαια. "Έχω συνείδηση πώς εΐμαι στα γιομάτα ποιητής. Εΐναι αυτό ή δόξα μου και ή κακομοιριά μου.

"Υστερ" από ένα μήνα τό πολύ θα έχω την εύτυχία να σας στείλω τό νέο μου ποίημα τή «Φλογέρα του Βασιλιά». Θα έπιθυμούσα, άνίσως δέν σας κάνει κόπο, να μου έσημειώνατε, έχτός από την κρίση σας, δυό τρία όνόματα έφημερίδων ή κυρίων αυτού που θα εΐτανε σωστό να τους στείλω τό βιβλίό μου. Γιατί δυστυχώς δε λαβαίνω καμιά έφημερίδα Κυπριώτικη, και ή πολύ μοναχική ζωή μου με κάνει να μη ξέρω τά

πρόσωπα και να λησμενώ και τά γνωστά μου.

Σας σφίγγω άδελφικά τό χέρι και μένω με τιμή και με άγάπη.

III

Αθήνα 5.5.24.

Άγαπητή μου φίλη,*

"Έχω ύπ' όψιν μου τό γράμμα σας της 26 του περασμένου μήνα του εύωδιασμένου προς τοΐς άλλους και από τά ποιήματα του κ. Ρωσσίδη.**

Σας άποκρίθηκα στο πρότελευταίο γράμμα σας, στις 29 του μήνα πάλι που μάς πέρασε. Σήμερα ή αύριο έλπίζω πώς θα λάβετε τό γράμμα μου, αυτή τή φορά άσφαλώς, γιατί σας τό στέλνω με τή διεύθυνσή σας. Πώς μπορεί να σας περάση από τό νοΐ ή σκέψη πώς σας λησμόνησα; Δε ζούμε παρ ά για να ζούμε με τή μνήμη τών ανθρώπων που συμπαθούμε και που μάς συμπαθούν.

Λογαριάζω να εκδώσω σε χωριστά τεύχη τή διάλεξή μου για τό Μπαΐρον και την Ώδή μου που κάνουν και τά δυό μιά μικρή σεμνή, νομίζω, άναμνηστική στήλη όχι άνάξια της άσύγκριτης αυτής μεγαλωσύνης που λέγεται *Μπαΐρον*, μάλιστα για τους "Έλληνες έμας. Και ύστερα να πληρώσω και τό φόρο μου προς τόν έθνικό μας ποιητή, τόν Άριστοτέλη Βαλαωρίτη, που τό Σεπτέμβριο που μάς έρχεται συμπληρώνοντ' έκατό χρόνια από τότε που μάς ήρθε στον κόσμο. Ό φόρος αυτός εΐναι ένα άλλο τεύχος με δυό, τρία, τέσσερα κεφάλαια που θα κάνουν μιά μελέτη για κείνον. Τά άλλα μου σχέδια μένουν άκόμη έκρεμή, καθώς εΐμαι άνθρωπος που

* Το γράμμα αυτό σταλμένο στη δ. Μαρία Έλευθερίου πρωτοδημοσιεύτηκε στα «Κ. Γρ.» έτος Α', τ. 17-18, σ. 545-546.

** Πρόκειται για τόν ποιητή Ζήνωνα Γ. Ρωσσίδη. Τά ποιήματα που αναφέρονται στο γράμμα «Λευκός θάνατος» και «Λεύκα» δημοσιεύτηκαν κάτω από τοΐτο στο τεύχος που παραπέμπουμε πιό άπάνω και τό *Bruges* στα «Κ. Γρ.» έτος Α', τ. 11, σ. 331.

ἀκούω ὄχι σέ προγράμματα, ὄλλα στίς διαθέσεις μου, στά κέφια μου, στά ὀνειρά μου, στίς ἀγάπες μου, συχνά πυκνά κομμένες κ' ἐμποδισμένες ἀπό λογῆς ἀδιαθεσίες, καί μικροενοχλήσεις. Μά τὰ μικρά, ἀλλοίμονο! καταντᾶ νά τὰ σκοτώνουν ἐπὶ τέλους τὰ μεγάλα...

Μοῦ δώσατε μιᾶ ἐκλεκτὴ εὐχαρίστηση στέλλοντας μου τὸ αἰθέρια ἐλαφρό, τὸ διακριτικὸ, τὸ λεπτὰ μοσχοβολισμένο μπουκετάκι τῶν στίχων τοῦ κ. Ρωσσίδη. Τὶ ἀντίθεση μὲ τὰ μάτσα στίχων χειρογράφων—ἀς ἀφήσουμε τοὺς τυπωμένους—ποῦ συχνά τυχαίνει νά λαβαίνω! Ἀντίθεση καί στὸ εἶδος τους καί στὸ σχῆμα τους, καί στὸν τρόπο ἀκόμα τοῦ σταλισμάτος των. Δὲν γνωρίζω ἂν εἶναι στίχοι ποιητῆ ἀποφασισμένου νά συζύση μὲ τὴ Μοῦσα, ἢ ἀνθρώπου ποῦ κλέφτει κάποιες του στιγμὲς γιὰ νά τὴ φιλήσῃ στὰ πεταχτά, ἐρρασιτεχνικά. Μά βλέπω πὼς εἶναι στίχοι ὄχι βέβαια, ἀρχάριου, οὔτε στιχοπλέχτη τῆς ντουζίνας· ἀλλὰ γυμνασμένου ρεμβαστῆ, ξέροντας πὼς νά φέρνεται μὲ τὴν κοκκέτικη κυρά, ὀποθε κι' ἂν εἶναι, καί στὰ χάρδια τῆς καί στίς ἰδιοτροπίες τῆς. Τουλάχιστον αὐτὸ μοῦ λένε τὰ λιγοστά δείγματα ποῦ εἶχατε τὴν καλωσύνη νά μοῦ ἐσωκλείσετε: ὁ «Λευκὸς θάνατος», ἢ «Λεύκα», ἀραχνούφαντες μικρογραφίες, καί ἢ «Bruges»—πολὺ μ' ἀρέσει ὁ ἐξωτισμὸς αὐτὸς ποῦ φέρνει στὰ δικά μας μὲ τοῦ στίχου τὸ χρυσοσκάλισμα ὅσα μᾶς ἐντυπώνονται ἀπὸ τὰ ταξίδια μας, ἀκόμα καί ἀπὸ τὰ ταξίδια ποῦ ἐπιχειροῦμε σκυφτοὶ ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὰ ὠραία, ὑποβλητικὰ, ποιητικὰ βιβλία. Ἔτσι τὸ τραγουδι αὐτὸ μοῦ ξαναθύμισε ἓνα παλαιὸ ρωμάντσο τοῦ συμπαθητικώτατου βέλγου Rodenbach, κι ἀκόμη γλυκύτερα ἓνα κεφάλαιο ἀπὸ τὸ βιβλίον «Paysages d' Occident» τοῦ ὑπέροχου δανοῦ μουσικολάτρη, τοῦ Johannes Loergensen. Πρὸς τιμὴ πάντα τοῦ κυπριώτη τραγουδιστῆ.

Αὐτὰ γιὰ σήμερα ἀγαπητῆ μου φίλη. Πάντα μένω μὲ τὴν εἰκόνα σας καί μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θά σᾶς ξαναἰδοῦμε.

IV

Ἀθήνα 21.11.1920

4.12.

Ἀγαπητὲ μου φίλε.*

Χάρηκα πολὺ ποῦ ἔλαβα τὸ γράμμα σου, ὕστερ' ἀπὸ τόσο καιρὸ. Πάντα σ' ἔχω στὴν ἐνθύμησή μου, καί ξεχωριστὰ μὲ συγκινεῖ ἢ καλωσύνη σου καί ὁ σεβασμὸς σου πρὸς τὸ ἔργο ἑνὸς γερασμένου ποιητῆ.

Ἔχουν ὅμως μιᾶν ἔλλειψη μεγάλη τὰ γράμματά σου· ποτὲ δὲν ἔχουν διεύθυνση. Μὴ γνωρίζοντας ποῦ νά στείλω τὴν ἀπόκριση γιὰ νά τὴ λάβῃς ἀσφαλῶς, χάνω μιᾶ στιγμὴ κεφιοῦ ποῦ θά μπορούσα ἄνετα νά σοῦ μιλήσω· καί ὕστερα εἶμαι πόσο δύσκολος, καί πόσο ὀδύνητα παρασυρμένος ἀπὸ ἀδιαθεσία καί δυσκινήσια, ποῦ μέσᾳ μου κυριαρχοῦν!

Ἐδέησε νά γράψω τοῦ καλοῦ μας φίλου, τοῦ Ἡλιάδη** νά μὲ ἰδῇ καί νά λάβῃ τὸν κόπο νά μοῦ σημειώσῃ τὴν ἀντρέσσα σου. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ εἶχε τὴν καλωσύνη νά μοῦ μεταφράσῃ πρόχειρα ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ κάποιος μεγάλης ἀμερικάνικης ἐφημερίδας*** ἓνα ἄρθρον κριτικὸν γιὰ τὴν Ἀσάλευτη Ζωὴ ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῆς μετάφρασης τοῦ Φουτρίδη.

Τὰ λέγαμε καί μὲ τὸν κ. Ἡλιάδη. Βέβαια, ἀπὸ μετάφραση τοῦ μισοῦ μέρους ἑνὸς ποιητικοῦ βιβλίου, καί μόνο μὲ τὴ βοήθεια τῶν Προλεγόμενων τοῦ μεταφραστῆ ἐνθουσιαστικοῦ πάντα, ὅσο κι ἂν εἶναι καλοσυνείδητη καί μὲ κριτικὴ εὐαισθησία καί μὲ τάξη καί μέγνωση, σάν το Φουτρίδη λ.χ.,—ἓνας ξένος

* Μέρος ἀπὸ ἓνα ἀνέκδοτο γράμμα σταλμένο στὸν ποιητῆ Γλαῦκο Ἀλιθέρση καί ποῦ μᾶς παραχωρήθηκε γιὰ νά δημοσιευτεῖ μὲ τὴν ἄδεια τοῦ ποιητῆ.

** Ἐννοεῖ τὸν Κυπριώτη κριτικὸ κ. Γιάγκο Γ. Ἡλιάδη.

*** Ἴσως νά ἐννοεῖται τὸ κριτικὸ σημεῖωμα τοῦ F. B. R. Hellemis γιὰ τὴν μετάφραση τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» ἀπὸ τὸ Φουτρίδη ποῦ δημοσιεύθηκε στὸ Vol. XV, No. 2 April 1920. σ. 205—208 τοῦ περιοδικοῦ Classical Review τοῦ Σικάγου.

δέν μπορεί νά μπῆ ἀκέρια, ὀλόκληρα στό νόημα τοῦ ἑνός ποιητῆ, πολυπρόσωπου καί πολυνόητου ὅπωςδῆποτε καί στήν πολυσύνθετη φυσιογνωμία του. Ὅμως ὅσο κι ἂν εἶναι ξένος, ὅσο μέ ἀτέλεια κι ἂν γνωρίζῃ τὸ ἔργο, ἕνας, προικισμένος μέ κριτικό νοῦ, καί γνωρίζοντας νά μεταχειρίζεται τὴ γλῶσσα τῆς κριτικῆς, νά βλέπη καί νά μιλή κριτικά, πάντα, καί μέ τὴ δαισιωσύη του ἀκόμα, θὰ πάρῃ μυρουδιά καί θὰ ξεσκεπάσῃ γωνιές ἀπὸ τὸ μικρόκοσμο πού λέγεται ποιητῆς, πράγματα ἀνυποψίαστ' ἀπὸ κ.

πατριῶτες καί ὁμόγλωσσους καί ὁμότεχνους τάχα, πού ἔχουνε στή διάθεσή τους ὀλόκληρη τὴν ἐργασία τοῦ ποιητῆ καί τὸν τρόπο νά γνωρίζουνε καί τῆς ζωῆς του κάποια σημεῖα, σημαντικά ἢ ἀσήμαντα, πάντα διαφωτιστικά. Ἔτσι ξαφνίζομαστε μέ τὸν κ. Ἡλιάδη μπροστά σὲ κάποια κοιτάγματα καί συμπεράσματα τοῦ ἀμερικανοῦ τεχνοκρίτη, πού εἶναι ζήτημα ἂν εὐτόχισα ὡς τὴν ὥρα ἀνάλογο τέτοιο ἐξέταση νά ἀξιωθῶ ἀπὸ δικούς μας. Μὲ τὴν ἄδεια πάντα τοῦ κ. Α. Οὐκ εἶδα τὸν ἄνθρωπον. Ἄν μέ *χτυπᾶ*, καθὼς λέτε, θὰ τὸν εὐχαριστεῖ τὸ χτύπημ' αὐτό. Κάτι θὰ βγῆ κι ἀπ' αὐτό. Δέν πηγαίνουν ποτέ χαμένα τέτοια χτυπήματα. Πάντα θυμοῦμαι κάποιο δειλινό

τὴν ἀγαλλίαση ἑνός μπαρμπέρη, ὅταν βγαίνοντας ἀπὸ τὸ μαγαζὶ του, ἀρχισε καί πετροβολοῦσε τὸν τοῖχο ἑνός μεγάλου σπιτιοῦ στήν ὁδὸ Σταδίου, πού εἶτανε τότε ὀλοσκέπαστος, ὀλοπράσινος ἀπὸ κισσό. Δυὸ τρεῖς πετροῦλες εἶχε ρίξει, καί ξαφνικά πετάχτηκαν ἀπὸ τὰ πρασινώμαυρα ἐκεῖνα βάρη σμάρια πουλιῶν, τρομαγμένα τὰ καμένα ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητη ἐπίθεση, πετάξανε μακριὰ γιὰ νά γλυτώσουν, ποιὸς ξέρει! Τὸ ἀπαλό ἐκεῖνο βουϊτό ἀπὸ τὸ φτερούγισμά τους καί τὸ θέαμα τοῦ ἀποδιωγμένου ἀπὸ τὴ φωλιά του κοπαδιοῦ εἶτανε γλεντοκόπι γιὰ τὸν μπαρμπέρη, πού βέβαια καί κατὰ βάθος θὰ ἦταν ἐρασιτέχνης ὁ ἄνθρωπος. Αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀπλή ἀνάμνηση καί δὲ γράφεται γιὰ νά κατεβάσει τὴν ἀξία τοῦ κ. Α... πού μπορεί νά εἶναι κριτικός πρώτης γραμμῆς καί μένα του φύσημα νά μᾶς ρίξῃ ἀπὸ τὸ βάθρο μας, πού, μὰ τὴν ἀλήθεια δὲ μᾶς φαίνεται νά κατορθώσαμε ἀκόμα στέρεα νά σταθοῦμε· καθὼς ἄλλως τὲ συμβαίνει στὰ πράγματα τοῦ κόσμου τοῦτοῦ τοῦ πολύσαλου, καί μάλιστα στίς δόξες καί στίς φήμες τῶν καμμένων ποιητῶν! Ὅπωςδῆποτε μὴ λείψῃς, φίλε μου, νά μέ καταστήσεις κ' ἐμένα, τοῦ ἀποκλεισμένου ἐδῶ, ἐνήμερο τῆς νέας αὐτῆς σταυροφορίας.

Ο ΠΑΛΑΜΑΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ *

... Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ὁ ἐκδότης τὸ παρακάνει μέ τὸν ἐπιφυλακτικό αὐτὸ τρόπο πού μᾶς παρουσιάζει

ζοῖ τοὺς νέους τοῦ σχεδὸν σὰ νά μᾶς ζητῆ συγχώρηση γιὰ τὴν ἀδιακρίσιάν του, γιὰ τὴν ἐνόχληση πού μᾶς ποξενεῖ. Ἄπὸ τώρα ἂν τὸ πάρουμε καί

* Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο πάρθηκε ἀπὸ τὴν ἐφημ. «Ἀλήθεια» τῆς Λεμεσοῦ Ἄρ. (1493) 2356, ἡμερ. 25/6/1926, πού ξαναδημοσίεψε τὴν κριτικὴ τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν «Ἀνθολογία, νεωτέρων Ἑλλήνων ποιητῶν», ἐκδομένη ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Μέλισσα» στὰ 1925, στὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα». Ὁ σωστός τίτλος τοῦ ἄρθρου στήν προαναφερμένη ἐφημερίδα εἶναι: «Ὁ Παλαμᾶς περὶ τῶν νέων ποιητῶν. Εὐμενεῖς κρίσεις του περὶ τοῦ Κυπρίου ποιητοῦ κ. Παύλου Κριναίου (Μιχαηλίδη)» Ὁ μ. Φραγκοῦ-

δης εἶχε προτάξει τὴν ἐπόμενη σημειωσοῦλα: «Ὁ κ. Κωστής Παλαμᾶς γράφων ἐσχάτως εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» μέ τὴν γνωστὴν του ἐπιείκειαν καί ἀγαθότητα περὶ τοῦ ἔργου τῶν νέων Ἑλλήνων ποιητῶν ἐξ ἀφορμῆς κάποιας νεοεκδοθείσης «Ἀνθολογίας» ἀφιέρωσεν ὀλόκληρον κριτικὴν περὶ αὐτῶν, ἐπιφέρων ἰδίᾳ εὐμενεστάτας κρίσεις περὶ τοῦ Κυπρίου ποιητοῦ καί ἡμετέρου συνεργάτου κ. Παύλου Κριναίου (Μιχαηλίδη).»

ξεχωριστά, ἐδῶ κ' ἐκεῖ καὶ στὸ σύνολο του τὸ παρουσιάσμ' αὐτό, ἀντιλαμβάνομαστε πῶς ὁ «καλὸς ποιητής», αὐτὸς ξεμυτίζει. Γιὰ τὸ αὔριο δὲν προφητεύουμε. "Ἄλλους θὰ τοὺς φάη τὸ βιοπάλεμα. "Ἄλλους οἱ ξαφνικοὶ ἔρωτες ἄλλης τέχνης, ἄλλης ἐπιστήμης ποὺ θὰ κυριαρχήσουν μέσα τους. Γιατὶ ἡ ποίηση συχνὰ ἐμφανίζεται στὴν ἐνέργεια τοῦ νέου, ἡ ποίηση—ὅταν ἀξίζει τ' ὄνομα—ὡς πρωτοπαιδεῖα μιᾶς πνευματικῆς ζωῆς ποὺ θὰ συγκεντρωθῆ σ'

ἐκείνη καὶ θ' ἀπορροφηθῆ. Πόσοι φιλόσοφοι, κοινωνιολόγοι, νομοδιδάσκαλοι, φυσιοδίφες, γιατροί, βιομήχανοι, ἔμποροι, δὲν πρωτοπαρουσιάζονται στὰ εἴκοσι τοὺς χρόνια μὲ τὸ στίχο, μὲ τὴ λυρική μανία! Μὰ δὲν εἶναι τίποτε παράξενο ἂν ἀπὸ τὴν τριακονταμελῆ αὐτῆ Πλειάδα ξεφυτρώσῃ μιὰ μέρα ἕνας Ρονσάρ! Διαβάζω, διὸ καὶ τρεῖς φορὲς τὸ ποίημα ποὺ ἐπιγράφεται: «Ὁ ὕπνος μιᾶς μικρῆς ἑταίρας».

"Ω! μὴ χτυπᾶτε πιά, ἐραστὲς τὴν πόρτα τῆς Ροδῆς,
τὴν ὥρα αὐτῆ ποὺ στὴν γλυκειὰν ἀγκάλη τοῦ ἐρωμένου
τοῦ ὠραίου τῆς "Υπνου ἐδόθηκε—στὴ μέθη τῆς σιωπῆς.

"Ω! μὴ χτυπᾶτε πιά, ἐραστὲς, τὴν πόρτα τῆς Ροδῆς.

Κοιμᾶται τόσο ἀνάλαφρα καὶ τόσο ἀπαλὰ
μὲ μιὰ ἱλαρὴ στήν ὄψη τῆς πικρία φωτολουσμένη,
ποὺ ἡ πεταλούδα ἢ ντροπαλὴ τῆς παρθεναῖας γλυκὰ
στὸ ἀκροανοιγμένο τῶν χειλιῶν μπουμπούκι ἀπατημένη
θάρτη νὰ πάρῃ τὸ ἄρωμα τῆς παιδικῆς πνοῆς.

"Ω! μὴ χτυπᾶτε πιά, ἐραστὲς τὴν πόρτα τῆς Ροδῆς.

Κοιμᾶται τόσο ἀνάλαφρα καὶ τόσο τρυφερὰ
π' ἀργὰ καὶ μόλις τὸ ἄγουρο τρεμοανασαίνει στήθος
στὰ χάρδια τοῦ "Υπνου! Καὶ τὰ ὠχρὰ τὰ βλέφαρα κλειστὰ
σὰν μαραμμένα πέταλα ὑσκίνθων, στὰ γλαρὰ
τὰ ὠραῖα τῆς μάτια ποὺ τραβοῦν τῶν ἐραστῶν τὸ πλῆθος.

"Ω! μὴ χτυπᾶτε πιά, ἐραστὲς, τὴν πόρτα τῆς Ροδῆς.

Τὸ ποίημα τοῦτο σὰν ἀποσπασμένο ἀπὸ τίς ὠραιότερες σελίδες τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας τῶν ἀρχαίων ἀνάμεσα σὲ ἄλλα τοῦ ἴδιου γυμνασμένου κοντυλιοῦ καὶ τῆς ἔντονα ἐκφραστικῆς τεχνοτροπίας τοῦ Χ. Ν. Μιχαηλίδη ἀπὸ τὴν Πάφο τῆς Κύπρου, εἶναι ἓν ἀπὸ

τὰ δείγματα ποὺ κάνει κανένα νὰ στοχάζεται πῶς τὰ ποιήματα τῶν νέων γιὰ νὰ ἐκτιμηθοῦν, δὲν χρειάζονται καμμιά κανενὸς εἶδους ἐπιείκειαν, ἀλλὰ μονάχα κρίνουν τὴν ποίηση καὶ τὴ συμπάθεια καὶ τὴν προσοχὴ τῶν ὄσων γυνρίζουν νὰ τὴν ἀγαποῦν.

.....

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ψηφιοποίηση: Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

Η ΚΥΠΡΟΣ ΚΙ' Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ*

... Μά καιρός πιά θαρρῶ, νά προχωρήσουμε στο τέλος τῆς μακρυᾶς αὐτῆς μελέτης. "Υοτερ" ἀπ' τὸ Βαλαωρίτη ἡ ποίηση πέφτει σὲ χαμηλότερο κάπως ἐπίπεδο μὲ τοὺς Παράσχους τοὺς Ραγκαβῆδες, τὸ Βασιλειάδη, τὸν Παπαρηγόπουλο καὶ τόσοὺς ἄλλους ἀκόμα. Γρήγορα ὅμως μιὰ καινούργια ζωὴ χύνεται καὶ πάλι στὸ ἐθνικὸ τὸ Τραγούδι καὶ ποιητὲς σὰν τὸν Κρυστάλλη, τὸ Δροσίνη, τὸ Βιζυηνὸ καὶ ἄλλους, φέρουνε νέα γλύκα καὶ δροσιὰ ἀγροτικὴ στὴν ποιησὴ μας ποὺ μὲ μιᾶς πετιέται εὐτὺς κατόπι μεσούρανα μὲ τὸ μεγάλο τὸν Παλαμᾶ μας.

Τὸ πῆδημα εἶναι τόντις τόσο ἀπότομο καὶ τόση ἀπόσταση χωρίζει τοὺς σύγχρονους ὅλους ἀπ' τὴ μεγαλοφάνταστη Παλαμικὴ ποίηση, ποὺ ξαφνίζει καθαυτὸ καὶ συντελεῖ βέβαια ὥστε νὰ μὲνη σὰν ἔξω καὶ μακριὰ ἀπ' τὸν καιρὸ του ὁ ἀσύγκριτος καὶ ὑπερνέφαλος ποιητὴς τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου». Γιατὶ ὁ Παλαμᾶς δὲν εἶνε μόνο ὁ "Ἕλληνας ποιητὴς, οὔτε παθαίνεται μονάχα ἡ Μοῦσα του μὲ τὰ ὄνειρα καὶ τὰ πάθια τῆς φυλῆς. Εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα ὁ "Ἀνθρωπὸς κι ὁ Φιλόσοφος Ποιητὴς. «Ἡ ἄρπα του ἡ χρυσολεφαντένια» μὲ τίς ἀμέτρητες χορδὲς πάλ्लεται ἀπ' ὅ,τι ψηλὸ κ' εὐγενικὸ στὸν κόσμον ὅλο, κ' ἡ Μοῦσά του ἀπόκοτα ἀντικρύζει ὅλα τὰ προβλήματα καὶ γυρεύει νὰ σηκῶση ὄλων τῶν μυστηρίων τοὺς πέπλους. Φυσιολάτρης κατὰ σειρὰ καὶ πανθειστὴς καὶ χριστι-

ανὸς καὶ ὑλιστὴς καὶ ἄθεος, σ' ὅλα πιστεύοντας καὶ τῶν πάντων ἀρνητὴς, σιμώνει σ' ὅλα τοῦ κόσμου τὰ προβλήματα καὶ ἀπλώνει τὰ χέρια πρὸς ὅλες τίς Χίμαιρες γιὰ νὰ τ' ἀποσύρη κατόπι μὲ τῆς ἀμφιβολίας τὴν πίκρα καὶ νὰ τενώση τ' αὐτὶ του πρὸς κάποιον μακρινὴν Ἀρμονία ποὺ περιχύνει τὸν κόσμο καὶ τὴ Δημιουργίαν ὀλάκκιρη...

Τέτοια ἡ ποίηση τοῦ Παλαμᾶ. Στὶς περιφημὲς τίς «Πατρίδες» του, ἀφοῦ ψάλλῃ τὸ χωριὸ του, τὴν Ἀθήνα, τὴ λευτερωμένη καὶ τὴν σκλάβαν Ἑλλάδα, ἀφοῦ κλάψῃ ἀπάνου ἀπὸ τὴν Ἠπειρο κι ἀφοῦ ἀπλώσῃ τὰ φτερά του μαζὶ μὲ τὸ Δικέφαλο Ἴητὸ ἀπάνου ἀπὸ τὴν Πόλη, ἀφοῦ ταξιδέψῃ στά πέντε τοῦ κόσμου πέρατα, ποὺ εἶναι πάντα γι' αὐτὸν πατρίδες, πετάει μεγαλοφάνταστος στοὺς ἀστρικοὺς τοὺς κύκλους καὶ βρίσκει πῶς οἱ κόσμοι Σέρνονται, φεύγουν, τρέχουνε κυνηγημένοι.

Καὶ μόνος ὁ ποιητὴς ἀκίνητος κα ἀμφιβάλλοντας φωνάζει!

Μόνο ἡ ψυχὴ μου, σὰν τὸ πολικὸ τ' ἀστέρι
Ἀσάλευτη, ὅμως λαχταρίζοντας προσμένει.
Δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ ἔρχεται, ποῦ πάει δὲν ξέρει.

Καὶ κλείει τὸ αἰθέριο πέταγμα του μὲ τὸν πανθειστικὸ καὶ μεγαλόφωνον αὐτὸν Ὑμνο :

Πατρίδες! ἄερας, γῆ, νερό, φωτιά! Στοιχεῖα
Ἀχάλαστα, καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος τῶν πλασμάτων
Σὰ θὰ περάσω στὴ γαλήνη τῶν μνημάτων
Θὰ σὰς ξανάβρω, πρώτη καὶ στερνὴ εὐτυχία!
Ἄερας μέσα μου ὁ λαὸς τῶν ὀνειράτων
Στὸν ἄερα θὰ πάη; θὰ πάη στὴν αἰωνία
Φωτιά, φωτιά κι ὁ λογισμός μου, τὴ μανία
τῶν παθῶν μου θὰ πάη ἢ λύσσα τῶν κυμάτων,

Τὸ χωματόπλαστο κορμὶ χῶμα κ' ἐκεῖνο,
Ἄερας, γῆ, νερό, φωτιά θὰ ξαναγίνω,
Κι' ἀπὸ τῶν ὀνειρῶν τὸν ἄερα, κι ἀπ' τὴν πύρα
Τοῦ λογισμοῦ, κ' ἀπὸ τὴ σάρκα τὴ λυωμένη
Κι ἀπ' τῶν παθῶν τὴ θάλασσα πάντα θὰ βγαίη
Ἦχου πνοή, παράπονο, σὰν ἀπὸ λύρα.

* Ὁ σωστὸς τίτλος τοῦ ἄρθρου τούτου εἶναι: Ἡ Νεοελληνικὴ Ποίηση. Ἀνάγνωσμα στὸ Λαϊκὸ Σύλλογο τὰ «Πάτρια» τῆς Λεμεσοῦ στίς 24 τοῦ Γενάρη 1910. (Ξανατύπωμα ἀπὸ τὸ «Νουμᾶ»). Χαρισμένο μ' ἀγάπη καὶ μὲ φαρμασμοῦ τοῦ μεγάλου μας Παλαμᾶ. βλ. ἔφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ 3)12, 9)12 καὶ 17)12)1910.

Αὐτά μονάχα γιὰ νὰ λάβετε μιὸ μικρὴ ἰδέα τῆς φιλοσοφικῆς ποίησης τοῦ Πολαμᾶ. Ἄλλ' ἡ πολύχορδη Αἰολικὴ του λύρα ψάλλει ἐπίσης ὑπέροχα τοὺς ἀγῶνες καὶ τοὺς πόθους τῶν λαῶν καὶ τονίζει γιὰ τὴ Λευτεριά μεγαλόφωνους Ὕμνους. Οἱ Μποερικὲς νίκες ἐμπνέουν στὸν Παλαμᾶ ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλοφωνότερά του ποιήματα ἐνῶ τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας οἱ πόθοι καὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας τὰ μεγαλεῖα, μὲ τὴν ἀντίθεση ποὺ παρουσιάζουν μπρὸς στή σημερινὴ τοῦ Ἔθνους ἀδοξία, τὸν μεταβάλλουνε πότε σ' ἐθνικὴ Κασσάντρα καὶ πότε σ' ἐμπνευσμένο καὶ μεγαλόστομο Προφήτη. Τέτοιοι, ἐθνικὸς Ἡσαΐας, εἶναι στὸν «Προφητικὸ», ἕναν ἀπὸ τοὺς δώδεκα λόγους τοῦ «Δωδεκαλόγου τοῦ Γύφτου». Περιγράφει τὸν ξεπεσμό τῆς Αὐτοκρατορίας στὰ ὑστερινὰ τὰ χρόνια, περιγράφει τὸν «γλεντοκόπο Βασιλιά» ἀνάξιο ἀρματοδρόμο μέσ' τὸ Τσίρκο, κλαίει τοὺς Ἀκρίτες παραρριγμένους,

«παιδιῶν περιγέλα καὶ μπαίγνια»

καὶ φωνάζει :

Ἄφωρισμένοι!
πλακῶνει πλακῶσε ἡ Τουρκιά!

Κι' ἀφοῦ κλάψη τὸ πέσιμο τῆς Αὐτοκρατορίας κι ἀφοῦ τονίσῃ ἕνα μυρολόι, πόνου μαζί καὶ κατάρας, ὁ ποιητὴς προλέγει πῶς ὅλη αὐτὴ ἡ δόξα θὰ καταντήσῃ μιὰ μέρα, ἀλλοίμονο! στὸ μικρὸ Ἑλληνικὸ Κράτος :

ἕνα γέλοιο, ἕνα παράλλαμα, ἕνα ψέμα,
ἕνα κλάμα, ἕνα ΒΑΣΙΛΕΙΟ.

Κ' ἐξακολουθεῖ ὑπέροχα ὁ Προφήτης:

Ὁ δικέφαλος αἰτός σου νά! μακριὰ μακριὰ πέταξε μὲ τάξια καὶ μὲ τάγια, καὶ θὰ ἰσκιώσουν τὰ τετράπλατα φτερά, λαοὺς ἄλλους, κορφές ἄλλες, ἄλλα πλάγια, Πρὸς τὴ Δύση καὶ πρὸς τὸ Βορριά τὴν κορώνα φέρνει καὶ κρατᾶ.

—καὶ τὰ νύχια του εἶν' ἀρπάγια—
καὶ τὴ δόξα καὶ τὴ δύναμη κρατᾶ.
Καὶ τὸ γέλοιο, καὶ τὸ ψέμα, τὸ Βασίλειο ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ σένα μέσ' στὸν ἥλιο, κοίτα, Θεέ! θὰ σέρνεται μπροστὰ σὰ μπαλασαωμένῃ κουκουβάγια.
Μ' ὅλα σου θὰ ζῆ τὰ χαμηλά μὲ καμμιὰ σου δὲν θὰ ζῆ μεγαλωσύνη κ' οἱ προφῆτες ποὺ θὰ προσκυνᾶ νᾶνοι καὶ ἀρλεκίνοι.
Καὶ σοφοὶ του καὶ κριτάδες τοῦ ἄδειου λόγου οἱ τροπαιοῦχοι καὶ διαφεντευτάδες κυβερνήτες του οἱ εὐνοῦχοι.

Ἄλλ' ὁ ποιητὴς δὲν τελειώνει τὴν προφητεία του, κύριοι, τόσο ἀπαισιόδοξα.

Προφητεύει πῶς τὸ κατρακύλισμα αὐτὸ τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς θὰ ἐξακολουθήσῃ:

Ὅσο νὰ σὲ λυπηθῇ
τῆς ἀγάπης ὁ Θεός,
καὶ νὰ ξημερώσῃ μιὰν αὐγή,
καὶ νὰ σὲ καλέσῃ ὁ λυτρώμῃς,
Ὁ Ψυχὴ παραδερμένη ἀπὸ τὸ κρίμα!
Καὶ θάκούσῃς τὴ φωνὴ τοῦ λυτρωτῆ,
θὰ γδυθῆς τῆς ἀμαρτίας τὸ ντύμα,
καὶ ξανά κυβερνημένη κι ἀλαφρὴ
θὰ σαλέψῃς σὰν τὴ χλόη, σὰν τὸ πουλί,
σὰν τὸν κόρφο τὸ γυναικίειο, σὰν τὸ κύμα,
καὶ μὴ ἔχοντας πιά κάτου ἄλλο σκαλί
νὰ κατρακυλήσῃς πιά βαθιά
—στοῦ Κακοῦ τὴ σκάλα,—
γιὰ τάνεβασμα ξανά ποὺ σὲ καλεῖ,
θὰ αἰστανθῆς νὰ σοῦ φυτρώσουν, ὦ χαρά!
τὰ φτερά,
τὰ φτερά τὰ πρωτινὰ σου, τὰ μεγάλα!

Μὲ τὸν παρήγορον αὐτὸ στίχο τοῦ μεγάλου μας Ποιητῆ κλειώ, κύριοι, κ' ἐγὼ τὸ ταπεινὸ μου τ' Ἀνάγνωσμα. Ἄλλὰ πρὶν ἀφήσω τὸ βῆμα τοῦτο ἄς εὐχηθοῦμε, κύριοι, μαζί, τὰ φτερά αὐτὰ τῆς Ἑθνικῆς Ψυχῆς, δυνατὰ, πλατεῖα αἰθερόλαμνα, σὰν τῆς Μούσας τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, νὰ φυτρώσουνε πιά τὸ γρηγορότερο!

† Μ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΥΔΗΣ

Π ΙΙΙ *

Τοῦ Παλαμᾶ

Ἄκου τροπάρια τῶν πουλλιῶν στὸν Ἥλιον ἅμα δύση!
 μέσα στὰ δένδρα ἔσπερινὸ τοῦ ψάλλον στὸ χωριό.
 Πῶς τὸ λευκάδι ἀχολογεῖ μέσ' τὴν γαλήνια φύσι,
 ψηλότερο ἀπὸ μιναρᾶ — κι' ἀπὸ καμπαναρεῖο!

Ο ΜΕΝΑΡΔΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑ

Ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ κ. Κωστής Παλαμᾶς εἶναι μεγάλος ποιητής. Παραδέχομαι ὅτι ἂν ἦτο ξένος θὰ ἔγραφεν ἴσως τελειότερα ἔργα. Ἀπλούστατα, διότι θὰ εὑρίσκε πρῶτα πρῶτα γλῶσσαν ἐτοίμην καὶ δὲν θὰ ἐπερίμενε φεῦ! ἀπὸ τὸν κ. Ψυχάρη νὰ τὴν κανονίσῃ· β') θὰ εἶχε περισσοτέραν ἀνεσίαν εἰς τὴν ἐργασίαν· ἐδῶ 30 χρόνια εἰργάσθη εἰς τὴν πεζὴν γραμματείαν τοῦ Πανεπιστημίου· γ') θὰ εὑρίσκε κριτὰς ἀσφαλεστέρους. Βεβαίως καὶ ἄλλοι δὲν ἀγαποῦν νὰ ἀνακηρύσσουν ἀρχηγούς, ἀλλὰ ὅλοι, ὡς λόγιοι, ἔχουν τὸ σέβας πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν.

Τὰ ποιητικὰ προτερήματα τοῦ Παλαμᾶ εἶναι πολλὰ καὶ μεγάλα. Ἔχει πρῶτον μίαν γονιμότητα θαυμασίαν.

Τὸ *χαῖρε τῆς τραγῳδίας* («Φλογέρα τοῦ Βασιληᾶ» σελ. 165) καὶ τὸ ἔξοχον *Τραγοῦδι τῶν προσφύγων* («Πεντασύλλαβοι» σελ. 119) τὰ ἔγραψε καθένα ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν. Λοιπὸν ἀμφιβάλλω ἂν Ἄγγλος ποιητής θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὰ συνθέσῃ ἐντὸς ἐνὸς μηνός. Ἔχει ἔπειτα ποικιλίαν διαθέσεων ἐξαιρετικὴν, εἶναι δηλαδὴ κατὰ τὸν Ἀριστοτελικὸν ὄρον *εὐπλασιος*. Αὐτὰ τὰ δύο ποιήματα, τόσον ὀρμητικὸν τὸ πρῶτον, τόσον χερουβικὸν τὸ δεύτερον, θὰ ἦτο δύσκολον νὰ μαντεύσῃ

κανεῖς ὅτι εἶναι ἔργα τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου. Ἄλλὰ παρομοίας διαφορὰς περιέχουν καὶ οἱ 12 τόμοι τοῦ ποιητικοῦ τούτου Πρωτέως. Πρὸς τὴν ἐμπνευσίαν ἀναλογεῖ καὶ ἡ ἐκτέλεσις, πότε λαξευτὴ, πότε ἐπίτηδες ἀμελημένη, καὶ αὕτῃ ἡ στιχουργία του ἄλλοτε μελωδικὴ ὡς τὸ ἐρωτικὸν τραγούδι τοῦ Φαλήρου, ἄλλοτε τραχεῖα ὅσον ὁ ἀνήφορος τῆς ἀρετῆς. Τὰ μεγάλα του ἔργα, *Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιληᾶ*, *Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου*, *Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά*, *Ἡ Ἀσάλευτη Ζωή*, ἔχουν τιτανικὴν ἐπιβολὴν, ἂν καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἡ οικονομία των — τὸ δυσκολώτατον — κάποτε ὕστερεῖ.

Ἄλλ' ἂν ὁ Παλαμᾶς κατῶρθωνε νὰ πατήσῃ ἀσφαλῶς εἰς ὅλους τοὺς Καυκάσους πού ἀτενίζει, τότε δὲν θὰ ἦτο μικρότερος τῶν μεγίστων Εὐρωπαϊῶν λυρικῶν τοῦ 19 αἰῶνος. Εἰς ἓνα λαμπρὸν του ποίημα (*Καημοὶ τῆς λιμνοθάλασσας* σελ. 54) παριστάνει ὅτι ἤυρε τὸν Πήγασσον τοῦ Μπάυρον καὶ φιλοδοξεῖ ν' ἀναβῆ καὶ ὑψηλότερα τοῦ Ἄγγλου. Ἄλλ' εἰς τοιαῦτα πηδήματα δὲν ἐπαρκεῖ φρονῶ, μίᾳς ψυχῆς προσπάθεια. Καὶ ὅμως ὅ,τι προσέφερε εἰς τὸ Ἔθνος, ὑπεραρκεῖ νὰ τὸν ἀπαθανάτισῃ εἰς τὴν μακροτάτην ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἄναμετρήσατε πόσα ἤνοιξε ποιητικὰ μεταλλεῖα, τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας

* Σίμου Μενάρδου, «Ἐπιγράμματα», Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, ἐν Ἀθήναις 1930 σελ. 25.

τέχνης και θρησκείας, τὴν περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων, καὶ τῶν φυσικῶν τῆς Ἑλλάδος καλλονῶν, τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ μεσαιωνικοῦ μας μεγαλείου, τὰ μεγάλα ἰδανικὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν νικῶν τοῦ 1912 καὶ 13. Προσθέσατε πόσα ἔδωκε νέα μέτρα, πόσους ὕμνησε μεγάλους ποιητὰς ἀρχαίους καὶ νέους, ὅτι ἐπλάτυνε τὸ δημοτικὸν τραγούδι, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ μοιρολόγι, ὅτι ἐφιλοσόφησε ὡς πανθειστῆς καὶ ἐδοκίμασε ν' ἀνυψωθῆ εἰς τοὺς παραδείσους τῆς τέχνης καὶ θὰ πεισθῆτε ὅτι ὁ Παλαμᾶς ἀνέβη εἰς ὀρίζοντας πολὺ εὐρυτέρους τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὄλων τῶν προδρόμων του ποιητῶν. Πράγματι

διὰ τοῦ Παλαμᾶ ἡ Νεοελληνικὴ ποιησις κατέφθασε τὰς πρώτας γραμμὰς τῶν συγχρόνων λογοτεχνῶν καὶ βεβαίως ὡς δημιουργὸς—αὐτὸ σημαίνει ποιητῆς—δὲν εἶναι μικρότερος κανενὸς τῶν ζώντων Εὐρωπαίων. Ἄν δὲ προθέσωμεν ὅτι εἶναι καὶ πολυμερέστατος καὶ βαθύς λόγιος καὶ διηγηματογράφος καὶ κριτικός, καὶ ὡς ἄνθρωπος εἶναι κατ' ἐξοχὴν χρηστὸς «ἄνευ ψόγου τετυγμένους», δὲν ἤξεύρω τί περισσότερον χρειάζεται, διὰ νὰ ὀνομασθῆ μέγας.

† ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

«La Semaine Egyptienne». 15 Avril 1930. Ἐμεῖς τὸ πήραμε ἀπὸ τὸ βιβλιαράκι «Δώδεκα Ἄρθρα γιὰ τὸν Παλαμᾶ», Ἀθήνα, 1932, σ. 15-17.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ*

ΣΟΥΡΗΣ, ΔΡΟΣΙΝΗΣ, ΠΑΛΑΜΑΣ, ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ

III

Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς εἶναι κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ὁ πρῶτος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, κατὰ πολλοὺς ὁ μεγαλύτερος ποιητῆς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καὶ τέλος κατὰ τὸν κ. Eugène Clement, ὁ μέγιστος τῶν ζώντων τοῦ κόσμου. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὑπερήφανος, ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ εἶν' ἀπόγονος τοῦ Παναγιώτη Παλαμᾶ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Σχολῆς τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἕγγονος τοῦ Ἰωάννη Παλαμᾶ, τοῦ Σχολάρχου τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατὰ τὸ 1814 συνιδρυτοῦ τῆς Φιλομούσου Ἑταιρίας. Ὁ πατέρας του ἦτο δικαστῆς εἰς τὰς Πάτρας κατὰ τὸ 1859, ὅτε ἐγεννήθη ἐκεῖ ὁ ποιητῆς. Ὁ ἴδιος διηγεῖται ὅτι ἐννιά ἐτῶν, ἤρχισε νὰ στιχοουργῆ. Κατὰ τὸ 1875 ἔφθασε εἰς τὰς

Ἀθήνας, θαυμαστῆς τοῦ Βασιλειάδη καὶ τοῦ Παπαρρηγοπούλου, ποὺ εἶχαν πρὸ ὀλίγου ἀποθάνει. Κατὰ τὸ 1877 εὗρηκε ἀντίτυπον τῶν «Ὁδῶν» τοῦ Κάλβου, τῶς ἀγνώστου εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μετ' ὀλίγον κατηχήθη τὸ Πιστεύω τοῦ Ροῖδη. Μὲ τὰς νέας λοιπὸν ἰδέας ἤρχισε νὰ γράφῃ εἰς τὸν «*Ραμπανᾶν*» καὶ τὸ «*Μὴ χάνεσαι*» καὶ ἀπὸ τὰ 1882 εἰς τὴν «*Ἐστίαν*» ποιήματα, χρονικά, μικρὰ διηγήματα καὶ πρῶτον τὸν «*Υπολογόν*», διήγημα ἀναγόμενον εἰς τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866. Κατόπιν ἔγραψε κριτικὰ δοκίμια περὶ τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς τοῦ Πολυλά, τοῦ Μαρκορά, τοῦ Τυπάλδου καὶ τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ ὁποῦ ἐδημοσίευσεν νέαν ἔκδοσιν μεγάλην.

Καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐμελέτησε τὴν Γαλλικὴν λογοτεχνίαν καὶ γαλλιστὶ ἐγνώρισεν ὅλους τοὺς ξένους ποιητὰς. Βεβαίως ὀλίγοις λόγοις παρακολουθοῦν τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς τόσο προσηκτικά,

* Πρωτοδημοσιεύθηκε σὲν περιοδικὸν Poetry Review 19 (1928) p.p. 397-410 στή σειρά: Modern Greek Poetry. Μετάφραση τοῦ δημοσιεύθηκε στὰ τ. 53 καὶ 54 (1929) τῆς «Νέας Ἐστίας», ἀπ' ὅπου τὸ πήραμε, στίς σ. 166-69 καὶ 212-14.

δσον ὁ Παλαμᾶς, με ὄλας του τὰς ἀσχολίαις. Ἀπὸ τοῦ 1897 ὑπῆρξε γενικός γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ του ἐνέργεια δὲν ὠλιγόστευσε καθόλου.

Ἐχω ἐνώπιον μου 12 τόμους, ἀπὸ τὰ «*Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου*» (1881)** ἕως τοὺς «*Βωμοὺς*» (1915), καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ τοὺς κρίνω λακωνικῶς καὶ νὰ παρακολουθήσω 40χρόνων δολιχοδρομίαν ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ κριτικὸς καὶ διηγηματογράφος. Τὸ διήγημα του «*Θάνατος Παλληκαριοῦ*» εἶναι ἴσως τὸ βαθύτερον τῶν ἐλληνικῶν διηγημάτων. Μὲ τὰς χιλιάδας αὐτὰς τῶν στίχων ὁ Παλαμᾶς περιγράφει, ὄνειρεύεται, φιλοσοφεῖ, ὑμνεῖ θεοὺς ἀρχαίους καὶ νέους, διηγεῖται, παραπονεῖται, τραγουδεῖ, σαλπίζει, γράφει θούσια, χαϊδεύει, στιγματίζει, μαστιγώνει καὶ θλιβρώτερον μυρολογεῖ ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνακτᾷ τὸ θάρρος, ὄνειροπολεῖ παραδείσους, ταξιδεύει εἰς τοὺς αἰθέρας, προαισθάνεται τὴν ἀθανασίαν του, προφητεύει τὸ μέλλον τῆς φυλῆς καὶ εὐτυχῶς ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἐτοιμάζῃ νέους τόμους. Πόση γονιμότης!

Ἄλλὰ πῶς νὰ καθορίσῃ κανεὶς τὴν τεχντροπίαν τοῦ Παλαμᾶ; Προφανῶς ἐπηρεάσθη διανοητικῶς ἀπὸ τὸν Σουλλὺ Πρυδὸμ, τὸν Λεκόντ δὲ Λιλ, Μυσσέ, Οὐγγῶν, Καρδούστη, Νεϊτσε, Ἴψεν, Βεράρεν, καὶ ἀπὸ ὄλων τοὺς κριτικοὺς τῆς *Revue de deux Mondes*. Ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του Ἕλληνας ἐθαύμασε τὸν κ. Ἰ. Ψυχάρην καὶ τὸν καθηγ. Ν. Πολίτην, τοῦ ὁποῖου τὰ λαογραφικὰ ἔργα ἐξ ἅπαντος ὠφέλισαν τὴν Μοῦσαν του περιπλέον. Οὐδοτοτρόπως ἡ τέχνη τοῦ Παλαμᾶ οὐδέποτε ἀπεκρυσταλλώθη, ἀλλὰ μεταβάλλεται συνεχῶς, ὡς ὁ Πρωτεύς· εἶναι *πρωτεΐνη*, κατὰ τὸν ἀγαπητόν του ὄρον. Ἐξ ἅπαντος δὲν εἶναι οὔτε γραφικὴ, οὔτε γλυπτικὴ, ἀλλὰ μᾶλλον μουσικὴ, καὶ περισσότερο ἴσως ὁμοιάζει πρὸς Ἀνα-

τολικὴν ὄρχησιν, ποῦ ἐκφράζει τὰ συναίσθηματα τῆς ψυχῆς με διαφόρους στάσεις καὶ κινήσεις. Ὁ δυνατὸς αὐτὸς τεχνίτης διειθύνει ὄργανα πολλὰ καὶ παράγει μελωδίαν, πάντοτε καταλείπουσαν ἐντύπωσιν. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ δὲν ἐννοοῦν τὸ σύνολον καὶ κάποτε καὶ οἱ ὀλίγοι ἀπαυδοῦν. Πράγματι, διὰ νὰ χαρῆ κανεὶς μακρότονα ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ, πρέπει νὰ ἔχη καλὴν εἰσαγωγὴν, καὶ ἀρκετὴν ἐπιμονὴν νὰ τὰ ξαναδιαβάσῃ. Ἴσως, ὅσον βελτιώνεται ἡ καλλιτεχνικὴ τοῦ ἔθνους ἀγωγή, ἡ παλαμικὴ ποίησις θ' ἀγαπᾶται περισσότερο—μολονότι δὲν ὁμοιάζει οὔτε πρὸς τὴν ἀρχαίαν ποίησιν, οὔτε πρὸς τὴν δημοτικὴν, ἐκτὸς τῶν γλωσσικῶν τύπων. Θὰ ἔλεγα μᾶλλον τὸ παράδοξον, ὅτι κάποι' ἐνθυμίζει τὴν ὑψηλοτέραν βυζαντινὴν ὑμνογραφίαν, εἰς τὴν ποιητικὴν ἀοριστολογίαν καὶ τὴν ὑπερβολὴν. Π.χ. ὁ στίχος τῶν «*Βωμῶν*» :

στὴν ὑπερούσια ἀναρχὴ καθολικὴ πηγὴ τῆς θᾶ ἡμποροῦσε νὰ νομισθῇ καὶ τοῦ Πατριάρχου Σεργίου ἢ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ εἶχαν ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Shelley «*συγκρατημένον μεγαλεῖον*», ἢ κατὰ τὸν Ρενὰν «*θεῖον τάκτ*». Ἄλλ' ὁ Παλαμᾶς εἰς ὀλίγους στίχους μεταχειρίζεται τόσας κλητικὰς, ὅσας ὁ Ὅμηρος εἰς ὅλα του τὰ ἔπη.

Καὶ ἡ τάσις πρὸς ποιητικὴν βακχεῖαν, καθὼς ἐμφανίζεται π.χ. εἰς τοὺς «*Χαιρετισμοὺς τῆς Ἡλιογέννητης*», δὲν φαίνεται ἀπόδειξις ποιητικῆς ρώμης. Καὶ ὅμως αἱ μεγάλαί του Παλαμᾶ συνθέσεις, ἢ «*Ἀσάλευτὴ ζωὴ*», ἢ «*Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ*», ὁ «*Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου*» θαυμάζονται καὶ ἀπὸ ὅσους δὲν ἀντιλαμβάνονται τὴν τάξιν τοῦ συνόλου. Ἀπὸ πλείστων τῶν μακρῶν τούτων σελίδων ἀναδίδονται μελωδίαί, ἀξίαι μεγάλων ποιητῶν. Πράγματι περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι μετὰ τόσον καὶ τοιοῦτο παρελθόν, νέος ποιητῆς ἐπέτυχε νὰ δημιουργήσῃ κατὶ ἄγνωστον προτοῦ. Καὶ τώρα ποῦ πρέπει νὰ δώσω δείγματα τῆς παλαμικῆς ποιήσεως, εὐρίσκομαι εἰς μεγάλην δυσκο-

** Θάνατι βέβαια τυπογραφικὸ λάθος γιὰτὶ ἡ συλλογὴ τούτῃ βγήκε στὰ 1886.

γίαν έκλογής. Κάθε γραμματισμένος Έλλην θ' απομνημονεύη κάτι. Έγώ, ἄν μ' ἐρωτᾶτε, προτιμῶ τὴν ἐξαισίαν εἰκόνα τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην σειρὰν τῶν σοννέτων τῶν «*Πατριδων*», ὅπου ἀρχίζει ἀπὸ τὰς Πάτρας καὶ τὸ Μεσολόγγι, προχωρεῖ εἰς τὴν

Ἑλλάδα, τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Γῆν καὶ καταλήγει εἰς τὸν Σείριον καὶ τὸ Χάος.

Πατρίδες ! Ἄερας, γῆ, νερό, φωτιά ! Στοιχεῖα ἀχάλαστα καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος τῶν πλάσμάτων, σὰ θὰ περάσω στὴ γαλήνη τῶν μνημάτων, θὰ σὰς ξανάβρω, πρώτη καὶ στερνὴ εὐτυχία.

† ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΟΜΙΧΛΗ*

ΣΤΟΝ Κ. ΠΑΛΑΜΑ

Θλιμένα τ' ἄσπρα νέφη, κουρασμένα,
στὶς στέγες πάνου γέρνουν κι ἀκουμπούνε,
δίχως νὰ κάνουν θόρυβο κανένα.

Τίποτις δὲ μιλοῦνε οὐδὲ ζητοῦνε
μένουν ἀπ' ὄξω σὰ συλλογισμένα,
κι οὔτε χτυποῦν τὶς πόρτες γιὰ νὰ μποῦνε.

Τὰ ὄνειρα τὰ παληὰ τὰ ξεχασμένα
πολλὲς φορές τυχαίνει, ξαναζοῦνε,
κ' ἔρχουντ' ἔτσι βουβά καὶ δειλιασμένα.

Ἔρχονται ἔτσι βουβά, καὶ δὲν τολμοῦνε
νὰ μᾶς ταραξοῦν τὴν καρδιά ἢ τὰ φρένα,
γιὰ κάτι πεθαμένα ὡς θὰ μᾶς ποῦνε.

... Καὶ στὴ σειρὰ τὰ σπίτια θαμπωμένα,
ώρα τὴν ὥρα λὲς καὶ θὰ σβυστοῦνε
κ' ἐγὼ ξενύχτης, σέρνω νυσταγμένα

πόδια, σὰ καλντερίμια, π' ἀντηχοῦνε
τόσο κουφὰ σὰν ξένα, μακρυσμένα...
Καὶ στὴ λευκὴ κατάχνια σ' ὄλα ποῦναι,

μαῦρο σημεῖο, βλέπω, μόνο ἐμένα.

* Αὐτὸ καὶ τὸ δεύτερο εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Ὁραματισμοὶ τοῦ Ἐωσφόρου καὶ ἄλλα ποιήματα», Ἐκδοτικὸς Οἶκος «Γλαύκα», Κύπρος, 1923, σελ. 57 καὶ 86.

ΣΤΟΝ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Διδάσκαλέ μου, μὴ νομίσης δι-
θέλω νὰ σὲ θαμπώσω, μὲ τὴ ρίμα
τὴν πλούσια, π' ἀντηχεῖ σὰ γαῦρο κύμα·
τὰ λόγια εἶναι ψευτιὰ καὶ ματαιότη!

Καθὼς ἂν τύχαινε σὲ μάχη, ἢ νιότη
τοῦ πρώτου ἡρώου, ποὺ τὴν πόλη ἐτίμα,
τῆς μισητῆς φθορᾶς νὰ γίνῃ χτήμα,
θαροῦσες, πῶς θανάτου ἐζώναν σκότη,

κάθε συνείδηση ἢ ζωὴ, καὶ οἱ θρῆνοι
ἀντηχοῦσαν γοερά στὴν πόλη ἐκείνη,
θλιβερή, προσφορά, στὸ σκοτωμένο,

Διδάσκαλέ μου, στὸ σοννέτο αὐτό,
τὸ θρῆνο μου γιὰ κάτι ὠραῖο νεκρό,
σὲ χρυσὴ ὕδρια φέρνω, εἰς Σέ, ταμένο.

ΩΔΗ ΣΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑ *

ΣΤΗΝ ΠΕΝΗΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΤΟΥ

Στὰ χέρια σου ἀλαφροκρῆτᾶς
τῆς Μοίρας τὸ θευτέρι,
καὶ τὴν αἰωνιότητα,
γιὰ μιὰ στιγμὴ κλεισμένη!

ΒΩΜΟΙ

Στῆς Τέχνης τὴν πατρίδα τὴν αἰώνια
σὲ βλέπω νὰ βαραίνης ὅσο ἡ Μοίρα!
Στοῦ σκολαστικισμοῦ τὰ πυκνὰ χιόνια
τᾶνθη τοῦ Μάη προσφέρει ἡ θεία σου λύρα,
κι ὅσα ἀσκημίζει τοῦ ὄχλου ἢ καταφρόνια
τὰ ντύνεις μὲ τοῦ Λόγου τὴν πορφύρα,
ἐμψυχωτῆς μὲ τὸν παλμό τῆς νειότης
προφήτης, καὶ ποιητής, καὶ στρατιώτης!

* Ἀπὸ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Ἀπλὴ Προσφορά», Ἐκδοτικὸς Οἶκος «Γλαύκα» Κύ-
προς, 1929, σελ. 59—61.

Γαληνεμένη ισόθεε! στὸν ἑαυτὸ σου
κλεισμένος τῶν μεγάλων προβλημάτων
ἐρμηνευτὴ, προχώρει στ' ὄνειρό σου,
καὶ μέσα ἀπὸ τῶν πρόσκαιρων θανάτων
τῆ φρίκη, γιὰ τὸ ἀνέβα σου ἀρματώσου,
μὲς στὴν ψυχὴ, τὸ νόημα, τῶνπραμάτων
τὸ μυστικὸ, νὰ βρῆς καὶ τὴν οὐσία,
καὶ νὰ ὑποτάξεις τὴν ἀθανασία!

Μέσα μου στέκει εἰς βάθη παραδείσου
μὲ τ' αὔλο φῶς στεμένη λευκῶν κρίνων,
ξεχωριστὴ σὰ σύμβολο ἢ μορφὴ σου,
κ' ἐμπρὸς τῆς σκύβει τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων.
Χαίρε, ὀδηγέ στὴ ζάλη τῆς ἀβύσσου!
Παρηγοριά στοὺς κοπετοὺς τῶν θρήνων!
Ἄν δὲ γεννιόσουν, ἢ σιωπὴ ὄχι μόνον
τῶν τραγουδιῶν μας, μὰ πολλῶν αἰῶνων!

Ἦ Πνέμα ὠραῖο κι ἀγέραστο! στὴν ὠρα
τὴν κρίσιμη καὶ ταπεινὴ ποὺ ζοῦμε,
ποὺ τὴν ψυχὴ μας τὴν φτερουγοφόρα
νοιώθουμε ἄλυσσωμένη, καὶ τραβοῦμε
τοῦ πόνου μας τὸ δρόμο, ὅλα τὰ δῶρα
τὰ θεϊκὰ σου κάμε νὰ αἰστανθοῦμε.
Στὰ στήθη τὴν εὐγένεια ξύπνησέ μας,
καὶ τὴν ἀπόλυτη ὁμορφιὰ φανέρωσέ μας!

Σὰν αἰωνιότη ἢ σκέψη σου βαραίνει!
Καὶ πάντα θὰ ἐπιζῆ, πάντα θὰ στέκη,
στοῦ χρόνου τὴ μανία τὴ λυσσασμένη,
κι ἀπάνω ἀπ' τῶν πολέμων τὸ ντουφέκι,
στὴν κορφή τὴ συγνεφοσκεπασμένη
ποὺ ἀψηφᾷ τοῦρανοῦ τὸ ἀστροπελέκι!
Γέλα ἰσχυρέ, στὴ δίνη τῶν κλυδῶνων
γιὰ σὲ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος τῶν αἰῶνων!

ΓΛ. ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

ΟΙ ΠΕΝΤΑΣΥΛΛΑΒΟΙ* ΤΑ ΠΑΘΗΤΙΚΑ ΚΡΥΦΟΜΙΛΗΜΑΤΑ

«Ἡ ποίηση τὸ στεφάνωμα εἶναι τοῦ στοχαστικοῦ ὄνειρου.» Ὁ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς, παρμένος ἀπὸ τὸν πεζὸ πρόλογο τοῦ βιβλίου, ποὺ ζητεῖ μιὰ διάκριση τῶν ὀνείρων, γεννᾷ ἕνα πληθὸς ἀμφιβολιῶν ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ ἐπιστημονικὴ ἀποψη. Ὁμως κί οἱ ψυχίατροι κί οἱ φυσιολόγοι, παρ' ὄλες τίς προσπάθειες, ἔρευνες κί ἐπιτυχίες, ἀκόμα δὲν κατάρθωσαν νὰ λύσουνε θετικὰ οὔτε τὸ φαινόμενο τοῦ ὕπνου κί οὔτε τῶν ὀνείρων.

Εἶνε περίεργο! Στὴν ποίηση τοῦ Κωστή Παλαμᾶ ὀφείλουμε τὴ συνειδηση τῆς φυλῆς μας. Θὰ μπορούσε κανεὶς ν' ἀναπαραστήσῃ ὀλάκαιρη τὴν ἱστορία μας, μὲ ὀδηγὸ τὸ ἔργο του. Ὁπως ἐξ ἄλλου φιλοδοξεῖ κί ὁ ἴδιος, δὲν μπορεῖ νᾶναι μονάχα ὁ ποιητῆς τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ κί τῆς ἐποχῆς κί τοῦ γένους του. Κί ἡ ἔνταση τῆς διανοίας, ποσοτικὰ ὕπερτερεῖ ὀλωντῶν ἄλλων στοιχείων στὰ ποιητικὰ του συνθέματα. Γιατί ὁ Παλαμᾶς προχωρεῖ μὲ γιγαντιαῖα βήματα πότε μὲ τὴν πλατεῖα ἔκφραση τοῦ ἐπικοῦ, κί πότε μὲ τὸ βραχνὸ μαντικὸ ἀνάκρουσμα τῶν προφητῶν.

Μὲ τοὺς «Πεντασύλλαβους κί τὰ Παθητικὰ Κρυφομιλήματα» ξαναγουρίζε σ' ἕνα ὕποκειμενικὸ ἄκρατο λυρισμὸ, ποὺ ἡ ἐξήγηση κί ἡ δικαιολογία του βρίσκειται στὴν πρῶτη φράση τοῦ ἄρθρου μου, τὴν παρμένη μεσὰ ἀπὸ τὸ σοφὸ πρόλογο τοῦ τελευταίου βιβλίου του.

Ἡ ποίηση τὸ στεφάνωμα εἶναι τοῦ στοχαστικοῦ ὄνειρου. Ἀλλὰ τί μπορεῖ

νὰ σημαίνῃ ὄνειρο στοχαστικὸ; Ὁ στοχασμὸς εἶναι ἐνέργεια κί πηγάζει ἀπὸ τὴ θέληση, ἐνῶ τ' ὄνειρο εἶναι πάθηση, κί ἀκαθόριστη ψυχικὴ κατάσταση, ὀπου κί συνείδηση κί αὐτοἔλεγχος παραλύνουν. Κί εἶναι πολὺ τολμηρὸ νὰ χρωματίσῃ κανεὶς μ' ἕνα τέτοιο προσδιορισμὸ τ' ὄνειρο, προσδιορισμὸ ποὺ περικλείνει μιὰ βασικὴ ἀντίθεση κατηγορηματικὸ κί κατηγορουμένου. Ἀλλὰ ἂν ἔγραφε: «Ἡ ποίηση τὸ στεφάνωμα εἶναι τοῦ ὄνειρου», πῶς θὰ συμβιβάζόταν ὁ νέος αὐτὸς ὀρισμὸς, μὲ τίς μέχρι σήμερα καθωρισμένες ἰδέες τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τὴν Τέχνη τοῦ ποιητῆ κί πολίτη, ποὺ πάντα του ἀγωνίστηκε, μὲ πίστη, σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα τοῦ Σέλλεϋ, ὀτι «οἱ ποιητῆς εἶναι οἱ ἀνεπίσημοι νομοθέτες τοῦ κόσμου; Ἐξ ἄλλου, ἔγραψε κάποτε: «Ὁ Ποιητῆς πρέπει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν κοινωνία ἢ νὰ παίξῃ πρόσωπο ἀπογοητευμένου ρωμαντικοῦ; Ὁχι. Δὲν καταδικάστηκε νὰ ζῆ μόνος κί ἀνώφελος.» Ἐχει νὰ ἐκτελέσῃ κοινωνικὴν ἀποστολή. Στὴν Ἀνθρωπότητα ὀλόκληρη θὰ δείξῃ τὴν ἐπιρροή της ἡ Ποίηση.» Ποτὲ δὲ στεφάνωσε τὸν ὀρσιόπαθο ὀνειροπόλο μὲ τὴ δάφνη τοῦ Ἀπόλλωνα, κί τὸ ἐξέφρασε μὲ θαυμάσιους στίχους:

Μένα ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς μου κί ἡ χάρη μου,
[ἡ δέσποινα Μοῦσα,
τὸ μέτωπό μου βαθεῖα μὲ τοῦ Πάντα
[σφραγίζει τὴ βούλλα,
μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ Ἰώρα ποτὲ. Δὲ γυ-
[ρεῖω τοὺς ἦχους
περαστικά ποὺ νοτίζουν τὰ μάτια τῶν ὀσων
[περνᾶν.....

....Δὲν εἶμ' ἐγὼ γιὰ νὰ χύνω σκοποὺς κί νὰ
[δίνω τραγούδια
κομματιαστά, πεταχτά, σκορπιστά, τῆς χα-
[ρᾶς ἢ τοῦ πόνου.

* Πρωτοδημοσιεύτηκε στὴ «Νέα Ζωή», Ἀλεξάνδρεια, Μάρτης—Ἀπρίλης, 1927, σ. 92-99. Ἐμεῖς τὸ πήραμε ἀπὸ τὴν Ἐφημ. «Ταχυδρόμος» τῆς Ἀλεξάνδρειας τῆς 5|4|1936.

Και ἦρθα νὰ βάλω στὰ λόγια
τὰ πιὸ σοφὰ τὸ κορμὶ τὸ πιὸ στέρεο, καὶ
ἦρθα νὰ ρίξω
θαμπωτικὴ μιὰ πορφύρα στὴ μάγισσα γύ-
μνια τῶν κύκλων
τῶν ἰδεῶν, τῶν ψυχῶν, τῶν ἐρώτων, τῶν κό-
σμων, τῶν ὄλων.

Πρέπει λοιπὸν ν' ἀντικαταστήσουμε τ' ὄνειρο μὲ τὴ λέξη ἔμπνευση· ἔτσι θᾶχουμε τὸν ὄρισμό: Ἡ ποίηση εἶναι τὸ στεφάνωμα τῆς στοχαστικῆς ἔμπνευσης. Καὶ ποῦ ἔχει διπλὴ ἄποψη. Πρῶτα περιλαβαίνει τὴν ἔμπνευση ποῦ πηγάζει, ἀφοῦ συλλάβῃ ὁ νοῦς, κί' ὁ στοχασμός, τῆς εἶναι φύτρα κί' ὠθη-ση, κί' ὕστερα τὴν ἀπὸ αἴσθημα κινή-μένη, ποῦ βασανισμένη καὶ ξεδιπλω-μένη ἀπὸ τὸ κυρίαρχο Ἐγὼ τοῦ δημιουργοῦ τῆς, κατασταλάζει πάλι σὲ στοχασμό. Κί' εἶναι ἀνάγκη νὰ τονί-σουμε αὐτὴ τὴ διαφορὰ, γιατί ἡ διπλὴ αὐτὴ ἄποψη, τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς ἐπιλογῆς, καθορίζει τέλεια τὸ δημιουργικὸ τρόπο τῆς ἐργασίας τοῦ ποιη-τῆ. Γιατί ὅταν ὁ νοῦς συλλαβαίνει πρῶτα, ὁ δημιουργὸς εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐκλέξῃ, κί' ἡ θέλησή του ὀρίζει τὸ θέμα του, καὶ κατευθύνει τὸ στοχασ-μὸ του. Ἄλλ' ὅταν τὸ αἴσθημα τὸν ὑποκινή, δὲν πρέπει ν' ἀφήνεται ἔρ-μαιο τῆς στιγμῆς, μὰ ὀφείλει καλὰ νὰ ζυγιάζῃ τὸ τί τοῦ ἐμπνέει τὸ αἴ-σθημα, κί' αὐτὲς τὶ ψυχόρμητες ὠθη-σες νὰ τὶς ὑποτάξῃ στοὺς γενικώτε-ρους κανόνες, ποῦ ὁ ἴδιος ἐπιβάλλει στὸν ἑαυτὸ του. Ἔτσι ἡ ἐπιλογή εἶναι ἀπαραίτητη, γιατί μόνο μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ξεκαθαρίζεται ἡ προσωπικότητα ἐνὸς δημιουργοῦ. Ἔτσι ἀποφεύγει τὴν κάθε ἀντίθεση μέσα στὸ ἔργο του, ποῦ θὰ κινδύνευε ἀλλοιωτικά, ἓνα του μέ-ρος τοῦλάχιστο νὰ φαντάζῃ σὰν ψεύ-τικο, γιατί δὲ θᾶχε κίνητρο τὴν εἰλι-κρίνεια. (Φυσικὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀπολογηθῶ πρὸς ἐκείνους, ποῦ ἀγορά-ζουνε τίς σοφές γνώμες τους ἀπὸ ὄνο-μαστοὺς κριτικούς, χωρὶς παζαρέματα, σὲ ὠρισμένη τιμὴ καὶ τοῖς μετρητοῖς! Γί' αὐτοὺς πάντα εἶν' ἔτοιμες οἱ βιτρι-νες κάθε μεγάλης ἐγκυκλοπαιδείας, μὲ

τὴν αὐστηρὴ χαρακτηριστικὴ ἐτικέττα τῶν δημιουργῶν: (Ὁ Ζολᾶ νατουρα-λιστής. Ὁ Μπάϋρον ἀρνητής. Ὁ Οὐγ-κὼ ρωμαντικός. Ὁ Γκαίτε ὀλύμπιος. Ὁ Νίτσε ἀτομικιστής. Ὁ Ἀντρέγιεφ συμβολικός! κλ.) Θέλω μὲ αὐτὴ τὴν παρένθεση νὰ ξεχωρίσω, ἀπὸ τὰ ὀκλη-ρὰ κί' ἀνόητα «φάσκει κί' ἀντιφάσκει» τῶν διαφόρων ὑπερκριτικῶν, τὲς λε-πτὰς ἐκείνες ἀπόχρωσες τῶν ψυχικῶν καταστάσεων τῶν δημιουργῶν, ποῦ ἀντικαθρεφτίζονται κί' ἀντιθετικά μέ-σα στὰ ἔργα τους. Κί' ἡ ἐξήγησις εἶναι ἀπλῆ, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ ζωντανοὺς ἀνθρώπους ποῦ βρίσκονται κάτου ἀπὸ τόσα καὶ τόσα συναισθήματα καθημε-ρινά.

Τὴ συμφωνία λοιπὸν ὀφείλει νὰ τὴν ἐπιδιώκῃ ὁ συγγραφέας μονάχα στίς μεγάλες γραμμὲς τοῦ ἔργου του, καὶ στὸ «Πιστεύω του» ποῦ κηρύττει (ἀν ἔχῃ αὐτὴ τὴ φιλοδοξία, καὶ πρέπει νὰ τὴν ἔχῃ ὁ μέγας δημιουργός), στὴν κοινωνία. Ὅσο γιὰ τὰ διάφορα συ-ναισθήματά του τ' ἀτομικά, ποῦ τοῦ γεννοῦνε τὴν καθαυτὸ λυρικὴ διάθεση, εἶναι ἀπόλυτα ἐλεύθερος, κί' ὁ ξένος ἔλεγχος εἶναι ἀνίσχυρος νὰ διαπιστώ-σῃ τὴν εἰλικρίνεια ἢ τὴν ψευτιά τους. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἔχουμε μόνο κρι-τήριο, καὶ μόνο δικαίωμα, νὰ ἐξετά-ζουμε κατὰ πόσο τὸ ἔργο αὐτὸ κα-θαυτὸ μᾶς πείθει. Κί' αὐτὸ ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὴν τεχνικὴ δύναμη τοῦ ποιητῆ

Τὰ χρυσοῦλουδα
δὲν εἶν' ἑσένα
τ' ἄνθια τὰ ξένα
καὶ τὰ παράξενα
καὶ τὰ σκληρά.

Τὰ χρυσοῦλουδα
δὲν εἶν' ἑσένα,
τὰ φαντασμένα
τ' ἄνθια, τ' ἀμύριστα
τὰ λαμπερά.

Τὰ χρυσοῦλουδα ;
Τάβαλα στέμμα.
Τὸ θεῖο τὸ ψέμα
λάμπει στὰ φύλλα τους
ἢ Τέχνη. Νά!

Στους «Πεντασύλλαβους καὶ τὰ Παθητικά Κρυφομιλήματα», ὁ Παλαμᾶς ξαναγυρίζει σ' ἓνα ἄκρατο ὑποκειμενικό λυρισμό, συνεχίζοντας ἔτσι ὠρισμένη διάθεση τῆς πολύχορδης ψυχῆς του, πού μᾶς ἔδωκε ἀριστουργηματικά δείγματα, παρέμοιας ἔμπνευσης, στοὺς «Ἰαμβοὺς καὶ Ἀνάπαιστους», στὴν «Ἀσάλευτη Ζωή», στὴν «Πολιτεία καὶ Μοναξιά», στὰ «Δεκατετράστιχα» καὶ κυριώτατα στοὺς «Βωμοὺς». Γιατὶ ἡ διάθεση τὸ τελευταῖο του βιβλίου, ἂν ἐξαιρέση κανεὶς μονάχα τὴν ἀβρότητα τῶν στοχασμῶν πού χαρακτηρίζει τὸ «Ἀεροπλάνο» καὶ μερικά ἄλλα ποιήματα τῶν «Βωμῶν», πλησιάζει περισσότερο τοὺς μελαγχολικοὺς ἐκείνους δεκαπεντασύλλαβους. Τὸ κυριαρχεῖ κι' αὐτὸ ἡ ἴδια θλίψη, μιὰ θλίψη ὑγείας. Κι' ἂν ἐπιτρέπεται νὰ μιλήσω μὲ προσωμοίωση, λογαριάζω τὴ θλίψη τῶν στίχων του, μὲ τὰ λεπτὰ μελαγχολικά συναισθήματα πού γεμίζουν τὴν ψυχὴ μας, ὅταν πέφτῃ τὸ βράδυ, τοῦ διαυγέστατου φθινοπώρου, βρίσκοντάς μας ἐπάνω σὲ βουνὰ ἑλληνικά ὄλο πεῦκα, καὶ πού χαίρουνταν λίγο πρὶν τὴ λαμπρὴ δόξα τοῦ ἡλίου.

... Μιλεῖστ' ἐσεῖς Τραγουδία
μὲ τὴν ἄφραστη ὀμορφιά
πού ἔχουν τὰ μισάνοιχτα χεῖλάκια
στὴ βουβὴ τὴ ζωγραφιά.

Εἶναι τὸ ἴδιο συναίσθημα πού τόσο
ἀπαλὰ μᾶς ἐκφράζει ὁ Νίτσε στοὺς
«Διθύραμβους τοῦ Διονύσου»

Ἔω ἡμέρα τῆς ζωῆς μου !
ὁ ἥλιος βασιλεύει. . . .

Γύρω μονάχα κῦμα καὶ παιγνίδι.
"Ὅ,τι βαρὺ ἦταν ἔπεσε στὴν μπλάβη λη-
μονιά—
ἀργὴ τώρα στέκεται ἡ βάρκα μου.
Φουρτούνα καὶ ταξειδί—πῶς τὰ ξέμαθε !
Πόθος κι' ἐλπίδες πνίγηκαν.
Ψυχὴ καὶ θάλασσα γιαλὶ εἶναι.

Τὶ προσθέτουγ τὰ νέα αὐτὰ τραγούδια
στὴν ποιητικὴ φυσιογνωμία τους.
Ἡ γνωστὴ ὀρμητικότητα τοῦ Παλαμᾶ
ὑποχώρησε, ἀφήνοντας διέξοδο σὲ μι-

κρὰ αἰσθήματα, ἢ παράπονα, ἢ λυρικές σκεψοῦλες, πού σ' ἄλλη περίπτωση ὁ δημιουργὸς πιθανὸ νὰ ντρεπότανε κι' ὅλας νὰ σταματήσῃ ἀπάνω τους. Ἀλλὰ πλοιοῦτιζει τὴ λυρική μας ποίηση καὶ γνωρίζοντας πῶς ὁ ἴδιος τὰ θεωρεῖ σκοπούς, πού συντροφιάζουνε τὸ δρόμο του πρὸς τὰ μεγάλα του ὄραματα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν προσέξουμε στὴν τεχνικὴ τους ἐκτέλεση. Παρατηρήθηκε πῶς σχεδὸν κάθε παλιότερος τόμος τοῦ Παλαμᾶ ἦταν καὶ μιὰ ἐπανάσταση ἐναντία τῶν καθιερωμένων μορφῶν στὴν ποίησή μας. Καινοτομοῦσε τόσο στὴ μορφὴ, ὥστε ἡ δημιουργία του παρουσιάζονταν ἐντελῶς πρωτότυπη. Βέβαια ὀφείλουμε νὰ θυμηθοῦμε λίγους πεντασύλλαβους στίχους τοῦ Σολωμοῦ, κι' ἀνάλογα λυρικά ποιήματα τοῦ Ἀχ. Παράσχου. "Ὁμως οἱ «Πεντασύλλαβοι» τοῦ Παλαμᾶ πόσο ὑπερτεροῦνε γενικά, μὲ τὴν ἀπρότρεμη μουσικότητά τους, τὴν ὑποβλητικὴ ἀοριστία τους καὶ μὲ τὸ θαμπὸ ἔλεγειακό τους τόνο. Δὲ δούλεψε πλαστικά, μὲ ἐπίγνωση πῶς γιὰ τὰ θλιβερά αὐτὰ μοτίβα, τοῦ χρειάζονταν ἓνας ἀπλὸς σύντομος στίχος. Καὶ μὲ τὴν ἀκαλλιέργητη σὲ τέτοια δείγματα δημοτικὴ μας γλῶσσα, μόνο ἡ μεγαλοφυΐα του κατάρθωσε νὰ υπερβάλλῃ τὶς ἀφάνταστες δυσκολίες. Εἶναι, κατὰ τὴν ὁμολογία του, τὰ στερνὰ καὶ πιὸ μεθυστικά ρόδα τοῦ χινόπωρου, πού προτοῦ μαραζώσουν, σκορποῦνε τὰ μῦρά τους στὰ πόδια του. Εἶναι τ' ἀγγελωθώρητα ὄνειρα τῶν εἴκοσι χρόνων, πού σταματοῦνε πάνω του τὰ ὄλο φῶς μάτια τους, σὰ νὰ τόνε γνωρίζουν. Καὶ μᾶς προσφέρει ἓνα στεφάνι μὲ ἄνθη τοῦ Ἀπρίλη, γιατί πάντα κρατεῖ ἓνα θησαυρό, ἔστω κι' ἂν τυχόν δὲν εἶναι κείνος πού ξαφνικά παύει νὰ περπατᾷ, γιατί βλέπει πῶς τοῦ φυτρώνουν στὸν ὄμο,

μὰ εἶν' ἐκεῖνος
πού ξάφνου στέκει
σὰ κτυπημένος.
Ἄστροπελέκι ;
Ἦχι, στὸ δρόμο
πού πρὸς τὸ βράδυ

πάει για νά γείρη,
σκοντάβει επάνω
σ' ένα πετράδι
σ' ένα ζαφείρι.

Μπορούμε νά προσθέσουμε δις σχεδόν τὸ Παλαμικὸ οἰκοδόμημα εἶναι πιά τελειωμένο. Στὸ ἰσόγειό του συ-

ναντιοῦνται πολλοὶ φιλόσοφοι, πού τὴν πρώτη θέση μεταξύ τους τὴν κρατοῦνε οἱ πιστοὶ τοῦ Ὁρθοῦ Λόγου, ἐνῶ στὰ ἄνθηρά του ἀνθίζει ὁ αἰώνιος Ἀπρίλης, καὶ μεθοῦνε σὲ συμφωνίες ὅλα τ' ἀηδόνια τοῦ λυρισμοῦ.

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΜΑΣ

... «Μὰ ὀλότελα ξεχωριστὰ πρέπει ν' ἀναφέρουμε τὴν ποιητικὴ ἀξία ἐνὸς γίγαντα, τοῦ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ. Ἡ γενικότητά του, τὸ κοσμοπολίτικο ξάνοιγμα τοῦ νοῦ του, τὸ γύρισμα του σ' ὅλες τὶς σφαῖρες τοῦ νοητοῦ εἶναι τὸ κορύφωμα ἀφγῆς τῆς ἐποχῆς. Ἡ Ἑλληνικὴ σκέψη, μὲ τὴ δίψα ἐνὸς παιδιοῦ πού μόλις ἀνοίγει τὰ μάτια του σὲ κάποιο ἐσώτερο φῶς καὶ μόλις ἀρχίζει νά παίρνη συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τῆς περιτριγυριᾶς του, κλείνεται στὸ ἔργο του, τὸ μεγάλο. Εἶναι ὁ τελειότερος καθρέφτης τῆς κοινωνικῆς του ἐποχῆς. Ἄπληστα καὶ σπασμωδικὰ ἀφτὴ ζητᾶει νὰδράξῃ τὸ καθετὶ

γύρω της καὶ πέρα της, σὰν τὸν ἄνθρωπο πού λεφτερώνεται καὶ βγαίνει στὸ φῶς καὶ στὸν ἀέρα ὕστερ' ἀπὸ μακρόχρονη φυλάκιση σὲ κατασκότεινη κάμαρα. Ἔτσι καὶ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἔχει ὅλα τὰ τέτοια χαρακτηριστικὰ τῆς περιτριγυριᾶς του καὶ τῆς ἐποχῆς του σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία τοῦ μεγάλου Ταίν. Σὲ τοῦτο πρώτη φορὰ ἡ Ἑλληνικὴ Γῆ κ' ἡ Ἑλληνικὴ Πατρίδα ἀρχίζει νά παίρνη κάποια συνείδηση τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἱστορικῆς της θέσης...»

ΓΙΑΓΚΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ

(Κομμάτι ἀπὸ τὰ «Γράμματα» τόμ. Δ', ἀρ. 39, σελ. 703-4. Ἀλεξάνδρεια, 1918).

ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΙΡΑ*

Μπροστά σ' ένα ἔργο τοῦ Παλαμᾶ πρέπει πάντα νά στεκώμαστε μὲ τὴν πιὸ μεγάλη προσοχή, νά τάγγιζουμε μὲ τὸ βαθύτερο σεβασμὸ καὶ νά μιλοῦμε γι' αὐτὸ μὲ τὴ μεγαλύτερη ἀγάπη. Θέλοντας κανεὶς νά γράψῃ—ὄχι κριτικῆ—μὰ λίγα λόγια, πού νά μποροῦνε νά τὸ γνωρίσουνε στοὺς πολλούς, πρέπει πάντα νά μετρήσῃ καλὰ τὶς δυνάμεις του καὶ νά δώσῃ σ' ὄλες τὶς λειτουργίες τοῦ μυαλοῦ του τὴν πιὸ ἐντατικὴ τους ἐνέργεια. Γιατί ὁ τέτοιος κάθε φορὰ θάχει νά μιλήσῃ γιὰ βιβλίο, πού ἡ ἐκδόσή του ἀποτελεῖ πάντα ἕνα σπουδαιότατο σταθμὸ τῆς νέας μας φιλολογίας.

Ἡ νέα ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ μεγαλείτερου Νεοέλληνα ποιητῆ, τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, *Τὰ Παράκαιρα*, βγήκε τὸν περασμένο Φλεβάρη μέσα στὰ παγκόσμια ζυμώματα πού ἔφερε ἡ ἐπαύριο τοῦ τρομεροῦ πολέμου. Σὲ μιὰν ἐποχὴ ἐξαιρετικὰ μεγάλη γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, μὲ ἐθνικοκοινωνικὲς μεταβολὲς ἀνάλογες μὲ τὴν τρομερότητα καὶ μεγαλοσύνη τοῦ αἵτιου πού τὶς ἐδημιούργησεν, σ' ἐποχὴ ξεχωριστὰ γιὰ τὴν πατρίδα μας μεταβατικώτατη καὶ

*Ἡ κριτικὴ αὐτὴ γραμμένη τὴν ἐποχὴ πού βγήκε ἡ παλαμικὴ ἐτούτη συλλογὴ πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Γράμματα» τῆς Ἀλεξάνδρειας τόμος V, στὰ 1919. Ἐμεῖς τὴν ἐπήραμε ἀπὸ τὸ βιβλιαράκι στὴ σειρά «Γιὰ νά γνωρίσουμε τὸν Παλαμᾶ» πού περιλαμβάνει κι ἄλλες κριτικὲς μελέτες γύρω ἀπὸ τὴν ἴδια συλλογὴ ἀπὸ γνωστοὺς κριτικούς καὶ λογοτέχνες Ἡ σωστὴ παραπομπὴ εἶναι: Τὰ Παράκαιρα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, ἄρθρα Ἄριστου Καμπάνη, Ρήγα Γκόλφη, Γιάγκου Ἡλιάδη καὶ Louis Roussel, Ἀθήνα, Τυπογραφεῖο «Ἐστία», 1934, σ. 27—34.

δραματικώτατη γιὰ τὶς ἀγωνίες καὶ τάποτελέσματα πού κρύβει μέσα της, ὁ Παλαμᾶς σύναξε σὲ τόμο κάποια τραγούδια του πού τὸ περιεχόμενό τους δὲ συγγενέβει καὶ τόσο μὲ τὴν ἐποχὴ τους καὶ μὲ τὰ καιρικὰ τριγύρω τους. Τὴν ἀντίθεση τούτῃ ἢ καὶ τὴν ἔλλειψη τούτῃ τὴν ἐδικαιολογεῖ ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς σ' ἕνα κριτικώτατο πρόλογο, πού μέσα του βρίσκονται γοργομιμῆνες κάποιες γενικώτατες ποιητικὲς ἀλήθειες στὸ στυλ καὶ στὴ φόρμα πού μόνον ἕνας Παλαμᾶς ξέρει νά τις δῆνῃ. Ὁ πρόλογός του πάντα μὲ σταματᾶ. Μοῦ ξεδιπλώνει κάθε φορὰ τὸ ποιητικὸ εἶναι του πλατύτατο καὶ γενικώτατο καθὼς εἶναι τὶς περσότερες φορὲς, γενικὰ ἀνθρωπιστικὸ καὶ παγκόσμιο ἢ κάποτε μερικὰ πατριδολατρικὸ. Μοῦ φανερώνει τὴν ἐσώτερη ὑπόσταση τοῦ Ποιητῆ πού ξέρει νά συγκινιέται ἀπ' ὄλους τοὺς καιρούς, πού ξέρει νά ζῆ μ' ὄλες τὶς ἐποχές, πού ξέρει νάγκαλιάζῃ ὄλα τὰ ἰδανικά καὶ πού ξέρει νά χτυπᾶ τὴν ἐναλλάσσουσα λύρα του σ' ὄλους τοὺς σκοπούς, ἀπὸ τὸ γλυκότατο ἀηδονόλαλημα καὶ τὸ γλυκοπαθιασμένο μοτίβο τοῦ ἐρωτόπαθου τραγουδιστῆ ἴσαμε τὸ βροντερόφωνο καὶ μεγαλόστομο κρᾶξιμο τοῦ Ἐθνοδηγητῆ ἢ τὸ συναρπαχτικὸ κήρυγμα τοῦ προφήτη μιᾶς νέας θρησκείας, τῆς ἀνθρωπότητος κι ὄλης τῆς Γῆς.

* *

Τὰ τραγούδια τῶν *Παράκαιρων*, γραμμένα σὲ διαφορετικὲς ἐποχές πρὶν καὶ κατὰ τὸν πόλεμο, ἀποτελοῦν ἕνα ἐσώτερο κοίταγμα καὶ δείχνουνε τὰ

περισσότερα τὸν ποιητὴ στραμμένο πρὸς τὰ μέσα του. Εἶναι ἴσως οἱ στιγμές πού κουρασμένος ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὰ γνάντεματα μεγάλων ἰδανικῶν κι ἀπὸ τὰ δουλέματα κάποιων πλατειῶν ἔργων στρεφόταν πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ πρὸς τὰ ζωικὰ πράματα πού τὸν τριγυρνοῦνε μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ κοσμικοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι, ὅπως λέει κι ὁ ἴδιος στὸν πρόλογό του, «σὰ σφυρίγματ' ἀγαπημένων ἤχων γιὰ νὰ μοῦ συντροφέψουν κάποιους ἄλλους στοχασμούς μου καὶ γιὰ νὰ μοῦ τὴν εὐκολύνουν τὴ γέννα κάποιων ἄλλων τραγουδιῶν...» Γι' ἀφτό τὰ **Παράκαιρα** δέν τὰ χαρακτηρίζουν οὔτε οἱ μεγαλονόητοι συμβολισμοὶ ἐνὸς **Δωδεκάλογου**, οὔτε τὰ ἔθνικα ξεχειλίσματα μιᾶς **Φλογέρας** οὔτε τὰ γοργογυρίσματα πρὸς ὅλες τὶς σφαῖρες τοῦ νοητοῦ καὶ τὰ φιλοσοφήματα ἀπάνου σὲ λογῆς θέματα τῆς **Ἀσάλευτης Ζωῆς**, τῆς **Πολιτείας** καὶ **Μοναξιάς** καὶ τελευταία τῶν **Βομῶν**. Τάντίθετο, τὰ **Παράκαιρα** εἶναι γεμάτα ἀπὸ **ὕποκειμενισμό** καὶ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τους εἶναι τὸ **ἐγὼ** τοῦ ποιητῆ. Ὁ ποιητὴς στάθηκε μιά στιγμή νὰ ξεκουραστῆ ἀπὸ τὰ διάκοπο ἀντικειμενικὸ κοίταγμα τῆς ἱστορίας, τῶν ἐποχῶν, τῶν πραγμάτων, τῶν προσώπων. Κάποτε μέσα στὸ μεγάλοπρεπο ταξίδι μὲ τὸ καράβι τοῦ ἀντικειμενισμοῦ θυμότανε τὸν ἑαφτό του καὶ μὲ στοργὴ κι ἀγάπη στρεφότανε στὰ κοσμικὰ πράματα πού περιβάλλονε τὸν ποιητὴ-ἄνθρωπο. Σὲ τέτοιες στιγμές χρωσιένται τὰ περισσότερα τραγούδια τῆς νέας συλλογῆς. Ὅλα ἐκεῖνα τὰ πράματα καὶ πρόσωπα πού ξεχωριστὰ ἀγάπησε ὁ ποιητὴς, λυπήθηκε γιὰ τὸν χαμό τους, ὅλες οἱ ἡρώισσες καὶ ἡρωες πού κάθε φορὰ ἀπὸ διάφορα βιβλία τονὲ συγκινήσανε κι' ὅλα τὰ κοσμικὰ γύρω του, συνδυσασμένα μὲ τρόπο πού νάποτελοῦνε κάποια αἰώνια σύμβολα, βρίσκουνε θέση στὸ νέο τόμο. Εἶναι τὸ πλατὺ ἐσώτερο ξεδίπλωμα τοῦ ποιητῆ μὰ μαζί καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτελεῖ τὰ κλειδιά πού μποροῦνε νὰ σοῦ ἀνοίξουνε τὶς χίλιες δυὸ πόρτες τοῦ λαβυ-

ρινθιακοῦ ἀχνοπαλατιοῦ πού λέγεται **ψυχὴ τοῦ ποιητῆ**. Στὸν προσεχτικὸ μελετητὴ τῶν **Παράκαιρων** φανερώνεται ὁ ἄνθρωπος, ὀλοζώντανος μπροστὰ στὰ μάτια του, μ' ὅλες του τὶς ἀγάπες, τοὺς καημοὺς καὶ τοὺς πόνους, καὶ ὁ ποιητὴς, ὀλάκερος στὶς ποικίλες του ἐκφάνσεις, μὲ τὸ κατασύνεχο ἀψήλωμα καὶ ἄπλωμα σ' ὅλες τὶς σφαῖρες τοῦ νοητοῦ. Ὁ ἴδιος ποιητὴς στὶς ἀξέχαστες γιὰ μένα ὥρες πού τὸν πλησίαζα, μιλώντας μου γιὰ τὰ **Παράκαιρα** μοῦπε: «Γιὰ νὰ τὰ καταλάβης πρέπει νάχης παρακολουθήση ὅλο τὸ ἔργο μου, γιατί μέσα σ' ἀφτά βρίσκονται σὲ σπέρμα ὅλες οἱ ἰδέες πού μὲ τραβήξανε».

Τὰ **Παράκαιρα** λοιπόν, τέτοια καθῶς εἶναι, μποροῦσε κανεὶς νὰ τὰ χαρακτηρίση σὰν ποίηματα ξεπεσμοῦ, σὰν τὴν ντεκατέντζα τοῦ ποιητῆ. Μὰ θάχει ἄδικο στὴ βιαστικὴ του ἀφτὴ κρίση. Καὶ δὲ μᾶς ξεδιπλώνει καὶ δὲ μᾶς σηκώνει τὴν ἀβλαΐα σ' ὄράματα μεγαλοφάνταστα καὶ σὲ κόσμους ἱστορικοὺς ἀναστημένους ἀπὸ τῆς λύρας τὸ χρυσὸ καὶ μαγικὸ ροβδί, ναί, μὰ μᾶς γιομίζει τάφτι μὲ τοῦ ἀτομισμού του τὴν ἐκφραση καὶ μὲ τοὺς ὕμνους, τὸ κλάμα καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὅ,τι ἐπίδρασε βαθειὸ στὴ ζωὴ του. Πλάι στοῦ ἐπικολυρικοῦ τὸ συνέπαρμα, στοῦ ἱστορικοῦ ἐθνοδηγητῆ τὸ κήρυγμα, στοῦ φιλόσοφου τὸ βύθισμα, ἐχρειάζετο τὸ φανέρωμα τοῦ Ἀνθρώπου. Τέτοια ἀνάγκη γιομίζουνε τὰ **Παράκαιρα**. Τὰ βρίσκω καὶ τὰ χαρακτηρίζω ὡς τὰ ἀναγκαῖο συμπλήρωμα τῶν ἄλλων συλλογῶν του στὸ πλείριο ἀγνάντεμα καὶ στὴν τέλεια κατανόηση τοῦ μεγάλουπρεπου ποιητικοῦ κύκλου τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου. Καὶ τέτοια ὅμως πού εἶναι δέν πάβουνε νάχουνε τὴν ἴδια Παλαμικὴ σφραγίδα μ' ὅλα τὰ προηγούμενα. Καμιά κατάπτωση στὸ αἴσθημα, καὶ καμιά ἀδυναμία στὴν ἐμπνεψη. Ὁ ποιητὴς μας εἶτε ὀραματίζεται τὰ μεγάλα ὄραματα τοῦ Κόσμου, τῆς Ζωῆς, καὶ τῆς Φυλῆς του εἶτε τὸν ἑαφτό του ξεδιπλώνει καὶ τὰ μέσα του δείχνει, μένει, σύμφωνα μὲ τὸ ποιητικὸ

ἀξίωμα τοῦ μεγάλου Ταῖν «πάντα νέος
καὶ αἰώνια παρθενικός».

*
**

Στὰ *Παράκαιρα* βρίσκονται ὄλα τὰ
χαρίσματα τῆς Παλαμικῆς τεχνοτρο-
πίας. Τὰ μέτρα του παρουσιάζουνε πάν-
τα τὴν ἴδια ποικιλία καὶ τὴν ἴδια ἐναλ-
λαγή. Μέσα στὸ πλούσιο δούλεμα τοῦ
15σύλλαβου, τοῦ 13σύλλαβου, καὶ τοῦ
11σύλλαβου, βλέπουμε τὴν παντοτινὴ
Παλαμικὴ μαεστρία στὸ μεταχείρισμα
τῶν μέτρων καὶ τῶν ρυθμῶν. Ὁ στίχος
του σὰν πάντα κλασικός καὶ γεμάτος.
Καὶ βέβαια, ὅπως σ' ὄλους τοὺς μεγά-
λους ποιητές, βρίσκουμε καὶ στίχους
κάποιας ποιητικῆς ἀδυναμίας καὶ κού-
ρασης, κάποιοι ποιητικοὺ τραβήγμα-
τος στὸ κατασκευασμὰ τους, σὰν οἱ
τέτοιοι ἀπὸ τὴν «Εὐρυδίκη» του :

«Σὲ ποιῶς Ροδόπης τις κορφὲς καὶ τὰ ποτά-
[μια ποιοῦ Αἴμου,
σὲ πλούσια ποιά Παγγαῖα, σὲ ποιούς πλά-
[τιούς θρακιῶτες Ἔβρους,
σὲ ποιῆς ἄπατες θάλασσες μαῦρες καὶ σὲ ποιά
[πέλασα
ποῦ ἀσπρογαλλιάζουν ἀπὸ ποιῶν ξανθοη-
[σιῶν κυκλάδες. .»

Ὅμως ἐφτυχῶς ἀφτοὶ εἶναι καὶ οἱ
μόνοι ποὺ πρόσεξα, καὶ ἔρχονται πα-
ρακάτω στὸ ἴδιο τραγοῦδι στίχοι ἄλ-
λοι ποὺ ἀναβροῦν ἀπὸ τὴν πλούσια
πηγὴ τοῦ λυρισμοῦ του, γιὰ νὰ σὲ κά-
νουνε νάπολησημονήσης τὴν προηγού-
μενη ἐντύπωση :

«...Τῶνομα, τῶνομα, τῶνομά σου !
Πλάση, καὶ πιάνεται, ὀλογοιόματῃ,
καὶ τὴν ἀδράχνω.
Τὸ γλυκοσφίγω, σὰν κορμὶ κάτι,
κάτι πρωτόφαντο καὶ τὸ ψάχνω.
...Καὶ θὰ τὸ γράψω στάδεια ρημαδία,
καὶ στὰ πολύκοσμα τὰ παλάτια,
καὶ στὰ καλύβια καὶ στὰ λαγκάδια,
καὶ στὰ κορμιά σας, πλατάνια, ἐλάτια !..»

Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ χαρακτηριστικὰ
τῶν *Παράκαιρων* εἶναι καὶ ἡ μουσι-
κότητά τους, ἔντονη σὲ πολλὰ μέρη
ποῦ θελήσανε μερικοὶ νὰ τοὺς τὴν ἀρ-
νηθοῦνε. Καὶ δὲν ἔχουνε βέβαια τὴ
μουσικότητα τῆ μοναδικῆ καὶ παθητι-
κώτατη, ποῦναι σὰ γλυκοχάδεμα ἀβροῦ
χεριοῦ, τοῦ Μαλακασικοῦ τετράστιχου.
Ἡ μουσικότητά τους καὶ γενικὰ τὸ
μουσικὸ στὴν Παλαμικὴ ποίηση, εἶναι
κάπως ἀλλιῶτικο. Κάτι τὸ ἀντρέικια
ἔντονο σὲ πολλὰ μέρη, ποῦ παίρνει χι-
λιων λογιῶν ἀπόχρωσες καὶ τόνους
ἀνάλογα πάντα μὲ τὴν πλούσια συναι-
σθηματικότητα τοῦ ποιητῆ. Πότε ἀλα-
φριά καὶ γλήγορη, πότε βαθύφωνη
καὶ σὰν προφητικὴ καὶ πότε σ' ὄλους
τοὺς τόνους τῶν διαπασῶν μῆς τρα-
χειῆς ποιητικῆς ἀρμονίας. Κομμάτια
ἀνάλογα ἀπὸ τὰ *Παράκαιρα* μπορούσα
πολλὰ νὰ φέρω, ἂν εἶχα τόπο. Ξεχω-
ρίζω ὅμως γιὰ τὴν ἔντονη μουσικότητά
του τὸ 2ο τραγοῦδι τῶν *Παράκαιρων*,
ἐν' ἀπὸ τὰ καλεῖτερα ὄλης τῆς συλ-
λογῆς :

«Σ' ἀγαπῶ μὲ τὴ γλώσσα
τοῦ πουλιοῦ τήθρονιου
καὶ μὲ τὰφραστα μ' ὄσα
στὸ θαμπό μου τὸ νοῦ

μισοζοῦν, ἀργορεύουν,
ἀπὸ χάος λαός,
κ' ἐναγώνια γυρεύουν
τὴν μορφὴ καὶ τὸ φῶς.

Σ' ἀγαπῶ μ' ὄλα τὰστρα
τοῦ βαθιοῦ μου οὐρανοῦ.
Στήσου, ἀγάπη μου πλάστρα
στὸ θαμπό μου τὸ νοῦ,

καὶ τῶν ἴσκιων τὸ σμάρι
βουίζει γύρω σου, ὦ πῶς !
ἀπὸ σὲ γιὰ νὰ πάρῃ
τὴ μορφὴ καὶ τὸ φῶς».

Ξεχωρίζω ἀκόμα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τὸ
8ο, 17ο, τὴν *Κακὴ φωτιά*, τὸ *Στῆρα-
νο πὸν παῖξ' ἢ κόρη* κ.λ.π.

Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῶν *Παρά-
καιρων* εἶναι τὸ πλούσιο αἶσθημα ποῦ
τὰ πλημμυρίζει, αἶσθημα ποῦ κάποτε

ξεχύνεται σὲ πλατὺ λυρισμό. Ἐναμφίβολα ἡ νέα συλλογὴ εἶναι γραμμένη μὲ πολὺ αἴσθημα. Κ' εἶναι τοῦτο φυσικὸ γιὰ τραγούδια κινημένα ἀπὸ τὶς ἀγάπες, τὰ πάθη, τοὺς καημούς, τὶς λύπες τοῦ παντοτινοῦ Ἀνθρώπου. Ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὶς λογιῆς ἐντύπώσεις τῆς ζωῆς, τόσο τῆς κοσμικῆς ὅσο καὶ τῆς ἰδεολογικῆς, ξεχωρίζει ἐκείνες μόνο ποὺ ἐπιδρῶνε ἐπάνω του μέσο τοῦ *αισθήματος*. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ τραγούδια του τὰ γεννημένα ἀπὸ τὶς αἰτίες αὐτὲς εἶναι γιομάτα ἀπὸ τέτοιο, πότε εἰδυλλιακὸ ἐξ αἰτίας μιᾶς ἀγάπης, πότε θλιβερὸ ἀπ' ἀφορμὴ ἐνὸς τάφου, πότε πατριωτικὸ ἀπὸ τάντίκρυσμα τοῦ μνημείου τοῦ Ἡρώα καὶ τῶν γύρω του πολεμικῶν κραβγῶν, καὶ πότε καὶ βαθύτερα φιλοσοφικὸ καὶ γενικὰ ἀνθρωπιστικὸ.

* * *

Τὰ *Παράκαιρα* ὅσο κι ἂν δὲ συγγενέβουνε μὲ τὰ συγκαιρινά τους, ὅμως κάποιαν ἀντιφεγγιά τῆς γύρω κοσμοχαλασιᾶς θὰ βροῦμε μέσα τους, καθὼς τὸ δείχνουνε τὸ πλατὺ τραγοῦδι *Λόγος καὶ Ἀντίλογος* καὶ τὸ τελεφταῖο, *Τὶς*

χῶρες τὶς χερσῶνει, ποῦναι βαλμένο σὲ θέση ἐπιλόγου. Κι ἀκόμα, ὅπως μᾶς λέει στὸν πρόλογό του ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς ἀφτῆς τοῦ συντροφέψανε «τὴ γέννα κάποιων ἄλλων τραγουδιῶν. Τραγουδιῶν ὄχι παράκαιρων, μὰ πολὺ ἐπίκαιρων ἢ καλύτερα, μαζὶ καιρικῶν καὶ γιὰ ὄλους τοὺς καιρούς», ποὺ θὰ φανοῦνε σὲ λίγο χρόνο. Γιατὶ τὰ τέτοια τραγούδια γιὰ νὰ μποῦνε ἄξια στὴ μεγάλη Τέχνη πρέπει γιὰ τὴ γέννησή τους νὰ δοθῆ ἡ ἀνάλογη καιρικὴ προοπτικὴ. Ἔτσι σὲ λίγο θὰ ἐκδοθοῦνε, ὅπως μοῦπε ὁ ποιητὴς τελευταῖα στὴν Ἀθήνα, τὰ *Ἐπικά* του τὰ κινημένα ἀπὸ τὸν Πόλεμο κι ἀπὸ τὶς μεταβολές καὶ τὶς ἀπόψεις τὶς παγκόσμιες καὶ τὶς κοινωνικὲς ποὺ μᾶς ἔφερε. Μᾶς τὸ ὑπόσχεται ἄλλως τε κι ὁ ἴδιος στό τέλος τῶν *Παράκαιρων*, στὸ τραγοῦδι τοῦ Στίχου καὶ τῆς Ἐμπνοῆς :

«Ἐύπνα! Γλήγορα κάμε
Τὶ ἐγὼ τώρα εἶμαι ἢ ρήγισσα,
τώρα ὁ σκλάβος ἐσὺ!
ΕΠΙΚΟΙ εἶν' οἱ ΚΑΙΡΟΙ»....

ΓΙΑΓΚΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟΝ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Καί τρέχεις μέ τοῦ ἀνέμου τὸ φτερό
καί πέφτεις μέ τῆ βιά τοῦ κεραυνοῦ
μά καί στενάζεις σά μιᾶς λίμνης τὸ νερό
κι' ἔχεις καί κάποτε ὄψη γαλανοῦ οὐρανοῦ.
Κι' εἶσαι τοῦ σκλάβου ἢ συννεφιά, τοῦ γύφτου τὸ λιοπύρι
κι' ἀνθρώνας δακρυοστάλακτος σέ κάποιο κοιμητήρι.
Κι' εἶσαι σφύρα τῆς δύναμης, κολώνα τῆς λατρείας
καί σταυρὸς ἀναγέννησης καί κόλαση ἀπορίας.
Ἔκλεισες ἕναν κόσμο στήν ψυχὴ
κι' εἶναι τῆς λύρας σου οἱ ἄχοι
στοιχεῖα τοῦ κόσμου.

Ἡ Ἑλλάδα ἂν εἶχε μίλημα, θέ ν' ἄκουες «Χαῖρε ὁ Γυιὸς μου!»

Γιατί κι' Ἐκείνη εἶν' ἄπιαστη· μιὰ γραμμὴ δὲν τῆ γράφει
καί μπρὸς τῆς στέκονται ἄπραγοι κι' ἐκστατικοὶ οἱ ζωγράφοι.
Στοχασμοὶ τῆς καί τέχνες τῆς κ' οἱ συφορές κ' οἱ ἀγῶνες
λογῆς λογιῶνε πλάθονται καί πᾶνε μέ τούς αἰῶνες.
Κνωσσό, Μυκῆνα, Ἀθήνα, Σπάρτη, Ἀλεξάνδρεια, Πόλη!
Νὰ τί εἶναι κι' ἔχει δῆ νὰ χάνωνται λσοί
κι' εἶδε ν' ἀποκοιμῶνται θεοὶ
καί στὰ ὑστερνὰ θά μείνη Αὐτὴ κ' οἱ οὐράνιοι θόλοι!

Μέσα τῆς τάκλεισε ὅλα καί γραμμὴ δὲν ἔχει μιὰ
καί τὴν ἐνότητά τῆς ὅποιος τῆ ζητᾶ,
τῶν ὄλων τὴν ἐνότητα ἄς γυρέψη πρῶτα.

Μ' ἂν εἶναι σπίθες ποῦ κι' οἱ δυὸ πετᾶτε, ἂν εἶναι φῶτα,
τὸ πῖό γλυκὸ σας φῶς εἶν' τὸ λευκὸ:
Στὸ βράχο τὸν ἱερὸ
ἄστραψ' Ἐκείνη μ' ὅσα μπόρεια κάλλη
καί σὺ ἀνεβαίνοντας τὸ βράχο, πάλι,
τοὺς παλμοὺς τοὺς ἱερώτερους ἀκοῦς ἀπ' τὴν καρδιά
καί πᾶνε οἱ στίχοι σου νὰ γίνουν μάργαρα λευκὰ
καί νὰ σταθοῦν ἀγάλματα στῆ θέση τῶν χαμένων
καί σκέπῃ νὰ ὑψωθοῦνε γιὰ τὸ ναὸ
ποῦ τὰ κτυπήματα τῶν ξένων
τὸν καταντήσανε συντρίμι θλιβερό.

Μὰ τρέχεις μέ τοῦ ἀνέμου τὸ φτερό
καί πέφτεις μέ τῆ βιά τοῦ κεραυνοῦ
μά καί στενάζεις σά μιᾶς λίμνης τὸ νερό
κι' ἔχεις καί κάποτε ὄψη γαλανοῦ οὐρανοῦ.
Ἔκλεισες ἕναν κόσμο στήν ψυχὴ
κι' εἶναι τῆς λύρας σου οἱ ἄχοι,
στοιχεῖα τοῦ κόσμου.

Φωνὴ κι' ἄς εἶχ' ἡ Ἑλλάδα μας νὰ κράξη : «Χαῖρε ὁ Γυιὸς μου!»

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑ*

Σάν πλατειές αὔρες πού φέρνουν
προμηνύματα θείου Ἀπρίλη,
ἔτσι τὸ δικό σου ἀχειλί
σάν ἄνθισε στὰ κρύα γιόνια,
τ' ἄρωστά μας τὰ πλεμονία
ἔνοιωσαν τ' ἄπλερο χᾶδι
τοῦ ὀλογάλανου οὐρανοῦ σου,
Κι' ἐσκορπίστη τὸ μαγνάδι
στή φωνή τῆ δαφνοφόρα
κι' ἀπ' τὴν κουρσεμένη χώρσ
πέταξαν σάν περιστέρια
μέσ' τὶς θύελλες πρὸς τ' ἀστέρια
οἱ περήφανοι σου στίχοι.
Καὶ σάν χείμαρρος πού ἐχύθη
στήν ὀρμὴ τὴν ἀφρισμένη
καὶ τὶς χώρες πλημμυρίζει,
καὶ τὰ σάπια τὰ γκρεμνίζει,
ὡς νὰ γύρη ἀγάλι-ἀγάλι
μέσα στοῦ ἡλίου τὴν ἀγκάλη
τὸ πανώρηο πέρασμά του
τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, —
ἔτσι τῆς ψυχῆς σου ἡ λάβα,
ἔτσι τὸ πλατύ σου διάβα,
ἔτσι ὀρθάνοιξες τὰ μάτια
μέσα στοῦ Ἡλίου τὰ παλάτια,
ἔτσι ἡ Λύρα τοῦ ρυθμοῦ σου
τὸ χαμὸ ἐκλάψε τοῦ γιοῦ σου.
Κι' ἡ φωνή σου ἀπλώθη, ἀπλώθη
ἀπ' τὴ γῆ τοῦ Παρθενῶνα...
Κι' ὅπως στὸν ἀρχαῖον ἀγῶνα
νικητῆς ἀρματοδρόμος

στὸνα χέρι τὸ βαρβᾶτο
κρατάει ζῶ πού χλιμιντρίζει
καὶ μέ τ' ἄλλο διαλαλίζει
σάλπισμα χαλκοζωνάτο,
ὅμοια κι' ἡ φωνή σου ἐχύθη
κάποια νύχτα ὡς ἀστρολίθι
στής Εὐρώπης τὰ καντούνια.
Κι' ἀντηχοῦν τὰ κορφοβούνια :
«Ἐ, ἀπ' τὸν ὕπνο ἐσεῖς ξυπνᾶτε
στή λαλιά μου, κι' ἀγροικᾶτε
τὴν Ἑλλάδα ! τὴ θεία Ἑλλάδα
πού γιὰ πάντα ἡ γαλανάδα
στεφανώνει. Σάν πετράδι
φωτολάμπει στὸ σκοτάδι,
ἔχει ἀκόμη χλωρὴ δάφνη,
καὶ χτενίζει στὸ δρυμῶνα
τὰ μαλιά της, ἡ Ἀμαζόνα !
Κι' ἂν τοῦ χρόνου ἡ μαύρη ἀράχνη
πλέκει ὀλοῦθε τὰ δίχτυά της,
νὰ ! τὰ σκίζουν τὰ παιδιὰ Της !
Ἐ, ἀπ' τὸν ὕπνο ἐσεῖς, ξυπνᾶτε,
στή λαλιά μου θ' ἀγροικᾶτε
τῆς ἀρχαίας Κασταλίας
τὴν κρήνη. Ἀπάνω μου γέρνει
τοῦ Ἐπικοῦ τῆς Ἰωνίας
τὸ χέρι. Μὲ συνεπέρνει
ὁ Πήγασος στὸν Ἑλικῶνα.
Στὸ κεφάλι μου κορῶνα,
κι' ἔχω τὸν δικὸ μου θρόνον
μέσ' τὰ πέρατα τῶν αἰῶνων».

ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

* Αὐτὸ καὶ τὸ προηγούμενὸ πρῶτοδημοσιεύτηκαν στὴν Ἐφημ. τῆς Λάρνακας «Νέον Ἔθνος», Ἄρ. 1662 ἡμερ. 1]1]1926 σχετικά μὲ κάποιες παρόμοιες γιορτές πού εἶχαν γίνεϊ τότε στὴ Λάρνακα.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑΧΡΟΝΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ

Κιστή Παλαμά

Andante

Το Πανηγύρι της Κακάβας
(Δύο του Βασιλέως με το Γένος)

Σελ. Μικαηλίδου

Handwritten musical score for guitar and voice. The score is written on ten staves. The top staff is for the voice, with lyrics in Greek. The lower staves are for guitar, with chord diagrams and melodic lines. The tempo is marked 'Andante'. The title is 'Το Πανηγύρι της Κακάβας (Δύο του Βασιλέως με το Γένος)' by Κιστή Παλαμά. The publisher is Σελ. Μικαηλίδου. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'Cresc.' and 'p'.

Γάφος
(του Κωστή Παλαμά) *Σολ. Μιχαηλίδου*

Lento, espressivo

pp

pp

pp

pp

pp

Οι δύο μουσικές αυτές συνθέσεις έχουν γίνει από το μουσικοσυνθέτη κ. Σολ. Μιχαηλίδου, Διευθυντή του Ωδείου Λεμεσού. Η πρώτη είναι απόσπασμα από το "Πανηγύρι της Κακάβας," στο "Δωδεκάλογο του Γύφτου," γι' άπαγγελία με συνοδεία όρχηστρας και το δεύτερο απόσπασμα από τον «Γάφο» για άπαγγελία, solo τενόρου, μιχτή χορωδία και όρχηστρα.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

.....Εἶπα τ' ὄνομα μου. Μὲ δέχτηκε ἀμέσως. Μὲ θυμότανε. Καθόταν στὴν κουριστὴ του τὴν πολυθρόνα. Τοῦ φίλω τὸ χέρι καὶ τοῦ λέω τὴν ἀπόφαση τοῦ *Περιοδικοῦ* γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ ἀναμνηστικοῦ τεύχους γιὰ τὰ Πενηντάχρονα του καὶ γιὰ τὶς γιορτὲς ποὺ εἰτοιμάζονται στὴν Κύπρου μὲ διαλέξεις κι ἀπαγγελίες. Μοῦ λέει (κρατῶ πάντα πιστὰ τὸ νόημα τῆς κουβέντας του καὶ προσπαθῶ νὰ μεταχειριστῶ τὶς ἴδιες τουλέξεις, ὅπως ἔκανα καὶ γιὰ τὴν ἀνταπόκρισή μου ποὺ δημοσιεύτηκε σὸ τεύχος τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων»): «Τὶ τιμὴ γιὰ μένα. Ναί! μεγάλη τιμὴ ποὺ ἡ Κύπρος θέλει νὰ γιορτάσει γιὰ τὰ πενηντάχρονα τῆς ποιητικῆς μου ζωῆς. Καὶ ξεχωριστὰ ἀγαπῶ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα». Λέει ἀκόμα: Ναί, βέβαια δὲν μπόρεσα νὰ γράψω τίποτε γιὰ νὰ βάλετε σὸ περιοδικό. Ἔπρεπε νὰ τὸ κάμω. Μὰ δὲν μπορῶ... νιώθω κάτι μέσα μου... πῶς νὰ τὸ πῶ... σὰν μιὰ δυσκολία. Ναί, ναί, μιὰ δυσκολία. Δὲν μπορῶ νὰ γράψω, τὸ χέρι μου δὲν μὲ ὑπακούει. Νὰ ἀκόμα δὲν ἀπάντησα σὸ Συνέδριο τῆς Εἰρήνης ποὺ ἐδρεύει στὴ Γενεύη, ποὺ μὲ τίμησε μὲ τὶς εὐχές του. Νὰ ὁ φάκελλος· ἀλλὰ τὸ γράμμα τὸ πήρε ἡ κόρη μου ἢ Ναυσικᾶ. Κρίμα ποὺ δὲν τῶχω νὰ σᾶς τὸ διαβάσω. Οὔτε ἀκόμα ἀπάντησα στὴν Ἐνωσὴ τῶν Δημοσιογράφων, ξαίρετε, ποὺ ἔκαναν τὸ γεῦμα πρὸς τιμὴ μου. Ἔπρεπε νὰ σᾶς δώσω κάτι γιὰ τὰ Κυπριώτικα τὰ Γράμματα.»

— «Δάσκαλε, θὰ τὸ θεωροῦσε καὶ τὸ περιοδικό καὶ ἡ Κύπρος ξεχωριστὴ τιμὴ ἂν μὰς ἐδίδατε...»

— «Ὅχι» (κι ἀνεβάζει τὴ φωνὴ του) «ἡ τιμὴ εἶναι δική μου. Θυμοῦμαι τὴν ὀσκληρὴ τῆς Κύπρου γιὰ νὰ πάω ἐῖ τότε στοὺς ἀγῶνες... Πότε ἦτανε; Ἀ! ναί στὰ 29. Δὲν μπόρεσα νὰ πάω

Ξαίρετε δὲν πάω πουθενά. Μιὰ φορὰ πῆγα στὴ Θεσσαλονίκη ποὺ μὲ προσκάλεσε ὁ Ριάδης, ὁ μακαρίτης».

Μὲ μι ἀτόπη κίνηση ἀφήνει τὴν κουριστὴ τὴν πολυθρόνα καὶ πάει πρὸς τὸ γραφεῖο του. Σηκῶνουμε κ' ἐγώ. «Ὅχι καθήστε. Θέλω νὰ ξαναθυμηθῶ τὸ Κύπρος, αὐτὸ ποὺ ἔγραψα στὰ 1931. Ἐδημοσιεύτηκε στὴν «Ἐστία». Θὰ τὸ δεῖτε ὅταν βγεῖ ὁ δεύτερος τόμος τῆς ποιητικῆς μου. Ἀκόμα δὲν ἔδωσα τὰ χειρόγραφα στὸν Κολλάρο.»

Ἄνοιγει τὸ συρτάρι του καὶ βγάζει ἓνα μεγάλο φάκελλο. Εἶναι ὀλόκερος ὁ τόμος, ποὺ ἔτοιμος σχεδόν, θὰ δημοσιευτεῖ ἔπειτ' ἀπὸ λίγους μῆνες.

— «Θέλω νὰ βροῦμε τίποτε γιὰ τὰ «Κυπρ. Γράμματα».

Μετροφυλλᾶ καὶ ψάχνει στὰ χειρόγραφα. Ἀναφέρει ποῦ δημοσιεύτηκε τὸ ἓνα, ποῦ τὸ ἄλλο τραγοῦδι. Διαβάζει δυνατὰ τοὺς τίτλους. Μοῦ ἐξηγεῖ τὸ νόημα κάθε τραγουδιοῦ. Συνεπαίρνεταί μὲ τὴν ποιητικὴ του. Τὰ μάτια του κάτω ἀπὸ τὰ μεγάλα του γκριζὰ φρύδια σπιθβολοῦνε! Ξαφνικὰ σηκώνει τὸ κεφάλι.— «Νὰ ἡ Κύπρος. Νὰ σᾶς τὸ διαβάσω. Ἀφιέρωση: «στὸν Ν. Κλ. Λανίτη, τὸν Πρωταθλητὴ.» Ἀπαγγέλει μὲ σιγανὴ φωνή, συρτή. Τὸ χέρι χαϊδεύει τὰ μαλιά του. Ἐλαφρὰ τρέμει ἡ φωνὴ του. Σιγὰ-σιγὰ ὁ τόνος ἀνεβαίνει, παρασύρεται μαζί μὲ τὸ νόημα κάθε στίχου. Ἐνθουσιάζεται... Τὸ χέρι του σπασμωδικὰ πάλ्लεται... Κόβεται κάπου ἀπὸ ἓνα λυγμό. Τελειώνει μὲ πνιγμένη φωνή. Δάκρυα τρέχουν στὰ μάγουλα του... Κλαίει θερμά... ἤσυχα... βουβὰ... Κλαίει μαζί καὶ δὲ λέμε τίποτε...

Σιγὰ—σιγὰ ξαναπαίρνει τὴν ἡρεμία του. Γυρίζει ἀκόμα μερικὰ φύλλα ἀπὸ τὰ χειρόγραφα του. «Νό, αὐτὸ εἶναι ἓνα ποίημα τῆς Κοντὲς ντὲ Νοάιγ, μεταφρασμένο ἀπὸ μένα. Παρακάτω, ὁ

ταν τελειώνουν οι στροφές, προσθέτει κάτι κι ο ποιητής».

Μου τὸ ἀπαγγέλλει ἤρεμα καὶ σιγά.

— «Νὰ ἐδῶ καὶ κάτι ἀνέκδοτο. Γιὰ νὰ δοῦμε ἂν κάνει νὰ σὰς δώσω αὐτό. Εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὰ 1886. Ἐπὶ τότες τὸ ξανάπλασα καὶ τὸ ξαναδούλεψα: «Ἡ Ἀθηναία Ἐλιά».

Τὸ διαβάζει μεγαλόφωνα.

— «Θὰ σὰς τὸ ἀντιγράψω καὶ νὰ ρθεῖτε μιὰ μέρα νὰ σὰς τὸ δώσω».

Τοῦ ζητῶ μιὰ φωτογραφία του. Πρόθυμα μου τὴ δίνει μὲ ἀφιέρωση γιὰ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα». Θέλω νὰ φύγω

Ἀθήνα, Σάββατο 14 τοῦ Μάρτη 1936.

γιατὶ φοβοῦμαι μὴν τὸν ἐνοχλήσω περισσότερο. Δὲν μ' ἀφήνει ὅμως. Ἔρχεται ἡ ὑπηρετρία μὲ τὸ νεράντζι! Μιλοῦμε γιὰ ἓνα σωρὸ πράγματα, σχετικά πάντα μὲ τὴν τέχνη...

— «Σὰς περιμένω τὴν Τρίτη» — μου λέει σὰν φεύγω — «νὰ τὰ ξαναποῦμε καὶ νὰ σὰς δώσω τὸ τραγοῦδι. Μὴν ξεχάσετε νὰ δώσετε τὶς εὐχαριστίες μου στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» καὶ στὴν Κύπρο γιὰ τὴν τιμὴ ποῦ μου κάνουν κ' οἱ δύο».

Σκύβω καὶ τοῦ φιλῶ τ' ἀδύναμο χέρι καὶ μὲ ξεπροβοδίζει ὡς τὴν ξώπορτα.

T. M. ΦΡΑΓΚΟΥΔΗΣ

Ο «ΑΣΚΡΑΙΟΣ» ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Ἡ «Ἀσκραῖος» τοῦ Κωστή Παλαμᾶ εἶναι ἀπὸ τὴ σειρά τῶν ἔργων ποῦ ὁ δημιουργὸς τους τὰ ὀνομάζει «Μεγάλα Ὁράματα», ὅπως «Οἱ Ἀλυσίδες», ὁ «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου, οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Ἡλιογέννητης», κι ἀκόμα «Ὁ Θρίαμβος», «Ἡ παιδούλα στὸν τάφο τοῦ Μπότσαρη» κ.ά. Ὁ ἐπίτιλος «μεγάλα ὀράματα» μᾶς προδιαθέτει κάπως στὴν τελετουργικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ «Ἀσκραίου».

* * *

Ἡ τραχιά φωνὴ τοῦ ἀρχαίου ἀγρότη τῆς Ἀσκρας, ποῦ στάθηκε δάσκαλος καὶ ὀδηγητὴς γιὰ αἰῶνες στὸν ἑλληνικὸ λαό, τόσο γιὰ τὴν κωδικοποίησιν τῆς θεολογίας τοῦ ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἔδωκε εὐκολοχώνευτα παραγγέλματα γιὰ τὴν πραχτικὴ του ζωὴ (ἐργασία κ' ἐφαρμοσμένη ἠθική), βρῆκε βαθύτατο ἀντίλαλο στὴν κατοπινὴ λογοτεχνικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδας καὶ πλατύτερα ἀκόμα ὅπου ἔφτασε ἡ ἑλληνικὴ ἐπιρροή. Γιὰ τὴν μέσα στὴν πρωτογέννητη γιὰ τὴν

Ἑλλάδα τέχνη τοῦ λόγου, ποῦ ἀνέβραζε τὸν ἄνθρωπο πάνω ἀπὸ τὰ συνηθισμένα, ἡ ἐμφάνισις τοῦ πραχτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ Ἡσίοδου ἀποτελεῖ τὸ βάρος ποῦ τραβάει πρὸς τὴ γῆς καὶ πρὸς τὴν πραγματικὴ ζωὴ τὸν ἑλληνικὸ στοχασμὸ καὶ δράση. Ἔτσι ἀπὸ τὸ Θεόγνι ὡς τὸν Ἄρατο καὶ τὸ Νίκανδρο, ἀπὸ τὸ Βιργίλιο ὡς τὸν Πασκόλι καὶ τὸν Παλαμᾶ ἀπλώθηκε εὐεργετικὴ ἢ ἐπίδρασις τοῦ Βοιωτοῦ ἀοιδοῦ καὶ καρποφόρα. Κανένας ὅμως ἀπὸ ὄσους δεχτήκανε τὴν ἐπίδρασίν του δὲν ἔστησε τὸν Ἡσίοδο σύμβολο παγκόσμιον καὶ πανανθρώπινον ὅπως ὁ Κωστής Παλαμᾶς, ἀλλὰ εἴτε πῆραν ἀπ' ἐκείνον ὅ,τι τοὺς χρειαζόταν γιὰ νὰ δέσουν τὰ τραγοῦδια τους εἴτε τὸν εἶδαν στενά σὰν ἓνα κοινὸν τραγουδιστὴ τῆς βασιανισμένης ἐργασίας τοῦ ἀγρότη. Ὁ Παλαμᾶς ὅμως, μὲ τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς διανόησίν του, νὰ βλέπει παντοῦ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ γενικοῦ, νὰ βλέπει παντοῦ ὀλοκληρωμένον τὸν κόσμον, νὰ μὴ κομματιάσει τὴ ζωὴ ἀλλὰ νὰ ἑναρμονίζει πάντοτε καὶ τὶς πιὸ ἀν-

τίθετες και ξεχωριστές καταστάσεις, έκανε στον «'Ασκραίο» του τον 'Ησίοδο μιὰ προσωπικότητα καθολική, υπέρτερο θεατή και κριτή σας. Τò παρουσίασε γαλήνιο χρησιμωδό, πού μέσ' από τὰ πράματα αλλά και πάνω άπ' αυτά, συνταιριάζει τò λόγο του με την πορεία τής ζωής και σε άδρες γραμμές σημαδεύει βαθιά τούς ούσιαστικούς της παράγοντες, πρωτυτερινούς, σημερινούς και μελλούμενους.

71... «Και γνώρισα τών ανθρώπων και
[τών θεών τὰ έργα,
κ' είδα σάν τώρα και σά χιές τόν αυ-
[ριο τόν καιρό.
Κ' είμαι από τότε ό ποιητής, ό μαντευ-
τής και ό μάγος»...
609.. «Τών όλων είμ' έλεητής, κι άς είμαι
[άπάνω άπ' όλα,
του κόσμου ξένος βρίσκομαι, δέν είμαι
[και άρνητής»...

"Ετσι δέν είναι πιά ό 'Ησίοδος ό άπλοικός τραγουδιστής τών θεών και του χωριου, μά ό μεγαλόπνευστος ποιητής του ανθρώπινου δράματος μέσα στη σκηνή τής Φύσης και τής Ζωής.

*
*
*

Σύμφωνα με μιάν άρχαία παράδοση ό 'Ησίοδος όταν πέθανε και κατέβηκε στον "Αδη, γύρισε ξανά στη γή και έζησε πάλι σάν άνθρωπος. Πάνω σ' αυτή την παράδοση στήριξε ό Πολλαμάρ τον «'Ασκραίο» του.

Το ποίημα άνοίγει με τον 'Ησίοδο πού λέει: «Γυρίζω από τ' άγύριστο ταξίδι», και πού συναντώντας τò νέο ποιητή άρχίζει να του διηγείται ποιός είναι:

— Είμαι, λέει, ό δουλευτής κι ό τραγουδιστής τής μαύρης γής. «Ρηγάδων ξεφαντώματα δέν ξέρουν τ' όνομά μου» (στ. 27) », όπως του μεγάλου μου αντίτεχνου, του "Όμηρου, τò ξαίρουν όμως

1) 'Ο Πολλαμάρ δέν έχει άριθμημένους τούς στίχους του «'Ασκραίου». Τους άριθμησα όμως έγώ για εύκολία στίς παραπομπές.

όλοι και όλα πού έχουνε σχέση με τή γή. 'Η ρίζα μου κρατάει από την Κύμη την αιολική, μά ό φτωχός μου πατέρας, γυρεύοντας καλύτερη τύχη, καταστάλαξε στη βοιωτική "Ασκρα «σε καλοκαίρια άγέλαστα και σ' άγρια χειμαδιά» (40). Πέρασα βασανισμένη ζωή: «έμε με πικρανάθρεψαν οι φτώχειες και οι κλημοί». (44) Μά κάποτε μου παρουσιάστηκαν οι Μούσες, «οι 'Ελικωνόζωες άδερφές, οι θεάινες, κ' οίέννια» (48):

69 «Και κράτησα άπ' τὰ χέρια τους τή
[δάφνινη τή βέργα,
κ' έφαγ' από τὰ χέρια τους τò δάφνινο
[καρπό,
και γνώρισα τών ανθρώπων και τών
[θεών τὰ έργα,
κ' είδα σάν τώρα και σά χιές τόν αυ-
[ριο τόν καιρό.
Κ' είμαι από τότε ό ποιητής, ό μαν-
[τευτής και ό μάγος,
και τρεμολάμπει ή λύρα μου, άτίναχτη
[άστραπή,
κι ό πεζοδρόμος, πού τραβίει μπροστά,
[κι ό δαφνοφάγος,
76 με πείνα πικρή μέσα μου, πού τρώει
[και πού δέ σβεί»¹⁾

Κι' από τότε τραγουδοδουσα τò θελχτικό τραγούδι τής ζωής. Τραγουδίησα όμως και τις παλαιότερές μου ανθρώπινες γενιές, πού τις γνώρισα με την ταξιδεύτρα μου ψυχή, γιατί οι δρόμοι της είναι «σ' όλες τις θάλασσες παντου και σ' όλες τις φουρτούνες». (103). "Ετσι «κ' ηύρα την πλάση τή χρυσή, και στους χρυσόζωους πήγα, και τούς ισόθεους γνώρισα» (101), πού «φύτρωναν

1) Αυτό μάς φέρνει στο νού τò τετράστιχο 46 του «Κύκλου των τετραστίχων», όπου μάς παρουσιάζει μιάν άνάλογη μήση του άγρότη στην ποίηση:

«Σκυφτός, παιδί, πού σκάλιζα τή γή και άκο-
[λουθοόσα
στούς δρόμους και στούς μόχθους των τὰ έρ-
[γατικά μυρμηγκία,
ξάφνου τί μ' ανατρίχιαζε; Τò πάρασμά σου,
[ώ Μούσα,
με τή σιωπή σου, μουσική, με τή ματιά σου,
[λύγκεια».

ἤσυχα, ἀνθίζαν ἤσυχα, ἤσυχα γέρναν» (111), «καὶ ζοῦσαν ἀφεγάδιαστοι καὶ τρισμακαρισμένοι» (120) καὶ δὲν πεθαίναν. Πέρασα κατόπι στή δευτέρα γενιά, τὴν ἀσημένια, ποῦ εἶναι «ἡ ἄθη γέννα, μιᾶς Ἐρινύας θύματα, ἐνοῦ Τάρταρου συντρίμματα» (188). Μὰ γρήγορα θάφτηκε ὁ ἄρρωστος καὶ καταραμένος σὺτὸς κόσμος, «κ' ὕστερα φύτρωσα στή χαλκόβλαστη τραχιά πλάση» (203), στή σκληρὴ γενιά ποῦ ζεῖ μὲ τὴ Βία, τὴν Ἐχτρα καὶ μὲ τὴν Ὀργὴ καὶ θρέφεται μὲ πόλεμο κ' αἵμα, ὡσότου οἱ κακίες αὐτὲς «τὸ γένος δάμασαν τῶν ἀδάμαστων τῶν ἀνθρώπων, κ' ἦρθε κι ὁ Χάρος ἀφανιστῆς» (221-2). Μὰ τέταρτος «νά, ὁ κόσμος τῶν ἡμίθεων καὶ ἡ πλάση τῶν ἡρώων» (234). Πολὺ γρήγορα ὅμως μένει «ἔρμη καὶ ἡ χώρα τῶν ἡμίθεων, κ' ἔφαγε κι ὁ ξολοθρεμὸς καὶ τῶν ἡρώων τὴ γέννα» (258-9), γιατί οἱ καταστρεπτικοὶ ἀνταγωνισμοί, κ' ἄς τοὺς κινάει μιὰ ἀνώτερη, ἡρωϊκὴ πνοή, δὲν ἔλειψαν. Κ' ἔτσι ἔφτασα στὴν πέμπτη γενιά, τὴ δική μας. Ἀλλὰ

287 «Ἄ, νὰ μὴν εἶχα γεννηθῆ, γιὰ νὰ μὴν
[εἶχα φτάσει

σὴ σιδερένια πλάση!
Μισεῖ ὁ πατέρας τὸ παιδί, καὶ τὸ
[παιδί γιορτάζει,

290 γιὰ τοῦ πατέρα τὸ χαμό,
ἀναγαλλιᾶζει κι ὁ ἀδερφὸς τὰ δέροφι
[νὰ σπαράξει,

λύκον μονιὰ τὸ σπιτικό.
Σκιαχτρο τοῦ ἡλίου ὁ ἄνθρωπος γεν-
[νιέται καὶ κυλιέται

στὰ σάπια βάλτα τῆς ζωῆς,

295 κ' ἡ Νύχτα, ποῦ τὴ μόλεψε, κ' αὐτὴ
[τὸν καταριέται,

λάγνος περνάει κι ἀδικητῆς.
Ὁ ἄντρας φονιάς, ἡ Βία κυρά, κ' εἶν'
ἡ γυναῖκα σκύλλα,

γύρω στάγνό σου τὸ κορμί
τᾶσπρο μαζεύεις φόρεμα, Ντροπή, μὲ
[ἀνατριχίλα,

300 καὶ φεύγεις, φεύγεις, φερωτῆ.
Ἄ, νὰ μὴν εἶχα γεννηθῆ, γιὰ νὰ μὴν
[εἶχα φτάσει

σὴ σιδερένια πλάση!
Τρομάζω ἀκόμα νὰ τὸν πῶ στὸν ἴδιο
[ἐαυτό μου

τὸ στοχασμὸ τοῦ τρόμου.
305 Ἀπὸ τίς νύχτες, ποῦ ἔζησα σὴ σιδε-
[ρένια πλάση,

θαρρῶ πὼς ἔχω μάσει
ἀγιάτρευτο ἓνα μόλεμα, ποῦ μὲ τρυ-
[πάει, μὲ σκάβει,
κι ὅ,τι ἄνομο, τὰνάβει.»

Νὰ τὴν! καὶ τὴ θεόσταλη Πανδώρα, φέρνοντας ὀλεθρο καὶ δυστυχία. Δὲν μπόρεσα νὰ ἀντισταθῶ στὸν πειρασμὸ τῆς ἀμαρτίας τοῦ θηλυκοῦ, ποῦ μὲ τράβηξε ἀκατάσχετα σὴ μολεμένη ἀγκαλιά. Κ' ἦταν ὁ χαμὸς μου αὐτός, γιατί ἔτσι «καὶ πέθανα καὶ πέρασα στὸν παγωμένο ἄδη νὰ πῶ νερὸ τῆς ἀρνησιᾶς στῆς Ἄρνας τὸ λαγκάδι». (411-2).

* *

Ὡς ἐδῶ εἶναι ὁ γνωστὸς μας περίπου ἀπὸ τὰ «Ἔργα καὶ Ἡμέραι» καὶ «Θεογονία» ποιητῆς Ἡσίοδος—ἀγκαλὰ τότε διάπλασε κάπως διαφορετικὸ ὁ Παλαμάς. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ στ. 413 ὡς τὸ τέλος, ὁ Ἡσίοδος, ποῦ ἐξακολουθαίει πάντα νὰ μιλάει καὶ νὰ διηγίεται γιὰ τὸν ἑαυτό του, δὲν εἶναι ὁ παλιὸς γνωστὸς μας Ἀσκραῖος, ποῦ ἀπλοϊκὰ τραγούδησε τοὺς Θεοὺς καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία, μὰ ἓνα πλάσμα τοῦ Παλαμά πρωτότυπο, προσωπικὴ του εἰκόνα, ποιητικὸ δημιούργημα τοῦ στοχαστικοῦ ὄνειρου του. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σύμβολα ποῦ φύσηξε μέσα τους τὴ ρωμαλέα του πλατιά σκέψη, ποῦ δὲν ξαίρει πνιχτικούς περιορισμοὺς καὶ δὲ θρέφεται παρὰ μὲ τὴν πειθαρχημένη λευτεριά καὶ μὲ τὴν ἀγάπη τῆς Τέχνης. Θ' ἀφήσω ὅμως τὸν παλαμικὸ Ἀσκραῖο νὰ εξακολουθήσει τὴν ὄραματικὴ του διήγηση:

—Στὸν Ἄδη συνάντησα τὴν Περσεφόνη, «βασίλισσα στὸ θάνατο καὶ Κόρη σὴ ζωῆ» (418), ποῦ μοῦ παράγγειλε νὰ τῆς τραγουδήσω.

433 «Καὶ τότε μετὴ λύρα μου κ' ἡ ἀθά-
[νατη ἀρμονία
ξεχειλίσει, ὁμορφότερη κι ἀπὸ τὴν
[πρωτινὴ,
καὶ τῆς τραγουδῆσα τὴν ἐπικὴ θεογονία
μ' ὄλα τὰ θεῖα τῆς τέρατα. Καὶ τ' ἄ-
[κονε, λατρευτῆ].»

Ἡ περηφάνια μ' ἀνέβασε ὡς τοὺς
θεοὺς, γιατί ἐνιωθα πὼς δημιουργοῦσα
μετὸ Ρυθμὸ τὸν Κόσμο πού ὄνειρεύ-
θηκα. Ἡ Λύρα μου γόητευε τὰ πάντα,
ἀπὸ τὴν ἄψυχη πέτρα ὡς τὸν αἰμοβόρο
τίγρη, ἡμέρωνε τὸ Χάρο καὶ τὶς Ἐρι-
νύες, κι ἀκόμα «κ' οἱ Ἀθάνατοι ἀπ'
τὸν Ὀλυμπο, κ' οἱ βασιλιάδες τοῦ ἄδη
στέκου, ξεχνιοῦνται, αὐτιάζονται, σὰν
ἄνθρωποι κι αὐτοί.» (455-6). Ἡ Περσε-
φόνη, ὄλο ἀγάπη καὶ νιότη, μοῦ μίλη-
σε γιὰ «τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου πού δια-
βαίνει

462 εὐκολοσύνητριφτη, ἄρρωστη, μετὸ μόνον
[μιὰ ψυχῆ
πού πιὸ ψηλά ἀπ' τὸν Ὀλυμπο τὴν
[κάνει κι ἀνεβαίνει!
κ' ἔχει τὸν ἄχαρο ἄνθρωπο κορῶνα
καὶ κορφή.»

Θυμήθηκε τὸν καιρὸ πού «περνοῦσε
πυργοφύλαχτη στάπόμερα μῆς γῆς»
καὶ μοῦ ξήγησε τῶν πουλιῶν τὰ ἀλή-
ματα καὶ τῶν λουλουδιῶν τὶς μοῖρες. Μέ-
σα στὸν ἱερὸ αὐτὸ τόπο τοῦ πόνου καὶ
τοῦ ἐξίλασμοῦ «ἔγινα πνεύμα· φόρεσα
τὴν ἀρμονία μου φῶς» κ' ἐνῶ ξεχνῶ
τῆς γῆς τὸν κόσμον, βλέπω ξαφνικὰ
καινούριους κόσμους, γιατί ἀνέβηκα,
θνητὸς ἐγώ, ὡς τοὺς θεοὺς. Κι αὐτὸ
τὸ χρωστάω σὲ Σένα, Περσεφόνη, τοῦ
Ἄδη Κυρά, πού, ὅσο ζοῦσες στὴ γῆς,
λουλούδια φύτρωναν στὸ διάβα σου.
Μὰ τὰ λουλούδια σὲ πρόδωσαν καὶ σὲ
παράδωσαν στὸ σκληρὸ βασιλιά τῶν
σκοταδιῶν. Κ' ἔτσι τώρα, λαμπρὴ Κό-
ρη, ἔφερες φῶς καὶ ζωὴ, γέλιο καὶ χα-
ρὰ στὰ φριχτὰ Τάρταρα, ἔγινες ὁ συν-
δετικὸς κρικός ἀνάμεσα μέρας καὶ νύχ-
τας, ζωῆς καὶ θανάτου. Ὅλα ἀπὸ Σέ-
να ξεκινοῦνε καὶ σὲ Σένα πάλι γυρνοῦν.

Μόνον ἡ ζωὴ σου εἶν' αἰώνια. Γι' αὐτὸ
καὶ σ' ἀγαπῶ. Κι ἀκόμα

529 «Καὶ σ' ἀγαπῶ μ' ὄλο τὸ νοῦ καὶ μ'
[ὄλη τὴν καρδιά μου...

532 γιὰ τὸν καινούριον ἔρωτα, πού μῦθα-
[ρες εἶπα.

Γιὰ τὸν καινούριον ἔρωτα, π' ὄλη νοεῖ
[τὴν πλάση

σὰν ἓνα πλάσμα καὶ σὰ μιὰ ψυχούλα
[τὴν πονεῖ.»

Ὅλα, μικρὰ καὶ μεγάλα, χαρὲς καὶ
λύπες, δυστυχίες κ' εὐτυχίες, καλὰ καὶ
κακὰ, ὁμορφιά κι ἀσκήμια «ὄλα τὰ
κλαῖω καὶ τὰ ρωτῶ», γιὰ ὄλα γνοιά-
ζομαι καὶ τοὺς χτίζω μετὸ δημιουρ-
γὸ Λόγο τὴν ἀγάπη μου. Γι' αὐτὸ καὶ
εἶμαι γαληνεμένος τώρα: «Γαλήνη τῆς
ἀγάπης ταίρι στὴν ψυχὴ μου ζῆς» (559).
Κ' ἔσὺ με κάθισες στὰ σκαλοπάτια τοῦ
θρόνου σου, Θεά, καὶ μοῦ εἶπες: «Ἐλα,
νὰ ξαναγυρῶμε μαζί στὴ ζωὴ. Θὰ
πάω μετὴν Ἄνοιξη γιὰ νὰ φέρω στὴ
γῆς τὴ χαρὰ καὶ τὴ ζωὴ πού λαχταράει.
Θὰ ξαναδῶ τὰ παλιὰ μου λημέρια καὶ θὰ
ξαναπιᾶσω τὸ κέντημά μου. Μέσα σὲ
τοῦτο θὰ ξαναπλάσω τὴ ζωὴ καὶ θὰ
σοῦ τὴ γνωρίσω. Ἐλα μαζί μου, νὰ
βρεῖς πάλι καὶ σὺ τὶς δικὲς σου ἔγνοιες
καὶ χαρὲς, χωρὶς ὥστόσο νὰ χρειαστεῖ
νὰ φροντίζεις πιὰ γι' αὐτές, γιατί θὰ
εἶσαι «σὰν ἡμίθεος κοντὰ μετὸς θνη-
τοῦς». Τὸ θαυμαστὸ μου ἔργο θὰ συν-
τελεστεῖ, θὰ γίνεῖ ἀκέρειο μετὴν ὑπέρ-
τατη φωνὴ τοῦ τραγουδιοῦ σου». Καὶ
νὰ με! ὁ γαιεῖνός χωριάτης ποιητῆς,
πού ξαναγύρισα ἀπ' τὸν Ἄδη, Ἕου-
χος τώρα, γαλήνιος μετὴν πείρα πλέ-
ρια, δὲ φοβᾶμαι πιὰ τὸ Χάρο, δὲν κα-
ταφρονῶ οὔτε ὑπερτιμῶ τίποτε, μὰ
στέκουμαι ἀπάνω ἀπ' ὄλα, κι ὄλα τὰ
νιώθω. Κ' ἔσὺ, νεώτερο τραγουδιστῆ,
πού σὲ συνάντησα νὰ ψάλλεις στὰ ἴδια
χώματα, μοῦ μοιάζεις.

614 «Σὲ ξέρω, εἶναι τὸ στόμα σου τῆς ἀρ-
[μονίας κροονιά,

θνητέ, ἂν δὲν ἔγινες Θεός, ἄνθρωπος

[πιὰ δὲν εἶσαι,

γιατί νοεῖς τάθνάτα καὶ ζῆς μαζί μ' [αὐτά.»

Σὲ νιώθω νὰ εἶσαι ἀπὸ τὰ σπλάχνα μου, γιατί κ' ἐσὺ γιὰ ὅλα ἐνδιαφέρεσαι, σοῦ εἶναι ὅλα ἱερά καὶ παθαίνεσαι γιὰ τὸ τραγούδι. Κι ἂν ἄλλαξαν μερικοὶ τύποι ἀπὸ τὸν καιρὸ μου ὡς τῆ δική σου τὴν ἐποχὴ, ὅμως ὅλα «γυρεύουν ἕνα ταίριασμα μέσα σὲ μιὰ ἀγκαλιά». Καὶ τοὺς τῆ δίνεις ἐσύ, ἀφοῦ σὲ εἶδα νὰ μελετᾷς «τὴ μοῖρα, τὸνειρο, τὰρχαῖα, τὰ νέα, τὴ ζωή» Γι' αὐτὸ κ' ἐγὼ ἀκάλευτος ἦρθα σὲ σένα καὶ σοῦ τὴν ἐμπιστεύουμαι τῆ Λύρα μου. Μ' ἀρέσει κ' ἡ γλώσσα σου ἢ πλοῦσια καὶ ζωντανή. Θέλω τὸ τραγούδι μου, τὸ τραγούδι τῆς ζωῆς, νὰ τὸ πείς ἐσὺ στὸν κόσμον πού διψᾷ νὰ τὸ ἀκούσει. Ἐγὼ, ὁ Ἡσίοδος, δὲν εἶμαι πιά τοῦ κόσμου αὐτοῦ, γιὰ τοῦτο «Νά, καὶ ἡ ψυχὴ μου, πᾶρ' τὴνε στὸ νέο κορμί σου Ἐσύ!» (656).

* *

Αὐτὴ εἶναι σὲ πολὺ γενικὲς γραμμὲς ἡ διήγηση τοῦ Ἄσκραϊοῦ. Πόσος ὅμως πλοῦτος στὶς λεπτομέρειες! Πῶς ζωηρεύονται παραστατικὰ οἱ εἰκόνες του! Ἄνετος ὁ λόγος του, δροσίζει μὲ τὴν πρωτόφαντη λιγερὰδα του, μὰ κ' ἡ βαθιὰ του σκέψη μᾶς συκρατεῖ μέσα σ' ἕνα περιβάλλο καθαρὰ διανοητικὸ. Καὶ σιὸ πρῶτο μέρος, μὰ προπάντων στὸ δεύτερο (ἀπὸ τὸ στ. 413 ὡς τὸ τέλος) ὁ Ἡσίοδος βλέπει καθαρὰ μὲ τὸ συγχρονισμένο μάτι ἐνὸς προχωρημένου σημερινοῦ μύστη τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν εἶναι ὁ ἀπλοϊκὸς τραγουστής τῆς μίζερης Ἄσκρας, μὰ ὁ βαθὺς στοχαστὴς τῆς πλατιᾶς ἀνθρωπότητος. Βυθίζεται στοχαστικὰ στῶν περασμένων τοὺς λαμπροστόλιστους κόσμους, σκύβει πονετικὰ κι ἀφουγκριεῖται τοῦ τωρινοῦ τάνάκρασμα, μὰ καὶ τολμηρὸς προφήτης μπαίνει καὶ προσπαθεῖ νὰ ξεδιαλύνει μέσ' ἀπὸ τοὺς πέπλους τὸ μυστήριον πού σκεπάζει τὸ ἄδηλον αὔριον. Τὸ δυνατό του μυαλὸ παίρνει κάθε ζωτικὴ

ἀλήθεια ἀπ' ὅπου κι ἂν τὴνε βρῖσκει, τὴ βασανίζει, τὴ δουλεύει καὶ τὴν ξαναδίνει στὸν κόσμον νέα, στολισμένη πότε μὲ χάρη εἰδυλλιακὴ, πότε μὲ πινδαρική μεγαλοστομία.

Στὴν «Ποιητικὴ» τοῦ ὁ Παλαμᾶς γράφει σ. 87: «Θρησκευτικὰ λατρεύω τοὺς μεγαλόστομους ψάλτες τῶν καθολικῶν ἰδεῶν, τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς, κάθε φιλοσοφίας καὶ κάθε ἀγωνίας». Τέτοιον γενικὸς ποιητὴς δείχνεται κι ὁ ἴδιος στὸν «Ἄσκραϊο». Συναδελφώνει τ' ἄμοιαστα—ἄμοιαστα ὅμως γιὰ τὰ κοντόφωτα μάτια τῶν πολλῶν, γιατί ἂν τὰ ἐξετάσουμε βαθύτερα θὰ δοῦμε πῶς ἔχουνε κοινὴ τὴ ρίζα καὶ χαρακτηρίζονται γενικὰ ἀπὸ τὴ συντονισμένη τους πάντα δράση γιὰ ἕνα ἐνιαῖο ἀποτέλεσμα.

Πρῶτύτερα στὸν «Ἕμνο τῆς Ἀθηνᾶς» βρῖσκουμε ἠσιοδικὸ ἀντίλαλο στὴ θαυμαστὴ ἐκείνη περιγραφή τῆς Γιγαντομαχίας. Στὸν ἔχτο λόγο τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιᾶ» ὁ Ἡσίοδος εἶναι «ὁ διαλεχτὸς ὁ ἀκριβογιὸς τοῦ τραγουδιοῦ, πού ξαίρει τὰ τωρινὰ καὶ χτεσινὰ καὶ ταῦριανὰ καὶ κλαίει

μαζί τῆς ζήσης τὰ δεινὰ, τὸν ξεπεσμό τοῦ [ἀνθρώπου
καὶ τῆς γυναίκας τὴν ψευτιὰ καὶ τῆς δου- [μῖς τὴν πίκρα,
κ' ὕστερα καὶ τὴν ἄφραστη τὴν ἀπονιὰ τῆς [Φύσης,
τῆς Λάμιας, πού εἶν' ἀπὸ λιμοὺς καὶ λοι- [μικὲς καὶ μπόρες'
καὶ κλαίει ἀμάχες καὶ σπλαγιὲς καὶ συ- [φορὲς καὶ ὀλέθρους»...

Μὰ στὸν «Ἄσκραϊο» ξαναπλάθεται ὀλόκερο τὸ ἔργο τοῦ Ἡσίοδου ντυμένο στὸν πιὸ ἀκριβὸ λυρισμὸ—ἀλλὰ καὶ πιὸ πέρα ἀκόμα, ὁ Ἡσίοδος γίνεται ἐδῶ ὁ ἐμπνευσμένος ἀφηγητὴς μιᾶς πανανθρώπινης δυνατῆς προσωπικότητος, γιατί χρησίμεψε στὸν Παλαμᾶ σὰν ἕνα πρόσωπο—ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ του ἐκφραστικὰ πρόσωπα—γιὰ νὰ ἐκφράσει ὁ Ποιητὴς τὸ δικό του εἶναι μὲ τὴν ἐνοραματικὴ ἐνατένιση στοὺς κό-

κλους τῆς αἰωνιότητος. Ὁ Ἡσίοδος στὸν «Ἄσκραϊο», ὁ Λουκρήτιος στὸ «Θρίαμβο», «ἡ Παιδοῦλα στὸν τάφο τοῦ Μπότσαρη», ὁ Πασίχαρος στὸν «Πρῶτο λόγο τῶν Παράδεισων», ὁ Γύφτος στὸ «Δωδεκάλογο», ἡ ἀπρόσωπη «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», ἡ Ἡλιογέννητη στοὺς «Χαιρετισμούς», ἡ «Φοινικιά», ἡ Ἄθηνα τοῦ «Ὑμνου», ὁ φυλακισμένος στὶς «Ἄλυσίδες», ὁ Φήμιος στὶς «Νύχτες τοῦ Φήμιου», κι ἄλλες ἥρωϊκὲς μορφές τοῦ λόγου ἢ τῆς πράξης ἢ τῆς δημιουργικῆς φαντασίας, ἔχουν τὰ ἴδια οὐσιαστικὰ χαρακτηριστικά, τραβοῦνε πρὸς τὸ ἴδιο τέρμα: στὴ φωτεινὴ Γαλήνη καὶ στὴν ὑπέριστα Ἄρμονία μέσ' ἀπὸ τὴν ταραχὴ τοῦ πολυποικίλου κόσμου καὶ μέσ' ἀπὸ τίς ἀντιμαχόμενες στενὲς βουλήσεις σκοτεινῶν ἐνοστίχτων. Ἀποτελοῦν ἕνα πρόσωπο ἀξεχώριστο — τὸν Ποιητὴ — μὰ παρουσιάζονται πότε σὲ πλατύτερο πότε σὲ στενότερο περίγυρο, μιλώντας σὲ τόνο διαφορετικὸ, κοιτάζουν τὴ ζωὴ ἀπὸ μιὰ καινούριαν ἄποψη κ' ἔτσι ὀλοκληρώνουν τὸ μεγάλο ζωικὸ κύκλο πρὸ ἀγκαλιάζει ἡ ψυχή τοῦ Ποιητῆ. Στὸ βάθος ὅμως μένει πάντα ὁ ἄνθρωπος, ὁ αἰώνιος ἄνθρωπος ποὺ μὲ τὴν ἱερὴ ἀγωνία τοῦ ἀγῶνα σὲ κάθε κύκλο ἔρρενας καὶ δράσης, νομίζει πῶς ὅλο καὶ πλησιάζει τὴ μαγικὴ χώρα τῆς Ἀλήθειας.

Ὁ «Ἄσκραϊος» περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἐνσωματώνει, πραγματοποιεῖ καὶ παρουσιάζει ὀργανικὰ δεμένη τὴ διάθεση τοῦ αὐτῆ. Μέσα σ' ἕνα διάφανο πέπλο ἥρωϊκῆς μουσικοπάθειας συνταιριάζονται οἱ πιὸ φωτεινές, βιώσιμες δυναμικότητες τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ θαρρῶ πῶς δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός πῶς ἔβαλε τὴν Περσεφόνη γιὰ συνοδὸ καὶ ὀδηγὸ τοῦ Ἡσίοδου κατὰ τὴ δευτέρη του ἐμφάνιση στὴ ζωὴ. Γιατὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀνακύκλησης τῆς ζωῆς καμιὰ ἄλλη θεότητα δὲν τὸ συμβολίζει παραστατικώτερα ἀπὸ τὴν Περσεφόνη. Ἄς θυμηθοῦμε τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια. Ὅπως κι ἂν τὰ δεχτοῦμε, δὲν μποροῦμε νὰ τοὺς

ἀρνηθοῦμε τὴν ἀπὸ διαίσθηση, τὴν ἀποκαλυπτικὰ τελετουργικὴ σχηματοποίηση βασικῶν νόμων τῆς ζωῆς. Ἀρχὴ ὅμως καὶ τέλος, κύκλος ὅπου μέσα τοῦ τὰ πάντα περιστρέφονται, ἦταν ἡ Περσεφόνη. Θέση λοιπὸν κι ἀντίθεση, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δυῶ αὐτῶν, πάντα ἐναλλασσόμενο, ἀλλὰ καὶ πάντα ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ σταλάζοντας μὲ ἀμείωτη ἔνταση: Νὰ ἡ Περσεφόνη, ποὺ ὀδηγεῖ τὸν Ἡσίοδο ξανά στὴ ζωὴ πλουτίζοντας τὸ τραγούδι του. Ὁ Φουτριδης στὴ μελέτη του «Παλαμᾶς καὶ Ἡσίοδος» λέγει πῶς «τὸ διάλεγμα τῆς Περσεφόνης.. εἶναι μιὰ ἐμπνευσμένη ἐπινόηση τοῦ νεώτερου ποιητῆ». Καὶ βέβαια. Γιατὶ ἦταν τὸ καταλληλότερο πρόσωπο γιὰ ν' ἀπλώσει τὴ δύναμή του σ' ὅλα, νὰ τ' ἀγκαλιάσει ὅλα καὶ νὰ δαμάσει τὴ σκέψη στὸ ρυθμὸ τῆς αἰώνιας πορείας τους. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὁ Ἡσίοδος, ὁ ἄνθρωπος σ' ὅ,τι πιὸ χοικὸ ἔχει ἀλλὰ καὶ σ' ὅ,τι πιὸ πνευματικὸ εἶναι δυνατό ν' ἀποχτήσει, δὲν εἶναι κακὰ διαλεγμένο κροντήρι γιὰ νὰ χυθεῖ μέσα του ἕνα τόσο δυνατό κρασί.

**

Ἄξιζει νὰ προσεχτεῖ ὁ «Ἄσκραϊος» ἰδιαίτερα, γιατί σ' αὐτὸν βρίσκουμε ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν οὐσία τοῦ παλαμικοῦ ἔργου: τὸ συγκεκριμένον τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς σκέψης, τὴ μουσικοπάθεια καὶ τὴ βεβαιωμένη ἀντίληψη, τὸν ἐπιστημονικὸ θετικισμὸ καὶ τὸ μεταφυσικὸ ἰδεολογισμὸ, τὸν αὐθορμητισμὸ τῆς ἀφέλειας καὶ τὴ σοφὴ πείρα, τὸ ζωντανεμα παλιῶν παραμυθιῶν καὶ δραμάτων καὶ τὴν προφητικὴ ἐνατένιση στὰ μελλούμενα. Ἐδῶ ταιριάζει ὅ,τι ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς λέει στοὺς «Πεζοὺς Δρόμους» του (τομ. Γ', σ. 121): «Τὸ κύριο γνώρισμα τῆς τέχνης καὶ τῆς λογοτεχνίας, ὅσο προχωροῦν οἱ καιροί, εἶναι στὰ μεγάλα δημιουργήματα, κάτι, σὰ συμφωνία, σὰ συνασπισμὸς, *συγκρητισμὸ* θὰ τὸν ἔλεγα, τῶν διάφορων στοιχεί-

ων, εἶναι τὸ περίπλοκο καὶ τὸ πολυσύνθετο, εἶναι ἡ ἐμφάνιση τοῦ δημιουργοῦ Ποιητῆ. Εἶναι ὁ Ποιητὴς ποῦ ἔχει προσηλωμένα τὰ βλέμματά του πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ μαζί ἀκατάπαυτα γυρισμένα πρὸς τὰ ὀπίσω». Ἡ ὅπως ἔγραψε πρωτότερα, προλογίζοντας τὰ «Μάτια τῆς Ψυχῆς μου»: «Ὁ Ποιητὴς... εἶναι πολίτης τοῦ Σύμπαντος· κάθε κόσμου τὴν φανεράν ἢ κρυμμένην ἀρμονίαν ἀντιλαμβάνεται· ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνθη πορίζεται τὸ μέλι του... Ὁ Ποιητὴς κρατεῖ καρφωμένον τὸ βλέμμα του εἰς τὸ Μέλλον, ὡς διὰ νὰ διακρίνη τὸ ἄστρον ποῦ λάμπει ὀπίσω ἀπὸ τὰ μαύρα νέφη ἐκείνου. Ἄλλ' ἀπὸ τοὺς παλαιοτάτους καιροὺς ἕως εἰς τὰς ἡμέρας μας ἀπὸ τὸ παρελθὸν πίνει, ὡς ἀπὸ ἀστεῖρευτον πηγῆν». Γι αὐτὸ καὶ τοῦ Παλαμᾶ τὸ τραγούδι ἀγακλιάζει τὴν αἰωνιότητα, 1) τὸν ὀλοκληρωμένο ἄνθρωπο μέσα στὶς λογιῆς ἐνέργειες του, ὅπως τὸ λέγει καὶ στὸν «Πρῶτο λόγο τῶν Παράδεισων»:

«Μὰ ἐγὼ δὲ θέλω τὴν ἔγνοια τὸ κοίταμα
[ἐγὼ τῶν ἀνθρώπων·
τούτου καὶ κείνου· τὸν ἄνθρωπο θέλω· τοὺς
[ἀνθρώπους ὄχι
μόνο στὸν ἄνθρωπο ἐγὼ τὸ λουλούδι τοῦ
[Λόγου προσφέρω.
Μένα ἢ χαρὰ τῆς ζωῆς μου καὶ ἡ χάρις
[μου ἢ δέσποινα Μοῦσα,
τὸ μέτωπό μου βαθιὰ μὲ τοῦ **Πάντα** σφρα-
[γίζει τὴ βούλλα,
μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ **Τώρα** ποτὲ. Δὲ γυ-
[ρεῦω τοὺς ἦχους
περαστικά ποῦ νοτίζουν τὰ μάτια τῶν ὄ-
[σων περνᾶνε.
Νὰ τῆς χαρίσω γυρεῦω κ' ἐγὼ τῆς αἰώνιας
Ἰδέας,
γιὰ τὰ αἰώνια, τὸ χτίσμα ποῦ ἀπάνου νὰ
[στέχεται ὀλόρθο
στὰ πολυτάραχα πέλαγα ἀτάραχο.....

1) «Γιὰ τὸν ποιητὴ ἀπέραντα ὅλα στέκονται. Μὰ δὲν ὑπάρχει ὁ χρόνος». Οἱ νύχτες τοῦ Φήμιου (190).

.....Καὶ ἦρθα νὰ βάλω στὰ λόγια
τὰ πιὸ σοφὰ τὸ κορμὶ τὸ πιὸ στέρεο, καὶ
[ἦρθα νὰ ρίξω
θαμπωτικὴ μιὰ πορφύρα στὴ μάγισσα γύ-
[μνια τῶν κύκλων,
τῶν ἰδεῶν, τῶν ψυχῶν, τῶν ἐρώτων, τῶν
[κόσμων, τῶν ὅλων».

Ἔτσι καὶ στὶς «Νύχτες τοῦ Φήμιου» (140, 251) στὶς «Ἀγέννητες ψυχές» («Βωμοὶ» σ. 22) καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα του ποιήματα ἐκφράζει ὁ Παλαμᾶς τὸ γενικευτικὸ τοῦτο ἀπλωμα τῆς ποίησης του. Κι αὐτὸ γιατί κάποιος σκεπτικισμὸς του (δὲς καὶ τὸ ποίημά του «Σκέψη» στὴν «Ἀσάλευτη Ζωή»), ἢ ἀβεβαιότητά του, ποῦ τὸν κάνει νὰμφιβᾶλλει γιὰ τὶς καθιερωμένες ἀξίες ποῦ εἶναι μόνο σχετικές, φευγαλέες καὶ προσωρινές, τὸν ἀναγκάζουν, σὰ μοῖρα βαριά, νὰ κάνει τὴν ὀδυνηρὴ αὐτὴ γιὰ τὸν κοινὸ ἄνθρωπο ὁμολογία, τὴν τόσο ἀληθινὴ ὅμως καὶ δίκαιη:

«Ξένες μοῦ εἶν' ὅλες οἱ θρησκείες. Μονάχα
[μιὰ μοῦ μένει,
χωρὶς **Πιστεύω**, οὐί' ὄνομα, μήτε φωνή,
[— θρησκεία,
σ' ἓνα τραγούδι, σιωπηλὸ κι αὐτὸ, λιβα-
[νισμένη:
Νὰ ζῶ μὲ τὴν ἀνάμνηση καὶ μὲ τὴν
[προσδοκία».
(«Ὁ κύκλος τῶν τετραστίχων» 110.)

Ὁ «Ἀσκραῖος» ὅμως εἶναι ἀπὸ τὰ ποιήματα ἐκεῖνα τοῦ Παλαμᾶ, ὅπου ἐκδηλώνεται τελειωτικὰ ὁ **λυρισμὸς τῶν ὄλων** καὶ ποῦ «φωτίζονται στὸ τέλος ἀπὸ ἓνα ροδογέλασμα μιᾶς αἰσιόδοξης αὐγῆς. Εἶναι τὸ καρτέρεμα κάποιου ξαναγεννημοῦ. Κάτι ἐτοιμάζεται νὰ ψάλλῃ ἀναστάσιμα τροπάρια. Κάτι σὰ χρησμός μιᾶς εὐτυχίας μισακούγεται». Τὸ στοιχεῖο τοῦτο δείχνεται πεντάκαθα ἐδῶ μὲ τὴν ὀλύμπια γαλήνη τοῦ ξαναγυριστῆ Ἡσίοδου, ποῦ στὸ δεῦτερο προπάντων μέρος τοῦ «Ἀσκραῖου» παρουσιάζεται κυρίαρχη, μὲ τὴν αὐτοπεποίθησιν καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς δυνάμεώς του, μὲ τὸ δημιουργικὸ του κήρυγμα, ἀλλὰ περισσότερο ἀπ'

δλα μὲ τὴν ἀγάπη του στὴ νέα ζωὴ, μὲ τὴν τρανεμὲνὴ πίστη του στὶς δυναμικότητες καὶ στὰ τεχνικὰ μέσα τοῦ νέου Ποιητῆ, ποῦ τὴ σφραγίζει τὸ αἰσιόδοξο αὐτὸ τέλος:

651. «Καὶ τὰ τραγούδια μου τάπλὰ καὶ τὰ
 [λιτὰ μου λόγια
 φωτιὰ στὰ Τάρταρα ἤϊσαν καὶ στὰ
 [Ἡλύσια φῶς,
 κ' ἦρθαν, καὶ ξανακοῦστε τα, βαθιὰ,
 ἐπικά, μεγάλα¹⁾,
 τοῦ κάτω κόσμου τάγγιξαν οἱ κύκλοι
 [οἱ μυστικοί,
 λόγος τὸ τραῦλισμα ἔγινε καὶ νερο-
 [μάννα ἢ στάλα.
 Νά, καὶ ἡ ψυχὴ μου, πᾶρ' τινε στὸ
 [νέο κορμί σου Ἐσύ!»

Τὴν αἰσιόδοξὴ του αὐτὴ φωνὴ θὰ τὴ δικαιολογήσουμε ἂν θυμηθοῦμε ὅτι πολλὲς φορὲς ὁ ἴδιος εἶπε: μόνη του πίστη ἀληθινή, μοναδικὴ χαρὰ κ' εὐτυχία του εἶναι ἡ Τέχνη, ἡ Ποίηση ξεχωριστά. Θυμίζω ἀπὸ τὴ μελέτη του «Τὸ ἔργο τοῦ Νουμᾶ»: «Δὲν ἔμαθα ἀπόλυτα νὰ πιστεύω καὶ ν' ἀγαπῶ παρὰ τὴν ἀγιωσύνη τῆς Τέχνης καὶ τὴν ὑπέρτατη ἐνσάρκωσή της ποῦ εἶναι ἡ Ποίηση. Ἡ Τέχνη γνωρίζει ἀπὸ τὶς λογῆς ἰδέες κι ἀπὸ τὰ αἰσθήματα νὰ βυζαίνει τὸ μέλι ποῦ χαρίζει στοὺς ἀνθρώπους κάποιες ἀσύγκριτες στιγμὲς ἴσως εἶναι οἱ μόνες στιγμὲς ποῦ μπορεῖ νὰ λογαριάζονται σὰ σταλαγματιᾶς ἀπὸ τὴν ἀόρατη πηγὴ τοῦ ἰδανικοῦ τοῦ ἀσύληπτου ποῦ λέγεται εὐτυχία».¹⁾

* *

Εἶναι ἀξιοπαρατήρητο πὼς ὁ Παλαμάς ἐργάζεται κυκλικὰ. Ὁλοκληρώνει τὴ σύλληψή του, τὴν παρουσιάζει λογικὰ ἐναρμονισμένη μέσα σὲ μιὰ κυκλικὴ δρᾶση, μετουσιώνοντας τὴν πραγ-

ματικότητα καὶ τοὺς νόμους τῆς σὲ καλλιτεχνικό, ρυθμικό λόγο. Γι αὐτὸν τὸ λόγο, θαρρῶ, δὲν ἔγραψε *τραγούδια*, κομᾶτια δηλαδὴ τῆς στιγμῆς, ἐπικαιρικὰ δημιουργήματα, μοναξιασμένα κι ὀρφανὰ, ἀλλὰ ἔργα συνθετικά, ποῦ ἀποτελοῦν πλείρια οἰκοδομήματα μὲ ἐσωτερικὴ συνοχὴ καὶ πλαστικὴν αὐτοτέλεια. Καὶ σὲ κείνα ποῦ τυχόν τὰ γέννησε ἀναμφίβολα ἢ ἐπικαιρότητα, πάλι δὲν εἶναι δύσκολο νὰ βροῦμε πὼς ἡ ἀρχὴ τους βρίσκεται ἄλλοῦ καὶ πὼς δὲν τοὺς λείπει ἢ συνέχεια—ἔτσι ποῦ νὰ παρουσιάζονται σὰν κομᾶτια, λές, ἀπὸ προσχεδιασμένες συνθέσεις.

Ὁ «Ἀσκραῖος» εἶναι ἡ τρίτη ὄψη τοῦ τρίπτυχου ποῦ οἱ ἄλλες δύο τοῦ ὄψες εἶναι ἡ «Φοινικιὸ» κ' οἱ «Ἐκατὸ Φωνές». Νά τι γράφει ὁ Ποιητὴς στὴν «Ποιητικὴ» του σ. 140: «Ἡ «Φοινικιά», οἱ «Ἐκατὸ Φωνές» καὶ ὁ «Ἀσκραῖος» καὶ τὰ τρία αὐτὰ τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» εἶναι μιὰ λυρική τριλογία. Τὸ ἕνα διαδέχεται τὸ ἄλλο, καὶ μὲ ὅλη τους τὴν ἐξωτερικὴν ἀνομοιότητα, σὲ μιὰ συμφωνικὴ ἐξέλιξη». Καὶ στὴ σ. 172: «Θὰ σταματοῦσα σὲ μιὰν ἄλλη μου ἐργασία: σὲ τρία μου ποιήματα ποῦ εἶναι, οὐσιαστικά, ἕνα ποίημα: ἡ «Φοινικιά», οἱ «Ἐκατὸ Φωνές», ὁ «Ἀσκραῖος». Ἐνας ποῦ θέλει μὲ τὴν κριτικὴν ἀξίνα νὰ σκάψη, θὰ βρῆ σ' αὐτὰ μὲ τὴν σειρά, τὴ θέση, τὴν ἀντίθεση, τὴ σύνθεση».

Καὶ πραγματικά. Στὴ «Φοινικιά» κυριαρχεῖ ἡ ἀμφιβολία, ὁ δισταγμὸς, τὸ ἄγνωστο ποῦ καίει καὶ λυγίζει τὸν ἄνθρωπο μέσα σ' ἕνα δοξαστικὸ ἀνάκρυσμα ὑπέρτατης ἀγωνίας καὶ προσπάθειας. Στὶς «Ἐκατὸ Φωνές» ὁ ἄνθρωπος, ποῦ ὄλα, λές, τὰ ξαίρει, γιὰ ὄλα πρόθυμος χαίρεται καὶ λυπᾶται ἔντονα, μὰ στ' ἀλήθεια εἶναι γιὰ νάντιδράσει στὴν ἐσωτερικὴ του ἀδυναμία, στὸ πεισιμισμό του, στὸν πεισιθανατισμὸ του, ποῦ κουφοβράζει ζωηρὸς κάτω ἀπὸ τὸ τσόφλι μιᾶς ἐπιθυμητῆς ἀλλὰ ἀδύναμης βεβαιότητος πὼς τάχα ἔχει μιὰν ὑπαρξὴ σφριγηλὴ καὶ σκόπιμη. Ὁ ἄνθρωπος ἐδῶ πότε συγ-

1) Καὶ ξαίρουμε πὼς πολὺ γρήγορα ἀκολούθησαν δύο ποιητικὰ ἀριστουργήματα, ὁ «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» 1937 κ' ἡ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» 1910.

1) Δὲς «Τὰ εἰκοσάχρονα τοῦ Νουμᾶ» σ. 8.

κρούεται και τότε συνθηκολογεί με το περιβάλλον του. Ο «'Ασκραίος» όμως φέρνει την έξαγνιστική αποκατάσταση, την *κάθαρση*, θα έλεγα, στο ψυχικό δράμα του Ποιητή. Με το άναμφισβήτητο κύρος του παλιού ποιητή, δυναμωμένου από το χρόνο του πέρασμα,¹⁾ έρχεται η μετρημένη θεώρηση, η αγάπη που πονεί και παραγγέλλει και διορθώνει, το συνταίριασμα των αντιθέσεων, ή Γαλήνη. Αποκαλυπτικά αλλά και χειροπιαστά. Έτσι το ένα ποίημα ξαναλέει σε άλλο τόνο, με άλλη διάθεση όσο το προηγούμενο, αλλά και τα συμπληρώνει ανεβάζοντας ψηλότερα το νοῦ και την καρδιά.

*
**

Ο «'Ασκραίος» αποτελείται από 656 στίχους και χωρίζεται σε 25 κομμάτια μικρότερα ή μεγαλύτερα. Δε θα μπῶ τώρα στη λεπτομερειακή ανάλυση της μετρικής κατασκευής του, (όπως αφήνω για άλλη φορά να εξετάσω το λυρισμό του όπως εμφανίζεται εδώ, την τοποθέτηση του ποιήματος μέσα στην εποχή της δημιουργίας του και μέσα στην ατομική ζωή του ποιητή, τη γλώσσα του, τη σημασία του στη νεοελληνική λογοτεχνία. Πόσα ζητήματα γεννιούνται!) Γενικά όμως μιλώντας η μετρική του, όπως σ' όλα τα ποιήματα του Παλαμά, είναι πλούσια, εύλυγιστη, μουσική, καλοδοουλεμένη και ταιριαστή πάντα με τις εσωτερικές απαιτήσεις του νοήματος. Ωραία στέκει εδώ ο λόγος του «τά κύματά τους ταίριασαν τά στάχια

1) «Σάν το κρασί και ό ποιητής όσο παλιώνει, δυναμώνει». («Ο Κύκλος των τετραστίχων» 128).

και οι ρυθμοί». Άλλωστε η στιχουργική αρτιότητα, ή άψογη μετρική δεξιοτεχνία του Παλαμά είναι μαζί με την έξαιρετη γλώσσα τα μόνα χαρίσματα που βρίσκουν έλεος κι αναγνωρίζονται ανεπιφύλαχτα κι απ' αυτόν τον Ψυχάρη στη διαβόητη «φιλολογική κριτική μελέτη» του για τον Ποιητή. Γράφει λοιπόν εκεί ο Ψυχάρης: «Κανένα [στίχο του Παλαμά] δε βρήκα που να μη στέκη, να μην είναι καλός... Ούτε μισό κακό στίχο δεν έφτιαξε ο Παλαμάς... Είναι χαρά, είναι γοητεία, είναι ρεγάλο, είναι για το δημοτικιστή παράδεισος η ποιητική του Παλαμά η γλώσσα... Η γλώσσα [του Παλαμά] θα μείνη. Μαζί της και η στιχουργική του η μαστόρισα».

Και μιά τελευταία παρατήρηση: Ο «'Ασκραίος» αποθεώνει τη δημοτική, όχι μόνο γιατί ο Ήσιόδος, ξαναγουρησής στη νέα γη της Ελλάδας, με την προφητική του λύρα της ανακρούει λαμπρό ύμνο (631-640), μα προπάντων γιατί πρώτη φορά ως τα 1904 ήχησε σε νεοελληνικά φτια τόσο πλούσια, άδρῆ, καλοδοουλεμένη, δυνατή ή δημοτική γλώσσα.

*
**

Μέσα σ' όλο το έπιβλητικό έργο του Παλαμά ό «'Ασκραίος» κρατάει μιά από τις λαμπρότερες θέσεις. Έχει όλα τα χαρακτηριστικά της τέχνης και της σκέψης του Ποιητή. Μεγαλόπνοος ύμνος, πανθειστικό δοξολόγημα, λυρική μεταρσίωση της πραγματικότητας, γλωσσική πολεμική, με καθάρια, ισχυρή γλώσσα και πολύμορφο άψογο στίχο μουσικό.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΜΟΥ

Στά 1926 ἀπ' ἀφορμὴ τὴν ὀριστικὴ ἐγκατάσταση τοῦ Ποιητῆ στὴν Ἀθήνα, σὲ ἡλικία δεκαεξή ἐτῶν, καὶ τὴ δημοσίευση τοῦ πρώτου τραγουδιοῦ του στὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Εἰρηναίου Ἀσώπιου γιορτάστηκε στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ στὴν Κύπρο ἡ συμπλήρωση τῶν πενήντα χρόνων ἀπὸ τὴ δημοσίευση ἐκείνη (βλ. Παναγυρικὸ Κωστὴ Παλαμᾶ: Νέα Ζωή, Λογοτεχνικὸ Περιοδικό, Περίοδος III—Τόμος XIII, τεύχος 6, Ἀλεξάνδρεια Ἀπρίλης, 1926). Σήμερα ἀπ' ἀφορμὴ τὴ συμπλήρωση πενήντα χρόνων ἀπὸ τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῶν *Τραγουδιῶν τῆς Πατρίδος μου*, τὸ πρῶτο βιβλίον στίχων τοῦ ποιητῆ, ἔχουν διοργανωθεῖ καὶ διοργανῶνται πανελλαδικές γιορτές, ποῦ ἐκδηλώνονται καὶ πραγματοποιοῦνται μὲ μελέτες, διαλέξεις, ἀπαγγελίες καὶ τραγούδια, σχετικὰ μὲ τὸ παλαιμικὸ ἔργο, καθὼς καὶ μ' ἐκδόσεις ἀναμνηστικῶν τευχῶν, γιὰ νὰ τιμηθεῖ ὄχι μονάχα ἡ ἀπαρχὴ καὶ τὸ ξεκίνημα, μὰ καὶ τ' ὀλοκλήρωμα μιᾶς, ποῦ μεγαλοῦργησε, ποιητικῆς σταδιοδρομίας!

δεξὶ μιὰ σάλπιγγα καὶ στὸ κέντρο τους νὰ σκεπάζει τὸ διασταύρωμα ἓνα ξεδιπλωμένο χαρτί. Ἀπάνω του ἓνα βυζαντινὸ καπνιστήρι καὶ ψηλότερα, ἀπάνω ἀπ' ὄλα, ἓν' ἀχιτιόβολο ἀστεράκι ὅμοιο μ' ἐκεῖνο ποῦ ζωγραφίζεται στὶς Χριστογενιάτικες εἰκόνες νὰ λάμπει κατακόρυφα ἀπάνωθε ἀπ' τὸ σπῆλαιον τῆς Βηθλεὲμ καὶ ποῦ τὴν τῶση χάρις του νιώθοντας ὁ ποιητῆς, τὴν τραγούδησε σ' ἓνα ὄραϊόν του στίχου :

«Θαροῶ πῶς οἱ ἀχτινες σου μέσ' ἐστὴν ψυ-
[χί μου λάμπουν»
(«Χριστοῦγεννα», σ. 163).

Στὸ τρίτο φύλλον ὁ ἴδιος τίτλος μ' ἓνα εἰκονογραφημένο ἀγγελοῦδι ποῦ καθισμένο μπροστὸ σὲ μιὰ δαφνοστεφανωμένη λύρα σηκώνει στὸ δεξὶ του χέρι ἓνα κάνιστρο ἀπὸ λούλουδα. Ἡ ἴδια εἰκόνα καὶ στὸ πρῶτον ξάφυλλον. Ἡ τιμὴ 2½ δραχμῆς κ' ἡ ἀφιέρωσις ποῦ ἀκολουθεῖ στὸ κατοπινὸ φύλλον τέτοια : «Χριστῶ Μ. Παλαμᾶ», ποῦ στὴ β' ἔκδοσιν πήρε τὴ θέσιν τῆς ἡ ἐπόμενης : «Στὴν ἱερὴ μνήμη τοῦ ἀδελφοῦ μου Χριστοῦ Μ. Παλαμᾶ».

Τώρα διαφορετικὸς ὁ τίτλος τῆς β' ἔκδοσης (κι ὅλες οἱ παρομοιῆς σ' αὐτὴ τὴ μελέτη γίνονται σ' ἐκείνη) εἶναι : Κωστὴ Παλαμᾶ | Τὰ Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου | Ἐκδοσις Β' | κ' ἓνα γράμμα τοῦ Emile Legrand | καὶ μ' ἓνα πρόλογον | Ἐν Ἀθήναις | Ἐκδόται Ἰωάννης Δ. Κολλάρος καὶ Σία | Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας» | Ὀδὸς Σταδίου 46α |, σὲ 80 μεγάλο σχῆμα, ἀπὸ 206 σελίδες. Τὰ περιεχόμενα τῆς πέρνον τὴν ἀκόλουθην σειράν : Τὸ γράμμα τοῦ Legrand σ. 57, ὁ Πρόλογος σ. 7-31. Τὰ Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου σ. 31-90, Τραγούδια τῆς Λίμνης σ. 95-106, Τραγούδια τῆς Καρδιάς καὶ τῆς Ζωῆς σ. 111-174, Πολεμικὰ

* * *
Ἡ δυσεῦρετη καὶ πολυτίμη τώρα ἐκείνη ἔκδοσις φανερώθηκε μὲ τὸν ἀκόλουθον τίτλον : Κωστὴ Παλαμᾶ | Τραγούδια (μὲ κόκκινα γράμματα) | Τῆς Πατρίδος μου | Τραγούδια τῆς Λίμνης | Τραγούδια τῆς καρδιάς καὶ τῆς Ζωῆς | Πολεμικὰ Τραγούδια | Ἐν Ἀθήναις | Βιβλιοπωλεῖον «Ἐστίας» (μὲ κόκκινα γράμματα) | 1886 |, σὲ σχῆμα 80 μικρὸ ἀπὸ 199 σελίδες καὶ κίτρινον ξάφυλλον. Λιγάκι κάτω ἀπὸ τὴ μέση τοῦ ξάφυλλου μιὰ συμβολικὴ, μιὰ προσιωπιζόμενη τοῦς μελλομένους ἔνδοξους καιροὺς διακόσμησης : διασταυρωμένα δυὸ κλωνάκια δάφνης ἀπάνω ἀπ' τὸ ζερβὶ ἓνας κλάδος φοινικιάς κ' ἀπ' τὸ

κά Τραγούδια σ. 177-199, Ἐπίλογος 204. Σέ μιὰ ὑποσημειωσούλα στό τέλος τοῦ Πρόλογου ὁ Ποιητής σημειώνει: «Τά Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου ἐκδίδονται σά φωτογραφημένα καί μέ τήν ὀρθογραφία πού πρωτοφάνηκαν.» Αὐτό μπορεῖ καί νά μὴ εἶναι ὀλωσδιόλου σωστό, γιατί, ἐχτός πού οἱ στίχοι στή μιὰ καί στήν ἄλλη σελίδα τῆς α΄ ἐκδοσης δέν ἀντιστοιχοῦν μέ τούς στίχους ὅπως εἶναι βαλμένοι στή β΄ ἐκδοση κ' ἡ ὀρθογραφία ἔχει διορθωθεῖ πού καί πού: οἱ (τὸ ἄρθρο στήν ὄνομ. τοῦ πληθ. τῶν θηλυκῶν) ἀντὶ ἧ, ἡ κατάληξη ἐς ἀντὶ αἰς. Ἀκόμη στό τραγούδι *Σολωμός* ἔχουν προσθεθεῖ δυὸ νέες στροφές, μ' αὐτὸ τὸ σημειώνει ἐκεῖ κι ὁ ποιητής.

*
* *

Ἡ σημασία τῆς πρώτης παλαμικῆς ποιητικῆς συλλογῆς εἶναι σημαντικώτατη. Μὰ γιὰ ν' ἀδράξει καί νά ἐχτιμηθεῖ κανένας αὐτὴ τὴν ὑπερθετική τῆς σημαντικότητά πρέπει νά γνωρίσει ἢ νά ξαναθυμηθεῖ τὴν κατάστασι τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας πρὶν ἀπὸ τὰ 1886. Κι ὄχι μονάχα αὐτό, μὰ καί νά τὴ συγκρίνει μέ τὸ ἔργο τῶν συγχρόνων του ἢ τῶν συνοδοιπόρων του καί μέ τὴν ἐξέλιξι τοῦ δικοῦ του ἔργου καί γενικώτερα μέ τὴν ἐξέλιξι πού πῆρε ἔκτοτε ὡς τὰ σήμερα, ἡ λογοτεχνία στήν Ἑλλάδα. Ὁ Ποιητής σ' ἓνα διαφωτιστικὸ πρόλογο στή β΄ ἐκδοση μᾶς καθορίζει τὴν κατάστασι στό παρελθόν, ἀναλύει κ' ἐξηγεῖ τὴν ἐποχὴ του καί διαγράφει μέ τὴ βοήθεια ἐσωτερικῆς μαρτυρίας, δηλαδὴ, μαρτυρίας, πού πηγάζει ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου του, τὴν πορεία πού ξανοίγεται στό κατοπινὸ του τὸ ἔργο καί ξαναθυμίζει μέ τὸ διπλοῦσθον στίχο του σὸ ποίημα «Οἱ Στίχοι στήν Πατρίδα μου»:

Σᾶς ἀγαπῶ κ' ἔχω ἀπὸ σᾶς μιὰ δόξα νά
[ξητήσω!

τὴν προφητικὴν τοῦ διαίσθησι καί γιὰ τὸ δοξασμένο του ἔργο καί τὴ λογοτεχνικὴν ἀνόρθωσι στήν πατρίδα

του. Τὸ ἐπόμενο ἀπόσπασμα παρμένο ἀπὸ τὴν κριτικὴν, πού ὁ Ποιητής εἶχε γράψει γιὰ τὸ «Εἰδύλλια» τοῦ Δροσίνου, ποιητικὴ συλλογὴ πού βγήκε στὰ 1884, μᾶς ζωγραφίζει σὲ λίγα σύντομα καί περιεχτικὰ λόγια τὴ λογοτεχνικὴ ἐπανάστασι πού ὑψώνονταν κατάντικρου στό ρωμαντισμὸ γενικώτερα καί στόν παρεξηγημένο ξενοφερμένο στήν Ἑλλάδα ρωμαντισμὸ εἰδικώτερα, κατάντικρου δηλαδὴ, στό σουτισμὸ, τὸ ραγκαβισμὸ, τὸν παπαρρηγοπουλισμὸ καί τελευταία τὸν παρασχισμὸ: «Ὁ κ. Δροσίνης δύναται νά συγκαταλεχθῆ εἰς τὴν ἡβώσαν ποιητικὴν σχολὴν ἥτις ἀντὶ νά ἐξακολουθησῆ τὴν κατὰ παράδοσιν στιχογραφίαν, ἦν ἤσκησεν ὀλόκληρος ποιητικὴ γενεὰ, ἐκτός τινῶν ἐξαιρέσεων.... —εἰσέρχεται εἰς ἀτραπὸν, ὀλιγώτερον μὲν θορυβῶδη καί ἐπιδεικτικὴν, ἀλλὰ περισσότερον παρθενικὴν μὴ πεπατημένην ἐν τοῖς πλείστοις, ἐν τῷ βάθει τῆς ὁποίας διαυγῶς καθορῶσι τὸ φῶς τοῦ ἰδεώδους. Ἐν τοῖς στίχοις τῶν οἱ ποιηταὶ τῆς σχολῆς ταύτης σπανίως εὐκαιροῦσι ν' ἀποκαλύψωσι ρωμαντικὰ μαρτύρια, τὰ ὁποῖα αἰσθάνονται ἐντὸς τῶν... μυθιστορημάτων ἢ νά διαχύσωσι ποιητικούς κεραινοὺς, εἰς χιλιάκις ἐπαναληφθέντα ἦχον· ἐν τοῖς στίχοις τῶν προσπαθοῦσι παντοιοτρόπως νά κατοπτρίσωσιν ἐν ὧς οἶον τε εὐαρμοστόν γλῶσση, ἀπλῶς καί ἀληθῶς καί ἄνευ ὄγκου, μετ' ἐγκρατείας καί καλλιτεχνικοῦ αἰσθηματος, τὰς ποιητικώτερας πτυχὰς τοῦ ἑλληνικοῦ βίου εἰς τὰς ποικίλας αὐτοῦ παραδόσεις, δοξασίας, προλήψεις, εἰς τὰ αἰσθήματα, εἰς τὸ βάσανα, εἰς τὰς ἐλπίδας, εἰς τὴν δόξαν· ὀλόκληρον χρυσωρυχεῖον ποιήσεως, ἐξ' ἐκείνων, ἅτινα ἀπλήστως μεταλλεύονται καί ἐξαντλοῦνται παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀνεκμετάλλευτα ἔτι παρ' ἡμῖν, δυνάμενον ν' ἀποκομίση θησαυροὺς εἰς ἀξίους μεταλλευτὰς καί χρυσᾶς χορδὰς εἰς τὰς λύρας τῶν, ἂν ὄχι καί χρυσὸν εἰς τὰ θυλάκια τῶν.... Τῆς νέας Σχολῆς, ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς τὰ πρῶτα βήματα, ἀλλ' ἔχει τὸ μέλλον προδ' ἑαυτῆς εὐρύτερον

τοῦ παρόντος, ὁ γράφας τὰ *Εἰδύλλια* εἶναι ὁ γενναιότερος ἐργαζόμενος καὶ συμπαθέστερος τῶ κοινῷ ἑταῖρος».

Ἡ Ἐφτανησιώτικη σχολὴ μὲ τὶς μετασολωμικές της προσπάθειες, μιὰ ἐξωκληματικὴ κι ἀνεπίσημη σχολὴ πρῶτα καὶ μὲ τὴν προσάρτηση κατόπι, δὲν ἐκόμιζε στὴν ἐπίσημη Ἑλλάδα, καὶ ἰδιαίτερα στὴν πρωτεύουσα, παρὰ μιὰν ἀργοπορημένην ἐπίδραση, ἀδύναμη ν' ἀλλάξει τὸ ρέμα τῆς Ἀθηναϊκῆς σχολῆς. Οἱ ἀρχοντοθρεμένοι καθαρολόγοι ποὺ εἶχαν σπουδάσει τὰ Ἑλληνικά σὲ ξένες χώρες, μισοὶ Ἕλληνες καὶ μισοὶ ξένοι, βρισκόνταν τώρα ριζωμένοι ἐκεῖ πέρα παραφουσκωμένοι ἀπὸ τὴ φιλοδοξία καὶ τὴν ἔπαρση γιὰ νὰ γίνουν, στ' ἄλλα, αὐτοὶ οἱ πνευματικοὶ καθοδηγητὲς τοῦ ἔθνους. Ταϊριασμένοι μ' ἐναξένο καὶ τελειῶς ἀλλοιώτικο περιβάλλο ποὺ σ' αὐτὸ εἶχαν ζήσει πρὶν κατέβουν στὴν Ἑλλάδα, ἔφεραν μαζί τους, ἀργὰ καὶ σὲ ξεπερασμένη ἐποχῇ, καὶ τὸ ρωμαντικὸ φυτὸ ποὺ πολεμοῦσαν μὲ χίλια δυὸ τεχνητὰ μέσα, σὲ θερμότησια καὶ μ' ἄλλα τεχνάσματα, νὰ τὸ ριζώσουν καὶ νὰ τὸ μεγαλώσουν στὸ ἑλληνικὸ χῶμα κάτω ἀπὸ τὸν αἶθριο καὶ βαθυγάλανο ἑλληνικὸ οὐρανό. Ἡ Juliette Lamher κρίνοντας τὰ στελέχη τῆς Ἀθηναϊκῆς σχολῆς στὸ βιβλίον της γιὰ τοὺς Σύγχρονους Ἕλληνες Ποιητὲς, ποὺ βγήκε στὰ 1881, γράφει: «Εἶναι Εὐρωπαῖοι ποιητὲς μ' ἑλληνικὴ ἰθαγένεια ποὺ εἶχαν δημοσιεύσει ποιήματα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα... Δὲν εἶχαν δημιουργήσει τίποτε ποὺ ταίριαζε μὲ τὴν Ἑλλάδα, ποὺ τῶχαν ἐμπνευσθεῖ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα». Κάτι παρόμοιο ἐκφράζει κι ὁ καθηγητὴς Hesseling στὴν Ἱστορία του τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας χαραχτηρίζοντας τὴ στροφὴ ποὺ εἶχε πάρει μὲ τὴ *Νέα Σχολή* τοῦ Καμπᾶ, τοῦ Δροσίνη καὶ τοῦ Πσλαμᾶ ἢ λογοτεχνία στὴν Ἑλλάδα στὰ 1880: «Ἀπὸ φιλέλληνες ποὺ ἦτανε γίνονται πραγματικά Ἕλληνες».

Ἡ λογοτεχνικὴ ἐπανάσταση ἐναντία στὴ ψευτορωμαντικὴ σχολὴ τῶν «ὀλοφωρμένων», καθὼς εἶχε χαρακτηρι-

σθεῖ ἢ σχολὴ τῶν Ἀθηναίων καθαρολόγων, ἦταν στὶς ἀρχὲς πῶ πολλὴ μιὰ διαμαρτυρία καὶ μὴ ἀντιπολίτευση γλωσσικῆ, τυπικῆ παρὰ οὐσιαστικῆ, ποὺ ζαπλώθηκε ὁμῶς γρήγορα καὶ σ' αὐτὸ τὸ θέμα, τὴν ἐμπνευση, τὴν οὐσία. Ἀλήθεια πὼς τὴ ἐξέχειλη καὶ σπασμωδικῆ ἐκφραση τὴν ἀντικατάστησε μιὰ σεμνὴ, ἤρεμη καὶ περιγραμματοειδὴ ἐκφραση, μὰ ἡ συγκίνησις καὶ γενικώτερα ἡ στάσις πρὸς τὴν τέχνην δὲν ἄλλαξε παρὰ ἀργότερα. Τὸ παρόν, ἢ περιγυρία, ἢ φύσις τῆς χώρας, τὴ ἦθη καὶ ἔθιμα οἱ παραδόσεις, οἱ θρόνοι, τὰ ἰδανικά, τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης τοῦ λαοῦ ἄρχισαν νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν ποῦ ταίριαζε προσοχὴ καὶ ἀγάπη: ἢ στροφὴ γινόταν πρὸς τὸν ντόπιον νεοελληνικὸ πρωτογονισμό. Ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ἡ κατάλληλη στιγμή γιὰ ν' ἀναφερθεῖ ἡ ζωοδότρα ἐπίδραση ποὺ εἶχε ἐξασκήσει τότε τὸ λαογραφικὸ ἔργο τοῦ μεγάλου νεοελλήνου σοφοῦ λαογράφου, τοῦ μακαρίτη Νικόλαου Πολίτη. Ἀρχίζοντας ἀπ' τὰ 1865 νὰ δημοσιεύει τὰ μικρὰ του ἄρθρα στὰ περιοδικὰ «Χρυσάλλις» καὶ «Φιλόστοργος Μήτηρ» κατόρθωσε, σύντομα σχετικὰ, στὰ 1871, νὰ ἐκδώσει τὸ Ἀ Μέρος γιὰ τὴ Νεοελληνικὴ Μυθολογία τοῦ Ἀ' τόμου τῆς «Μελέτης ἐπὶ τοῦ βίου τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων». Ἡ ἐπίδραση τῶν λαογραφικῶν αὐτῶν ἐρευνῶν εἶχαν ἐξασκήσει ἀπάνω στὸ ἔργο τῶν νεοελλήνων ποιητῶν τῆς τότε ἐποχῆς παρόμοια στὸ μέγεθος ἐπίδραση μ' ἐκείνη τοῦ βιβλίου τοῦ Ἄγγλου σοφοῦ Σέρ Τζέιμς Φρέιζερ «Golden Bough» ἀπάνω στὴν Ἀγγλικὴ λογοτεχνία τὰ τελευταία χρόνια. Τόσο ὁ Παλαμᾶς ὅσο κι ὁ Δροσίνης ἔχουν ἀναγνωρίσει τὸ μεγάλο τους χρέος. Ὁ πρῶτος τὸ τραγοῦδησε στοὺς «Βωμοὺς» στοὺς ἀκόλουθους στίχους:

Χαῖρε ὁ Πολίτης, ὁ Σοφὸς—Ἡ αὐγὴ ῥο-

[δογελοῦσα,

στ' ἀραχνιασμένο στὸ παλάτι βαρὺς ὕπνος
τὸ γέρο καταχώνιαζε τὸ Βασιλιά, τὸ Μῦθο,

καὶ γύρω του νυχτερευτῆς καὶ λιβανίστρης
 [γύρω
 θρησκείες, λατρεῖες· καὶ οἱ βωμοὶ λογιῆς
]καὶ σὰ σβυσμένοι.

Καὶ τὰ πορτοπαράθυρα τοῦ παλατιοῦ τ'
 [ἀνοίγεις
 καὶ μπάξεις μέσα τῆς ζωῆς τὸ φῶς καὶ
]τὸν ἀγέρα
 καὶ λῆς τοῦ Μύθου:—Ξύπνησε! —καὶ λῆς
 [τοῦ Ρήγα:—Μίλα,
 ξύπνα καὶ νὰ ἡ Παράδοση καὶ νὰ ἡ νε-
]ράϊδα· μίλα!—

Καὶ ξεσκεπάζεις τῆς κρυφῆς, λιγόλοισ πα-
 [ροϊμίας
 τὰ γαλματένιο πρόσωπο, νόημα, φωνὴ τῆς
]δίνας.

Καὶ τῆς Καρδιᾶς μας τὴν Καρδιὰ μᾶς
 [δείχνεις τὸ Τραγούδι
 τὸλόδροσο, τὸ πιὸ ὁμορφο ρηγόπουλο καὶ
]κράξεις:
 —Ἀκοῦστε το πῶς κελαδεῖ καὶ δέτε το πῶς
]πάει!—

Κι ὁ δεύτερος σ' ἓνα σονέττο ἀφιερω-
 μένο σ' αὐτόν. Στὸ δωδέκατο ἔντεκα-
 σύλλαβο ἀναφωνεῖ:

Τιμὴ καὶ δόξα πὼς ὁ Πρῶτος ἦσουν!

* *

Ἄς ἀνοίξουμε δωπέρα μιὰν ἐπανα-
 ληπτική κάπως, μ' ἀναγκασία, παρένθε-
 ση γιὰ ν' ἀναθεωρήσουμε καὶ νὰ το-
 νίσουμε ἔντονώτερα τὸ γιατί αὐτὴ ἢ
 προσφυγὴ στὸ δημοτικὸ τραγούδι, καὶ
 στὴν ἄλλη μας δημοτικὴ παραγωγή
 κοὶ πάλι, μιὰ δεύτερη φορά. Δέν εἶχε
 ἀρχίσει ὁ Σολωμὸς ἀπὸ τὸ δημοτικὸ
 τραγούδι, τὸ δημοτικὸ δίστιχο: Ἄλη-
 θεια μιὰ συνειδητὴ ἀναγέννηση στὴν
 Ἑλλάδα ἀρχίζει μὲ τὸ σολωμικὸ ἔργο,
 ἓνα μὲ τὸ ρωμαντικὸ ξέσπασμα, πού
 ἀρχίζοντας μ' αὐτὸ τελειώνει καὶ σβύ-
 νει σ' αὐτὸ, γιατί, ὅπως κι ἄλλοτε εἶχα
 τὴν εὐκαιρία νὰ πῶ, κ' ἐπιμένω, ὅλα
 τὰ στάδια τῆς ἐξέλιξης τοῦ γνήσιου
 ρωμαντικοῦ ἰδανικοῦ στὴν πρεπούμενην
 ὥρα, ἀπὸ τὸ στίχο τῆς κόρης πού
 ἀνατρέφονταν σὲ μοναστήρι καὶ τοῦ θά-

νατου τοῦ βοσκοῦ ἴσαμε τὸν τελευταῖο
 μεταπλασμό τῶν «Ἐλεύθερων Πολιορ-
 κημένων» περικλείεται στὸ ἔργο
 τοῦ μεγάλου Ζακυνθινοῦ ποιητῆ, κ' ἦ-
 ταν ἀκόμη ἢ τέτοια ἐξέλιξη τόσο πρό-
 ὤρη καὶ τόσο γοργὴ σὲ μᾶς κ' ἴσως
 ἀφύσικη κι ἀταίριαστη καὶ πολὺ δια-
 φορετικὴ ἀπὸ τίς ὁμοίες τῆς σ' ἄλλα
 ἔθνη. Κι ὁ λόγος γιατί ἢ λογοτεχνικὴ
 ἐπανάσταση στὰ Ἐφτάνησα, ὄχι στὴν
 Ἑλλάδα, πού μόλις τότε ξυπνοῦσε μὲ
 τὸ ντουφέκι στὸ χέρι γιὰ νὰ διώξει
 τὸν κατακτητὴ, δέν ἦτανε μιὰ ἐπανά-
 σταση ἐναντία στὰ ἴδια καθαυτὸ δε-
 σμᾶ. Γι αὐτὸ κ' ἐξαντλήθηκε μὲ τὸ θά-
 νατο τοῦ Σολωμοῦ, πέθανε καὶ θάφτη-
 κε ἓνα μαζί του. Τὸ ἐπίσημο κράτος
 πατημένο ἀπὸ τοὺς Φαναριώτες καὶ
 τοὺς λογιῆς—λογιῆς λογάδες, εἶχε κάνει,
 ὀριστικὰ πιὰ, πρωτεύουσα τὴν Ἀθήνα
 καὶ φιλοδοξοῦσε αὐτὴ νὰ γίνεῖ τὸ κέν-
 τρο τῶν φώτων τοῦ Ἑθνους κι ὄχι ὅ-
 ποια ἄλλη πού, μ' ὅλη τῆς τὴν ἑλλη-
 νικότητα καὶ τὴν μεγαλύτερη προοδευ-
 τικότητα τῆς κι ἀνάπτυξη, ἦταν πρω-
 τεύουσα ἐνὸς τόπου πού τὸ διαφέν-
 τευαν ὄχι Ἑλληνες. Φυσικὰ ἔπρεπε,
 κάτω ἀπὸ τίς τέτοιες περιστάσεις νὰ
 περιμένει κανένας πὼς ἢ μετασολωμικὴ
 ἔφτανησιώτικη σχολὴ κ' ἢ δράση τῆς
 κ' οἱ παράγοντες τῆς, δέν θᾶταν δυ-
 νατὸ ν' ἀναγνωριστοῦν ἢ νὰ προσεχ-
 τῶν μὲ τὴν ἴδια προθυμία καὶ τὸ ἴδιο
 ἐνδιαφέρο. Ὁ Βαλαωρίτης, βέβαια, εἶ-
 χε συναρπάσει μὲ τὴν κεραυνόβολη
 καὶ θορυβώδη ποίηση τοῦ ἓνα μεγάλο
 μέρος τῆς διανοοῦμενης Ἑλλάδας τοῦ
 καιροῦ του. Μὰ ἢ Βαλαωρίτικη ποίηση
 μονόπλευρη, φλύαρη, μ' ἓνα περιττὸ
 ξεχειλισμα καὶ παραφουσκωμένο στόμ-
 φο, ἀνοικονόμητη κ' ἐπαναληπτικὴ καὶ
 στὴ λέξη καὶ στὴν ἐκφραση καὶ στὰ
 θέματα εἶχε καταντήσει κουραστικὴ.
 Ἐπειτα, ἐχτός ἀπὸ λίγα ὑποκειμενικὰ
 τραγούδια, λιγόστιχα καὶ ρηχὰ, ἦταν
 στᾶλλα, καὶ μ' ὄλο τ' ἀλοιώτικο τῆς
 ντύσιμο, μ' ἀπομίμηση, στὰ βασικὰ
 τῆς γνωρίσματα, τῆς σχολῆς τῶν κα-
 θαρολόγων τῆς ἐποχῆς πού ζητοῦσε,
 καθυστερημένη, ν' ἀναβιώσει τὸ δυτικὸ

ρωμαντισμό όχι από ανάγκη και χωρίς μάλιστα ν' αρχίζει από κάτω—άπάνω μιά πιέζοντας κάποις ξενοκομμένα και ξενοφέρτα κι άλλόκοτα για τόν τόπο και τήν περιγυριά καλούπια από πάνω—κάτω. 'Ο Hesseling έχει γράψει: «Τό έργο του παρουσιάζει μιὰ μεγάλη ένότητα τόνου. Θά μπορούσε σχεδόν νά πει κανένας πώς ένα και μόνο θέμα τό γεμίζει από τό ένα σ' άλλο ἄκρο: ὁ ἡρωϊκός θάνατος». Κι ὁ Κλεμάν στή μελέτη του «Κωστής Παλαμάς: 'Ο Ἄνθρωπος και τό "Έργο του», μεταφρασμένη από τόν κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο: «Ἡ πατριωτική έξαρση τοῦ Βαλαωρίτη, μαγεμένη από τό κλέφτικο ἰδανικό, μοιάζει νά περιορίστηκε πάρα πολύ αποκλειστικά σ' αὐτό». Γενικά τό ἀντικειμενικό στοιχείο εἶχε στραγγαλίσει τό ὑποκειμενικό ἐκεῖ μέσα και πολύ ἴσώ φαινόταν νά πηγάζει από τούς ἐλάχιστους λυρικούς κραδασμούς τῆς ψυχῆς. Ἐλεπε ὁ ἄσματος τόνος και σπάνιζε ὅ,τι μπορούσε νά συγκινήσει τό ἄτομο από τίς πιό ἄγλές ἴσαμε τίς πιό πολύπλοκες διαθέσεις και σχέσεις του, σχέσεις πού παρουσιάζονταν σέ κάθε βῆμα στή ζωῆ του και στό περιβάλλον του και πού τῶφερνε σ' ἐπικρινώνον με τή φύση, τήν ἑλληνική φύση. Γι αὐτό κ' ἔλεπε ἡ φυσικότητα, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ἀφέλεια—ὁ ἄνθρωπισμός. Ἡ ποικιλία ἔλεπε από τήν ἀφθονία κ' ἡ ποιητική συστολή από τήν ὅποια ὑπερβολικά ἐκφραστική χειρονομία και κίνηση. Τά ἐκφραζόμενα αἰσθητικά και αὐτά ἀταίριαστα με τὰ συνθετικά μέρη μιᾶς χωριατομαθημένης, ἀγροτικῆς, νεανικῆς και πρωτοξυπνητης κοινωνίας, γιατί τήν Κοινωνία δέν τήν ἀποτελοῦσαν οἱ λίγες ξενομαθημένες και ξιπασμένες ἐκατοντάδες πού εἶχαν μεταφυτευθεῖ στήν πρωτεύουσα. Ὁ λαός ἔμενε ἔξω από τήν περιγυριά του, τίς φιλοδοξίες και τάσεις της. Καί ζητοῦσε ἔτσι νά φανερωθεῖ, νά ἐκφραστεῖ, νά πάρει κι αὐτός μέρος στή ζωῆ τοῦ Ἔθνους και ν' ἀντικαταστήσει, ὄχι νά προσθέσει σ' αὐτές, τίς παλιές, σκουριασμένες χρο-

δές μ' ἄλλες γερές και καινούργιες κ' ἔτσι νά δώσει ένα ἀληθινότερο, εἰλικρινέστερο, ζωντανό τόνο: νά φέρι τήν Ἄναγέννηση. Ἡ Ἄναγέννηση, πού εἶχε ξεκινήσει και κυκλοφοροῦσε σέ φειδόκυκλους κάτω από σκληρά και ἀδιαπέραστα στρώματα, ξεπετιέται, ὕστερα ἀπόνα ἀδιόλειπτο και ἐπίμονο φάγωμα τῶν δεσμῶν της, στήν ἐπιφάνεια, ὄχι σάν πίδακας στήν ἀρχή μιά σάμπως μιὰ ἀρκετά ὀρμητική βρυσσοροή με τό ἔργο τοῦ Παπαδιαμαντοπούλου, τοῦ Καμπά, τοῦ Δροσίνη. Ἡ συλλογή τοῦ τελευταίου «Εἰδύλλια» εἶναι ἔν' ἀνώτερο σκαλοπάτι στήν ἐξέλιξη, πού ἔπαιρνε ἡ τέχνη, σάν τήν ἐλογαριάσει ένας δίπλα από τίς συλλογές τῶν προηγούμενων. Κι ὁμως «ὁ Δροσίνης ἔχει μπάσει παστρικά στό ἔργο του μιάν ποίηση πιό πολύ ὁμαδική, πού γειτονεῦει πολύ ἀκόμη μ' ἐκείνη τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (Hesseling)». Ὅ,τι ἔλεπε ἀκόμη ἦταν ὁ προσωπικός λυρικός τόνος πού πρῶτος ὁ Παλαμάς φανερώνει στά «Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου».

* * *

Τό κρινόμενο, μιά κ' ἐγκωμιαζόμενο πρῶτο ποιητικό βιβλίο τοῦ Παλαμά, χωρίζεται σέ πέντε μέρη και σ' ένα μονοσέλιδο ἐπίλογο, πού περιέχει ένα τραγούδι μονάχα, ἀφιερωμένο στόν Πέτρο Κ. Ἀποστολίδη, πού, ὅπως ξαίρουμε εἶναι τό καθαυτό ὄνομα τοῦ ξεχωριστοῦ σήμερα νεοέλληνα λογοτέχνη, τοῦ Παύλου Νιρβάνα. Τό πρῶτο: «Τά Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου» (σ. 31-90) ἐπιβεβαιώνει με τά τραγούδια, «Τά Νιάτα τῆς Γιαγιάς», «Ἡ Γέννησις τῆς Κόρης», «Ὁ Καθρέφτης τ' Αἰ-Γιαννιοῦ», «Μῆνες» κ' ἡ σειρά στό δεύτερο μέρος «Ἡ Λίμνη τοῦ Μεσολογγίου» τήν ἀντίληψη σχετικά με τήν ἐπίδραση τῆς λαογραφίας ἀπάνω στό ἔργο τῆς *Νέας Σχολῆς*. Ἐκεῖ πλέκεται ξαναζωτανεμένος ὁ Μῦθος, ἡ Παράδοση, ὁ Θρύλος και τά Ἰδανικά τῆς Φυλῆς. Μποροῦσε νά βαφτιστεῖ ἐτούτη ἡ σειρά,

καθώς κι ὅλη ἡ συλλογή, μ' ἓνα πιό ταιριαστό ὄνομα; Αὐτὰ ἦταν τὸ *Ἄλφα*, ἢ *Βάση*, ὁ *Ἀκρογωνιαίος λίθος*, ἢ *Πατρίδα*. Τὸ τελευταῖο τραγούδι σ' αὐτὸ τὸ μέρος, πού εἶναι ὁ ἐπίλογος στὰ προηγούμενα του, συνοψίζει τίς νέες τάσεις καὶ φιλοδοξίες στὴν τέχνη. Ἐκεῖ ζωγραφίζεται ὁ ἀληθινὸς πατριδολάτρης. Ἴδου πῶς τοὺς κρίνει ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς στὸν Πρόλογο του: «Δὲν εἶναι μόνον, ἀπόλυτα καὶ ἀπερίφραστα, οἱ στίχοι πού συμβολίζουν τὸ πάθος μὲ τὸ ὅποιο θὰ δεθῆ ὅλη μου ἡ ζωὴ, ἀλλ' εἶναι καὶ «Οἱ στίχοι στὴν πατρίδα μου», στὴ μικρὴ πατρίδα, ἢ Ρούμηλη, τὸ Μεσολόγγι, ἢ ἑπαρχία, τὸ χωριό, τὸ ντόπιο, ἢ Ρωμιοσύνη, γιορτές, καθημερινές, τὸ πανηγύρι, ὁ ἀργαλειός, τὰ λογιῶν ρωμαίικα γνωρίσματα πού μὲ συγκινοῦν. Καὶ ἄλλα σημεῖα θ' ἄξιζεν ἐδῶ, καὶ μ' ὅλη τὴ συντομία νὰ ἐξαρθοῦν. Γιατί δίνουν τὸ σύνθημα πῶς κάτι σπέρνεται προμηνώντας κάποια μεταστροφή, πού ἀγάλια—ἀγάλια θ' ἀνθίσση στὴν ἰδεολογία μας, στὴν αἰσθητικὴ μας. Ἡ πατριδολατρεία. Πατριδολάτρης εἶμαι, ὄχι *Ἐθνικιστῆς*» συχάινομαι καὶ τὴ λέξη καὶ τὴν ἐτικέττα». Μὰ δὲ σταματᾷ ὁ ποιητὴς ἀποκλειστικά στὸ δημοτικὸ στοιχεῖο, γυρνᾷ στὰ Βυζαντινὰ χρόνια καὶ στὰ χρόνια τῆς δουλείας, κι ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς, εἰπωμένη ἀπὸ τοὺς χρονικογράφους τοῦ καιροῦ, παίρνει παρθένα κι ἄγνωστα ποιητικὰ θέματα, ταιριασμένα μὲ τὸ δρόμο πού χαραξε. Τὸ ἴδιο παρατηριέται καὶ στὸ «Σκυλλογιάννη» καὶ στὸ «Βασιλιά Σισμάνη» στὴ σειρά «Πολεμικὰ Τραγούδια» πού μερικὰ σ' αὐτὰ, λές, καὶ γράφτηκαν γιὰ ν' ἀντικαταστήσουν παλιότερα καθαρευουσιάνικα στρατιωτικὰ ποιήματα. Καὶ δημιουργεῖ χωρὶς νὰ μιμεῖται τὸ δημοτικὸ τραγούδι πού τὸ πλαταίνει καὶ τ' ἀναφτερώνει καὶ τ' ἀνεβάζει μὲ τὰ ποικίλα καὶ πολύτροπα του μέτρα καὶ τὰ ρυθμικὰ τους περπατήματα, κοντοστάματα, κυκλόφερτα λυγίσματα—κάτι πού εἶναι βασικὰ χαρακτηριστικὸ καὶ σὲ τούτη τὴν πρώιμη συλλογὴ καὶ στὸ ἄλλο

του ἔργο. Φέρνω στὸ νοῦ μου τοὺς στίχους τῆς «Κόρης τῆς Λήμνου» πού σ' αὐτοὺς ξεχωρίζει κανένας ἀπὸ τὰ βάρη τοῦ παλαμικοῦ ἔργου τὴν ἠχώ τῶν «Πατρίδων» στὴν *Ἀσάλευτη Ζωή*. Ἀπὸ τότε τὸν τραβοῦν τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου :

Ὡσὰν σμαράγδια σκαλιστὰ σὲ πλάκ' ἀπὸ
[ζαφεῖρι.

Ἐπὶ τὸν ἀναγλυφικὰ σκαλισμένη περιγραφικότητα σὲ δεκαπεντασύλλαβο ἐκεῖ μέσα προσιωνίζεται τὴ δεκαπεντασυλλαβικὴ ἐπικὴ ἀποθέωση στὴ *Φλογέρα τοῦ Βασιλιά*. Ὁ Παλαμᾶς κατάλαβε πῶς οὔτε οἱ σουρτικοὶ τροχαῖοι κι οὔτε πάλι τὰ ραγκαβικὰ ἐξάμετρα θὰ μπορέσουν ν' ἀναμετρηθοῦν μὲ τὴ γιγαντόσωμη ἐπικὴ πνοή. Ἀκριβῶς στὴν κριτικὴ του γιὰ τὰ «Εἰδύλλια», σχολιάζοντας τὸ ποίημα τῆς συλλογῆς ἢ «Κόρη τῆς Ρούμης», ἔγραψε: «Τὸ ποίημα στερεῖται τῆς ἀναλόγως πρὸς τὸ θέμα δυνάμεως ἐκφράσεως. Ὁ μαλακὸς καὶ οἰονεὶ ὄνειροπόλος ρυθμὸς τοῦ ἐνδεκασυλλάβου, ἐν ᾧ ἐγράφη, ἀντιτίθεται δυσαρμόστως πρὸς τὴν κεραυνώδη γοργότητά τῆς περιγραφομένης ἐφόδου, τοῦ ἤχου τῶν καρυοφυλλῶν, καὶ τῆς λεβεντιάς τῆς κόρης τῆς Ρούμης.» Κι ὅμως ὑπάρχουν στίχοι, καὶ δεκαπεντασύλλαβοι μάλιστα, πού διαψεύδουν ὅτι ὁ Ψυχάρης στένεψε τὸν ἑαυτοῦ του, στὴ γνωστὴ φαρμακοποτισμένη του κριτικῇ, νὰ γράφει πῶς «οὔτε μισὸ κακὸ στίχο δὲν ἐφτιαξε ὁ Παλαμᾶς».

Τὸ δεύτερο μέρος: «Τραγούδια τῆς Λίμνης» (σ. 95-106) ἐχτὸς ἀπὸ τὸ λαογραφικὸ στοιχεῖο πού περιέχουν, κατὰ πῶς σημειώσαμε καὶ πιὸ ἀπάνω, εἶναι ὁ προάγγελος τῶν τραγουδιῶν στὴ συλλογὴ «Οἱ Κημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσας». Βέβαια ὕστεροῦν συγκριτικὰ μ'

ἐκεῖνα, καί στήν ἔμπνευση καί στήν ἐχτέλεση. Ἡ ἀπόσταση, πού τὰ χωρίζει ἀπό τὰ πρῶτα, βοήθησε νά γίνουν καί μεστότερα καί ὑποβλητικώτερα. Ὁ ποιητής τ' ἀπόσταξε δυό τρεῖς φορές στό λαμπικό τῆς ἀνάμνησης, τῆς μουσικῆς του σκέψης. Μά ἡ κάποια ἔλλειψη λυρικότητας ἀπό τούτη τῆ σειρά ἀναπληρώνεται ἀπό τό λυρισμό πού ἐπικρατεῖ στά ὑποκειμενικά τραγούδια τῆς ἐπόμενης σειρᾶς τὰ «Τραγούδια τῆς Καρδιάς καί τῆς Ζωῆς» (σ. 117-174). Ἀπό τῆ σειρά τούτη πού εἶναι καί ἡ μακρότερη, μέ τὰ πιά πολλά τραγούδια, ἐχτός ἀπό τήν «Προσευχή» (σ. 138-139) καί ἰδιαίτερα τήν 3η στροφή, πού σ' αὐτήν ὁ ποιητής ἀνακεφαλαιώνει τὰ τοτεσινά καί πρόσκαιρα ἰδανικά του στήν τέχνη, σχετικά μέ τὰ θέματα, θάπρεπε νά ξεχωρίσει κανένας, καί νά τονίσει δυό ἄλλα τραγούδια ἐκεῖ μέσα, τὰ τιτλοφορούμενα «Σολωμός» (σ. 156-157) καί τό ἀμέσως ἐπόμενο του «Ἐκεῖνος». Ἀπό τοὺς δυό πρῶτους στίχους στήν 6η στροφή τοῦ πρῶτου:

Γιὰ τὴν ἰδέα, λάμψι θεῖα
Δὲν ἔφταναν τῶν στίχων σου τὰ κάλλη

μαζί μέ τοὺς δυό πρῶτους στίχους τῆς 10ῆς τοῦ δεύτερου:

Τὴν ἀπλασθὴ αὐτὴ μουσικὴ
Νὰ πλάσῃ σὲ στίχων σειρὰ φτερωμένη

ἀναγνωρίζεται ὅτι αἰσθανόμαστε στὰ ποιήματα ἐκεῖνα τοῦ ἔργου του πού φαντάζουν στὸν ἀγύμναστο νοῦ σκοτεινά κι ἀκατάληπτα γιὰ τὴν κυριαρχεῖ μέσα τοὺς ἕνας καθάριος κι ἄδολος λυρισμός. Οἱ στίχοι ἀπὸ τό «Σολωμό» δείχνουν ἐπίσης πόσο νωρὶς εἶχε ὁ ποιητὴς νιώσει τό σολωμικὸ ἔργο ὅπως εἶχε ἀνυψωθεῖ στό τρίτο στάδιο τῆς δημιουργίας του.

Γενικά ὁ Ποιητὴς ἔστρεξε νά δοκιμάσει στή γῆ τῶν «Τραγουδιῶν τῆς Πατρίδος μου» μιὰν ὑποδειγματικὴ καλλιέργεια φυτεύοντας πολλὰ ποικιλίες. Οἱ ποικιλίες αὐτὲς εἶναι ἀκριβῶς

ὅ,τι χάρισε στοῦ παλαμικοῦ ἔργο τῆ γνωστῆ του πολυμορφία. Ἴδου τί λέει σχετικὰ μέ τό σημεῖο τοῦτο ὁ κ. Ἡλίας Π. Βουτιερίδης. «Τὴν πολυμορφία αὐτῆ, πού θὰ ξετυλιχθῆ φυσικά καί θ' ἀπλωθῆ γόνιμη καί δημιουργικὴ, τὴν προμηνοῦν τὰ πρῶτα ποιητικὰ φαινόμενα τοῦ Παλαμά: «Τὰ Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου» (1886). Μέσα στοῦ βιβλίου τοῦτο μέ τὰ ἰσαριθμημένα προτερήματα καί ψεγάδια—ψεγάδια, πού δὲν ἔχουνε τὴν ἀρχὴ τους σὲ λειψὴ ποιητικὴ διάθεση, παρὰ στήν ἐποχὴ καί στήν ἐπαναστάτρια νιότη τοῦ ποιητῆ, πού ἐζήτησε νά χαράξῃ δικό του δρόμο, στὴ φυσικὴ ἀτέλεια κάθε καλλιτέχνη, πού θέλει νά γίνῃ μόνος του δάσκαλος καί τοῦ ἑαυτοῦ του καί τῶν ἄλλων· μέσα στοῦ βιβλίου τοῦτο ὑπάρχει ὁ σπóρος τῶν καταπινῶν δημιουργημάτων ὑπάρχει, ἡ πρώτη λάμψη τοῦ νοῦ πού ἀργότερα θὰ μεγαλώσῃ καί θὰ ξεχυθῆ σὲ *πλήμμυρα* φωτῶς».

Κι ὁ Νιρβάνας πού ὡς Πέτρος Ἀποστολίδης, γράφει γι αὐτὰ, ὄχι πολὺ κατόπι ἀπὸ τὴν ἔκδοσή τους, ξανοίγεται καί σὲ μερικὲς γενικώτερες σκέψεις πού ἀξίζει νά μεταφερθοῦν δωτέρα: «Ἄλλ' ἐὰν μέ χρώματα ὑδατογράφου ἐζωγράφισε τὴν ἑλληνικὴν φύσιν καί εἰς τόνους ἀφελοὺς χάριτος ἔψαλε τὰ αἰσθήματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὁ Γεώργιος Δροσίνης, — ὁ Κωστῆς Παλαμάς τοῦ ὁποῖου ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις καί ἡ θέρημη τοῦ αἰσθήματος ὑποδηλοῦνται ἀπὸ τῶν πρῶτων αὐτοῦ ἔργων ἐν τῷ «Μὴ Χάνεσαι» καί τῆ «Ἐστία», ὁ Κωστῆς Παλαμάς, βαθύτερος ἐκεῖνος, ἀναζητῶν τοὺς μαργαρίτας τῆς ποιήσεως ὑπὸ τὰς ἐπιφανείας τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καί τῶν φυσικῶν εἰκόνων, ρίπτει ἐπὶ τῆς ὀθόνης τοῦ ποιητικοῦ πινάκος γραμμὰς καί χρώματα ἀτάκτως πολλακίς, χωρὶς νά προσέχη εἰς τὰς κοινὰς λεπτομερείας, ἀλλὰ ὑπὸ τὰς γραμμὰς ἐκεῖνας καί τὰ χρώματα ἐκπηδᾷ ἢ εἰκῶν τῆς φύσεως ἀρτιωτέρα καί ζωντανωτέρα, καί ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις, καί ἡ αἰσθηματικὴ χάρις ἐκχύνονται πάλλουςαι καί ζωνταναί. Τοι-

αὐτὰ ἔργα, ἀφόγου τεχνικῆς ἐντελείας καὶ ποιητικῆς δυνάμεως ἀπαντᾶ τις εἰς πᾶσαν σελίδα τῶν «Τραγουδιῶν τῆς Πατρίδος μου», τραγουδιῶν εἰς τὰ ὁποῖα ἡ πατρὶς ἡ ώραία, ἡ πατρὶς ἡ πολυπαθῆς, ἡ πατρὶς ἡ δοξασμένη, ἡ πατρὶς ἡ πτωχὴ, ἡ πατρὶς μὲ τοὺς ἀγῶνας, τοὺς πόθους καὶ τὰ ἰδεώδη της, ἐψάλλη εἰς στίχους, τοὺς ὁποῖους δὲν ἀνταλλάσσομεν πρὸς ὄλους ὁμοῦ τοὺς πατριωτικούς παιᾶνας καὶ τὰ πατριωτικὰ ἔπη καὶ τοὺς διθυράμβους στιχουργῶν τινῶν, ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ὁποίων ἐστήθη ὁ ἀμαράντινος τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ στέφανος».

Ὁ Παλαμᾶς ἔχει ζῆσει νὰ χαρεῖ ὅ,τι ὁ ἴδιος τραγούδησε στὴν 3ῃ στροφή τοῦ «Ἐπίλογου» του :

Καὶ θὲ νὰ ἔχουν ταῖρι τοῦ κλέφτ' οἱ στίχοι
[πάλι
Κι οἱ Πίνδαροι παιδιὰ !

γιατὶ τὸ ἔργο του, ἔτσι λέει ὁ Λεμπέσκ στον Πρόλογο του στὴ μελέτη τοῦ Κλεμᾶν «φανερώνει, ἔξω ἀπὸ τις δυνατὲς καλλιτεχνικὲς του ἀρετὲς μίαν ἀπὸ τις βαθύτερες ἠθικὲς μεταμορφώσεις πὺ ἐπαθε στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ὁ Ἑλληνισμός».

Ἐνα τέτοιο ἔργο δὲν μπορεῖ νᾶναι παρὰ τὸ ἔργο ἐνός *Μεγάλου* !

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ : ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ : Τὰ Πρῶτα Κριτικά, Ἐν Ἀθήναις, Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γεωργίου Φέξη, 1913, σ. 112—115.—JULIETTE LAMBER : *Poètes Grecs Contemporains*, Paris, 1881.—Διαλέξεις : περὶ Ἑλλήνων Ποιητῶν ἸΘ' Αἰῶνος, τόμ. α' καὶ β', Ἐκδοσις Δευτέρα, Ἐν Ἀθήναις, 1925.—ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΚΛΕΜΑΝ : Κωστῆς Παλαμᾶς, ἡ Ζωὴ καὶ τὸ Ἔργο του, Πρόλογος Φιλέας Λεμπέσκ, Μετάφραση Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλου, Ἀθήνα, 1932.—D. C. HESSELING : *Histoire de la Littérature Grecque Moderne, traduite du Néerlandais par N. Pernot*, Paris, 1924.—ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ : Τὰ Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου, Ἐκδοσις β' κτλ. Πρόλογος σ. ζ'—κζ', Ἐν Ἀθήναις 1931.—ΨΥΧΑΡΗ : Κωστῆς Παλαμᾶς, φιλολογικὴ κριτικὴ μελέτη, Ἐρευνα Μηνιαῖον Περιοδικόν, Ἔτος Πρῶτον, Φιλολογικόν Παράρτημα Ἀλεξάνδρεια, 1927.—ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ : Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, Ἀλεξάνδρεια, 1925, σ. 149.—ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ : Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας (ἕως τὸ 1932) 3ῃ ἔκδοσις συμπληρωμένη Ἀθήναις, Παράρτημα τῆς «Νέας Ἑστίας», 1933, σ. 215—216.—ΗΛΙΑ Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗ : Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, 1000—1930, Ἀθήναις, 1934. ΗΛΙΑ Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗ : Κωστῆς Παλαμᾶς. Τὸ ποιητικὸ ἔργο του. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Ζηκάκη, Ἀθήναις, 1923.—Π. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ (Π. Νιρβάνα) : Ποίησις καὶ Ποιηταὶ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν. «Νέα Ἑστία» τ. 220, σ. 266—274 καὶ τ. 221, σ. 340—343.—Γ. ΔΡΟΣΙΝΗ : Φευγάτα Χελιδόνια, Ἀθήναις, 1936, σ. 7 καὶ 19.

ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ *

Τὸ ποιητικὸ ταλέντο τοῦ Παλαμᾶ εἶναι πολυμερέστατο καὶ πολύμορφο καὶ ἡ τέχνη του ἀπλώνεται θαυμαστὰ καὶ ἄξια σ' ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ Ποιητικοῦ δένδρου. Σπάνια ὑπῆρξε καθολικώτερο πνεῦμα στὴν παγκόσμια ποίηση ὅλων τῶν αἰώνων. Τὸ τραγοῦδι του ὄχι μόνον ὡς ἰδέα καὶ περιεχόμενο, ἔμπνευση καὶ πνευματικὴ λειτουργία, ἀλλὰ καὶ ὡς μορφή, φραστικὴ ἔκφραση καὶ μετρικὴ ἐκδήλωση ἀγκάλιασε, καὶ ἀπλώθηκε σ' ὅλους τοὺς νοητοὺς ὀρίζοντες καὶ τὰ ὑπάρχοντα εἶδη. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ μορφή βλέπουμε πῶς δὲν ὑπάρχει στὸ Νεοελληνικὸ ποιητικὸ Λόγο μετρικὸ εἶδος ποῦ δὲν τὸ δούλεψε καὶ μάλιστὰ μὲ ποιὸ θαυμαστὸ τρόπο! Ὁ ἠρωϊκὸς 15σύλλαβος τῆς «Φλογέρας» ἐναλλάσσεται μὲ τὸ λιτὸ 5σύλλαβο καὶ ὁ ἀρχαιοπρεπὸς «Ἰαμβὸς μαζὺ μὲ τὸν ξενικὸ 11σύλλαβο ποῦ μᾶς ἦλθε μέσο τῆς Ἑφτανησιώτικης Σχολῆς. Ἀκόμη καὶ ὁ λεγόμενος «ἐλεύθερος στίχος» ἐδουλέφθηκε ἄξια στὰ χέρια του. Καὶ σ' ὅλα τὰ μέτρα ὑπῆρξεν ὁ ἀσύγκριτος τεχνίτης, ὁ ὁδηγὸς καὶ ὁ δάσκαλος μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ ὑπῆρξε ἀκριβῶς μὲ τὴν ἔμπνευσή του πρωτοπόρος καὶ πρόδρομος στὴ νωθρὴ τότε σκέψη τῆς μαραζιάρικης Ἑλλάδας.

Ἐρχόμενοι τώρα στὴν καθολικότητα τῆς ποιητικῆς του διανοήσεως βλέπουμε πῶς στὴ σκέψη του καμμιά ἰδέα καὶ κανένας πνευματικὸς κόσμος δὲν τοῦ ἦταν ξένος. Ὑπῆρξε πατριδολάτρης καὶ ἐθνικιστῆς καὶ μᾶς ἔδωσε τραγοῦδια τόσο ἔντονα πατριωτικὰ ποῦ θαυμάσια μποροῦσε νὰ ὀνομαστή ὁ Ἑθνικὸς ποιητῆς τῆς χώρας του, ἀλλὰ μαζί ὑπῆρξε ἐξίσου δυνατὰ ὁ ἀρνη-

τῆς τῶν Πατρίδων, ὅπως στὸ «Δωδεκάλογο» καὶ ὁ διεθνιστῆς δραματιστῆς ἐνὸς καλύτερου κόσμου ὅπου ἡ ιδιότητα τοῦ ἀνθρώπου θὰ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Πολίτη. Πλάι σὲ μιὰ θρησκευτικὴν ἐξάρση καὶ χριστιανικὸ μυστικισμό βρισκόμεν τὸ κήρυγμα τοῦ πανθειστῆ καὶ ὁ αἰσθαντισμὸς του μπροστὰ στὴ μάννα Γῆ καὶ στὴν παναρμόνια Φύση μεταβάλλεται σὲ μιὰ εἰδωλολατρικὴ ἀφοσίωση καὶ πίστη. Σὲ πολλὰ μέρη τῶν τραγοῦδιων του ξεχύνεται ἡ φυσιολατρεία ἐνὸς νατουραλιστῆ ποῦ ἀγάπησε καθετὶ τὸ φυσικὸ καὶ τὸ ὑπαίθριο καὶ ἔτσι ἡ μεταφορὰ του καὶ ἡ εἰκόνα του ὅπως καὶ τὰ σύμβολα του βουτοῦν ἄξια στὴν ἀνεξάντλητη πηγὴ τῆς θείας Φύσης. Μὰ ὅμως τίς περισσότερες φορές ἡ ἔμπνευσή του ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ βιβλία ποῦ κάθε φορὰ τὸν συγκινήσανε καὶ ὄχι ἄδικα χαρακτηρίζεται περισσότερο ὡς ὁ ποιητῆς τοῦ βιβλίου.

«Τὴν ὥρα τὴν ὑπέριστατη πὸν θὰ τὸ σβῆ
τὸ φῶς μου
ἀγάλια ἀγάλια ὁ θάνατος, ἕνας θὰ νὰ εἶν'
ἐμένα

ὁ πιὸ τρανὸς καημὸς μου.
Θὰ εἶναι πῶς δὲν δυνήθηκα μ' ἐσὲ νὰ ζήσω,
ὦ πλάση
πράσινη, ἀπάνω στὰ βουνά, στὰ πέλαγα,
στὰ δάση,
θὰ εἶναι πῶς δὲ σὲ χάρηκα σφυγτὸς μέσ'
τὰ βιβλία,
ὦ Φύση, ὀλάκερη ζωὴ κι' ὀλάκερη σοφία!»

Κι' ὅμως πόσο ἀληθινὸς καὶ πόσο μεγάλος εἶναι ὁ ποιητῆς ἀπ' ὅπου καὶ ἂν παίρνη τὴ θεία του ἔμπνευσή!—Ἐμνησε ἀκόμα τοῦ ἀτόμου τὴν ἄξια καὶ πολλὰς φορές εὐλαβητικὰ καὶ θαυμαστικὰ στάθηκε μπροστὰ στὴ δύναμη τοῦ ἐνός, ἀλλὰ καὶ ὁ πόνος τῶν πολλῶν, τοῦ πλήθους τὰ βάσανα, τῶν ἐρ-

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ τελευταῖο μέρος τῆς σχετικῆς διαλέξεως ποῦ δόθηκε στὴ Λεμεσό στις 6(6)1936 στὴν γιορτὴ γιὰ τὰ 50χρονα τοῦ Ποιητῆ.

γατών οί άγώνες κ' οί επιδιώξεις έδόνησαν και βρήκαν στο τραγοϋδι του, άπειρες φορές, τήν άξια ήχών τους. Σε πολλά μέρη ή ποιήση του έχει καθαρά κοινωνιστικό περιεχόμενο κ' έγω τούλάχιστο θ' άποροϋσα άν έμενε μακρυά από τά μεγάλα κοινωνικά ρεύματα που αϋλακώνουν τόσο έντονα τήν έποχή του και έποχή μας. Η δημιουργική μανία του πολέμου δέν του εστάθηκε ξένη όταν όλα εκόχλαζαν γύρω του στις μεγάλες ιερές στιγμές τών πολεμικών ώρων της Πατρίδας του και του παγκόσμιου μακελλιού, αλλά οί στιγμές αυτές ήταν λίγες και τό ποιητικό του πνεϋμα ύψώθηκε πάντα υπεράνω του ξεσπάσματος της άγριότητας και της βίας προς τούς κόσμους της ειρήνης και του δικαίου.

Αν τὰ θέτω έτσι τὰ πράγματα δέν είναι γιατί θέλω νά δείξω τή δύναμη τών αντιθέσεων και αντιφάσεων του δυνατού μυαλού του Ποιητή αλλά γιατί θέλω νά τονίσω τήν καθολικότητα της έμπνεύσεως του. Αλλως τε στις μεγαλοφυίες δέν υπάρχουν αντιθέσεις και αντιφάσεις αλλά υπάρχουν μόνο μέσα σε κάθε κατάσταση, δημιουργικές στιγμές. Ο Παλαμάς δέν βλέπει στον πόλεμο π. χ. παρά τή δημιουργική του άξια και τό ποιητικό του άγγελμα ώραιοποιεί και τήν πιο φριχτή πεζότητα τών καθημερινών έννοιών και συνθηκών. Κι άν σε πολλά του μέρη φαίνεται ο ύμνητής τών τρεχουσών αξιών ως τόσο όμως στο βαθύτερο εξέτασμα του προσεκτικού παρατηρητή δέν έχει τίποτα από τό συνηθισμένο συντηρητικισμό. Απ' έναντίας μάλιστα φρονώ πως ή τάση του και ή βαθύτερη χροιά της έμπνεύσεως του βρίσκονται στην άλλη πλευρά και ή ποιητική του έξαρση φανερώνει τό άδέσμευτο πέταγμα ενός έλευθέρου πνεύματος και τόν άκρατο φιλελευθερισμό της μεγαλοφυίας. Έχει κι αυτός, όπως κάθε άληθινά μεγάλος, τό βαθύ και άσυμβίβαστο δημοκρατισμό ενός Μπετόβεν, στην γεν-

ναιώτερη και πλατύτερη σημασία του δρου τούτου.

Τήν ίδια πολυμέρεια, πολυμορφία και καθολικότητα θά βροϋμε και άν θελήσουμε νά εξετάσουμε τή ύφή και τό είδος του ποιητικού του Λόγου. Ο Παλαμάς ύπήρξε πάντα ένα δύσκολο πρόβλημα για τά κριτικά εκείνα μυαλά που βρίσκοντας τή βαθύτερη γραμμή έμπνεύσεως ενός έργου θέλουν πάντα νά τά κατατάξουν κάτω, από όρισμένες Σχολές ή σε όρισμένο είδος ποιήσεως ή τέχνης. Ο ποιητής της «Ασάλευτης Ζωής» ύπήρξε *λυρικότατος* όπως τό μαρτυροϋνε οί τελευταίες του συλλογές αλλά μαζί και άξεχώριστα *επικός* όπως τό άποδεικνύει ή «Φλογέρα του Βασιλιά», μέρος του «Δωδεκάλογου» και κομμάτια από τις κατοπινές του συλλογές σαν «Στή Χώρα π' άρματώθηκε» από τήν «Πολιτεία και Μοναξιά». Οί δυνατές και άξίες επικές του στιγμές κινήθηκαν απ' όλες τις έποχές της μακράς ιστορίας της Πατρίδος του και τό σήμερα τόν έσυγκίνησε έξ ίσου δυνατά όπως τό περασμένο μεγαλείο μιας νεκρής έποχής. Ο λυρισμός του από τήν άλλη μεριά ύπήρξε μία φουρτουνιασμένη άπεραντη θάλασσα πάθους που τή δέρνουν όλοι οί λυρικοί άνεμοι. Δέν ύπάρχει αισθηματική και συναισθηματική κατάσταση μέσα στη ζωή ή στην ψυχή του ανθρώπου που δέν έχει τό ζωγράφισμά της στο Παλαμικό έργο. Αγάπη, σαρκικό πάθος, μίσος, συμπόνια, περιφρόνηση, θυμός χορεύουν τόν άξιο χορό τών λυρικών μεγαλοουργημάτων.

Κάποτε, όχι πολλά χρόνια πριν, ή διεθνής κριτική, κινημένη κυρίως από τήν κριτική ταξινόμηση του Νίτσε, συνήθιζε νά χωρίζει τούς Τεχνίτες του Λόγου ανάλογα με τήν έσωτερική τους μορφή, σε Απολλώνιους και Διονυσιακούς σύμφωνα με τά άρχαία πρότυπα. Πολλοί όνόμασαν τόν Παλαμά ως καθαρά Διονυσιακό ποιητή για τήν ένταση του λυρικού του πάθους. Μά ή κατάταξη τόν άδικεί γιατί στο άπεραντο και πολύμορφο έργο του είναι εκ-

δηλη ή άρχαία άπολλώνια αντίληψη τής όμορφιάς, ώς συγκρατημένη λιτή γραμμή του καλού, άποκρυσταλλωμένη είτε ώς Γλυπτική, είτε ς ποίηση είτε ώς ρυθμός φωνητικός ή χορευτικός. Η άρχαϊκή αυτή συνείδηση πόσα θαυμαστά πρότυπα δέν μάς έδωσε στα «Μάτια τής ψυχής μου» στην «'Ασάλευτη Ζωή» και στίς τελευταίες του άκόμα συλλογές ώς αυτή τήν περσινή του, τίς «Νύχτες του Φήμιου».

Έτσι ό Παλαμάς έλεύθερο πνεύμα σ' όλα του, σπάζει τά δεσμά μιάς κριτικής κατατάξεως και δέν άπέχεται τίς άλυσιδες ένός κριτικού περιορισμού. Τόν είπαν «νεοκλασικό» γιά τή λιτή έμφάνιση τής ιδέας του και «Παρνασιακό» γιά τή λεπτότητα τής έκφράσεως του και γιά τήν εύγένεια τής εϊκόνας του και του μεταφορικού συμβόλου του ούτε όμως ή μιά σχολή ούτε ή άλλη μπορεί νά τον διεκδικήση άποκλειστικά. Πέρασε άπ' όλες γιά νά μή σταθή πουθενά ή μάλλον γιά νά κλείση στό τραγοῦδι του και στα μέτρα του κάθε τι άξιο πού γνώρισε ό Ποιητικός Λόγος όλων τών καιρών. Σπάνια γεννήθηκε πιό άστατος πνευματικός έρωμένος άλλ' όμως στίς στιγμές του κάθε φορά έρωτισμού του τί πάθος και τί έξαψη τον κυριεύει! Είναι μέ μιά λέξη τό πολύφωνο μάγλυκόλαλο άσύγκριτο αηδόνι πού ξανά ξύπνησε τίς άφθαστες μελωδίες στον Έλληνικό Κολωνό.

Αίσθηματικός αλλά πρό παντός διανοητικός. Η διανοητική του έμπνευση, ή πολύτροπη, πού του έκέρδισε τόν τίτλο ένός άπό τούς μεγαλύτερους διανοητικούς ποιητές του καιρού μας, δροσίζεται και άρωματίζεται άπό του τρυφερού του αίσθηματισμού τά άνθη. Ο λυρισμός του δέν είναι μονότονος ούτε και μονότροπος. Τρυφερώτατος κάποτε, γλυκός, άπαλός και ήρεμος σά ρυάκι έρχονται στιγμές πού έχει κάτι άπό τήν άγριάδα τής μανιασμένης θάλασσας. Τό ίδιο και ό διανοητισμός του. Κάποτε τό δέννουν οί μικρές έγνοιες τών πολλών και κάποτε στίς κοινές

πνευματικές επιδιώξεις δίνει ένα ποιητικό περιεχόμενο. Μά όμως τίς περισσότερες φορές άγγίζει όλες τίς σφαίρες τής διανοήσεως και δέν ύπάρχει διανοητική προσπάθεια και πνευματική άπόχρωση και ιδεολογία πού νά μήν τόν σταματά. Ο Παλαμάς έστάθηκε ή θαυμαστή χοάνη πού μέσα της κοχλάζουν όχι μόνο τ' ανθρώπινα πάθη και αίσθήματα αλλά και οί ιδεολογικές όρμές τών ανθρώπων τής κάθε έποχής, μιά χοάνη όχι μόνο στενά περιωρισμένη μέσα σέ τοπικά σύνορα και χρονικά όρια αλλά γενικότερα παγκόσμια και όλων τών έποχών.

«Δέν είμαι του καιρού μου και ούτε και
[ενός
καιρού. Και τών ανθρώπων τό γέλοιο και
[των ποιητών
Μά είν' άποπάνω μου ή πατρίδα μου,
[Ουρανός
Άκούστε με, είμαι του καιρού και όλων
[των καιρών»

Ο ποιητής όσο πιό διανοητικά μεγάλος είναι τόσο και πιό ψυχικά εύαίσθητος γενιέται και τόσο πιό λυρικά εκφράζεται. Η ποιητική μεγαλοσύνη είναι ίσως τό θαυμαστό και άξεχώριστο ταίριασμα και σύνολο όλων αυτών τών ιδιοτήτων. Παράδειγμα ό θεϊός Γκαίτε. Χτυπητότερο άκόμα και πιό κοντινό μας ό Παλαμάς. Στο θαυμαστό ταίριασμα αυτό χρωστά άσφαλώς ό Ποιητής μας τή μεγαλοσύνη του, πού του τήν άναγνώρισαν τόσο πανηγυρικά οί μεγαλύτεροι ποιητές και συγγραφείς του καιρού μας. Ο Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ τόν ώνόμασε τό 1930 «παγκόσμιον ποιητήν» και ό Ρομαίν Ρολλάν, ό μεγαλύτερος ίσως σύγχρονος Γάλλος ποιητής, του έγραψε πριν λίγα χρόνια πώς «λυπάται πού μόνο στα 64 χρόνια του του δόθηκε ή χαρά νά γνωρίση τόν μεγαλύτερον ποιητήν τής έποχής μας».

Ίσως στό σημείο αυτό δέν θα ήταν άσκοπο λίγα λόγια νά είπωθούν γιά τή θέση τής Γυναίκας στό Παλαμικό έργο γενικά. Είναι άξιοπρόσεχτο πώς

ή Γυναίκα σ' αυτό ύψώθηκε σέ θέση βωμοῦ καί συμβόλου. Ὁ Ποιητής εἶδε τὴν γυναίκα ὡς ἔμπνευση καί ἰδέα, ὡς τὴν πηγὴ τοῦ πάθους καί τῆς ἀγάπης, τῆς χαρᾶς μὰ μαζὶ καί τοῦ χαμοῦ, πάντα δηλ. ὡς δημιουργικὴ σ' ὅλη τὴν ποικιλία τῶν αἰσθημάτων πού ἐμπνέει καί τῶν καιαστάσεων πού προκαλεῖ. Στὸ ποιητικὸ βάθρο πού ὑψώνει τὴν ἔχει ἐξαυλώσει τῆς καί ἐξαγνίσει ἀπ' ὅλα τὰ πάθη τῆς καί τ' ἀμαρτήματά της, - σὰν τὴν ὑπέροχη καί ἀμαρτωλὴ «Μελένια» του. Οἱ τύποι τῶν Γυναικῶν πού ἔπλασε ἢ συγκινήθηκε ἀπ' αὐτὴν, μὰ Αὐγοῦστα Θεοφανῶ ἢ μιὰ Τρισεύγενη ἔχουν κάτι ἀπὸ τὴν ἐξωτικὴ μοιραία ὁμορφιά ἀλλὰ καί ψυχικὴ δύναμη γυναικῶν ἄλλου ἰδεατοῦ κόσμου. Τὰ γυναικεῖα του πρότυπα εἶναι ἴσως περισσότερο ὅ,τι θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσαν παρ' ὅ,τι πραγματικὰ εἶναι. Γιὰ μένα ὁ Ποιητής τοποθετεῖ τὴ Γυναίκα σ' ἕνα πλαίσιο ἀνάλογο ἐκείνου πού ἔφτιασε γι' αὐτὴν ὁ βορεινὸς μεγάλος Ἴψεν. Δὲν ξαίρω γιατί μὰ μέσα στὴν ἐντονώτερη γυναικεῖα δημιουργία τοῦ Παλαμᾶ, τὴν Τρισεύγενη, βρίσκω κάτι ἀπὸ τὴν πνευματικὴ προσταγὴ πρὸς καλύτερους καί ψηλότερους κόσμους μιᾶς Ἰδας Σόλνες καί μιᾶς Ἐντας Γκάμπλερ τῆς Ἰψενικῆς Φαντασίας.

*
* *

Νομίζω πὼς κάθε κρίση γιὰ τὸν Παλαμᾶ θὰ ἦταν ἀπελπιστικὸ ἀσυμπλήρωτη ἂν δὲν ἐξεταζόταν καί ἡ ἐπίδραση τοῦ Ποιητοῦ στὰ γύρω του μὰ μαζὶ καί ἀξεχώριστα καί ἡ κοινωνικὴ σημασία τοῦ ἔργου του, ποιῶν δηλ. καταστάσεων, ρευμάτων καί συνθηκῶν τοῦ τόπου του ὑπῆρξε γέννημα ὁ Ποιητῆς μας.

Μιλώντας γι' αὐτὰ ἀναπόφευκτα πρέπει νὰ θέλουμε καί ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴ μουσικὴ ἐμφάνιση τοῦ ποιητῆ τῶν «Βωμῶν». Ἴσως μέγα μέρος τῆς μεγαλοσύνης του ὁ Παλαμᾶς χρωστáει στὴ λυγερὴ Δεμοικὴ μας Γλῶσσα

πού ἀπ' αὐτὴν πῆρε τὰ πρῶτα φτερά, ἔμπνευση καί πέταγμα. Ὅταν ἡ ζωντανεῖα τῆς τὸν κυρίεψε, ὅπως ἐξήγησα στὴν ἀρχή, ἔγινε γρήγορα ὁ μεγάλος Ἰεροφάντης τῆς. Ἀλλὰ ἀνταποδίδοντας τὴν εὐεργεσία ὁ Παλαμᾶς ἐπέβαλε τὴ Δημοτικὴ στᾶλλα τὰ γραφτὰ εἶδη τοῦ Νεοελληνικοῦ Λόγου. Γιατί ὅλες οἱ γλῶσσες δὲν πῆραν τὴν καθιέρωση τους παρὰ μόνο μέσο ἑνὸς μεγάλου συγγραφέα, εἴτε ποιητῆ εἴτε πεζογράφου. Εἶναι πάντα σ' ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ μεγάλῃ τέχνῃ ἐκείνη πού ἐπιβάλλει καί καθιερώνει. Στὸ ζήτημα κατέξοχα τῆς γλῶσσας ἢ ἀλήθεια αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ ἴδια γιὰ ὅλες τὶς ἐποχές. Τὸ ἐπιβλητικὸ καί κολοσιαῖο Παλαμικὸ πρότυπο ἦταν φυσικὸ ν' ἀκολουθηθῆ ἀπ' ὅλους καί πρὸ παντὸς ἀπὸ τὶς νέες γενιὲς πού βρίσκανε καί βρίσκουνε σ' αὐτὸ τὴ ζωντανεῖα τοῦ σήμερα καί τῆς δικῆς τους ψυχῆς, τὶς ἀνησυχίες, τοὺς πόθους καί τὰ ὄνειρα. Ὁ Παλαμᾶς ὡς ἰδέα καί ὡς μορφὴ, ὑπῆρξε ἀναμφίβολα ὁ κατευθυντήριος φάρος στὴ νέα διάνοια τοῦ τόπου του καί ἡ ἀναγέννηση τῶν Νεοελλ. Γραμμάτων στὶς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα χρωσιέται κυρίως σ' αὐτόν.

Ἀλλὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημοτικιστικὸς ἀγῶνας ὑπῆρξε κάτι περισσότερο καί βαθύτερο ἀπὸ ἀπλό γλωσσικὸ ζήτημα. Ἦταν καθαρὴ πάλη γιὰ κοινωνικὴ ἀναγέννηση, μιὰ κοινωνιστικὴ ἐπανάσταση ἐναντίον ἑνὸς καθεστῶτος πού ζοῦσε στὴν ψευτιά τῶν προγονικῶν μεγαλείων. Ὁ Δημοτικιστικὸς ἀγῶνας συνεκέντρωσε γύρω του ὅλα τὰ νέα στοιχεῖα τῆς Ἑλλάδας, ὅσα ἤθελαν νὰ δημιουργήσουν ἕνα παρὸν στηριγμένο μόνο στὶς σημερινὲς δυναμικότητες τῆς χώρας τους. Βλέπανε τὴν πατρίδα τους νὰ μαραίνεται κοινωνικὰ τυλιγμένη μέσα στὰ μαγνᾶδια μιᾶς νοσηρῆς προγονοπληξίας καί ὡς πρῶτον ὄπλο τῆς ἀντιδράσεως τῶν ἦταν φυσικὸ νὰ ὑψώσουν τὴν Γλωσσικὴν Ἀλήθεια, ἀφοῦ ἡ γλῶσσα, ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο ἐξωτερικὸ φανέρωμα κάθε ἐποχῆς. Ἡ γλωσσικὴ ἀλή-

θεια ἔφερε μαζί της ὅλα τὸ φυσικὰ ἐπακόλουθα μιᾶς ξυπνημένης πιά ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἡ πάλη τῶν δύο κόσμων δὲν ἦταν πάλη μόνο γιὰ γλωσσική διατύπωση ἀλλὰ βαθύτερα καὶ γενικώτερα ἦταν πάλη δύο καθεστῶτων. Τῶν νέων ἀστικῶν ἀντιλήψεων δηλ. τῆς νέας κοινωνικῆς τάξεως μὲ γλωσσικὸ τῆς ὄργανο τὴ Δημοτικὴ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἐναντίον ἐνὸς ψευτο-αριστοκρατικισμοῦ ἀπὸ τὴν ἄλλη πού εἶχε ὡς ἰδεολογικὸ φόντο τὴ στροφή πρὸς τὰ πίσω, τὴν προγονοπληξία καὶ ὡς ὄργανο τοῦ γλωσσικὸ τὴν καθαρεύουσα. Ἡ ἠθικὴ ἀξία τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ ἄλλου μεγάλου γίγαντα, τοῦ Ψυχάρη, στέκεται στὸ πὼς δώσανε στοὺς συγκαίριους τοὺς τὰ ἰδεολογικὰ ὅπλα ἐναντίον ἐνὸς καθεστῶτος κοινῶν τοῦ πού ἐστρέφετο καὶ ἔτεινε πρὸς νεκρὰ ψευτο-αριστοκρατικὰ ἰδανικὰ. Τὰ ἰδανικὰ αὐτὰ καθρεφτίζονται καὶ στὴν ψευτοκλασικὴ τέχνη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στὶς Βυζαντινὲς τραγωδίαι τῶν Ραγκαβήδων, Βερναδάκηδων κλ.π. Ἔτσι ὁ Δημοτικισμὸς τοῦ Παλαμᾶ—ὅπως καὶ τῶν ἄλλων συναγωνιστῶν του—δὲν ἦταν ἀπλῶς μιὰ γλωσσικὴ ἐπανάσταση ἀλλὰ βαθύτερα μιὰ ἀντίδραση καὶ ἀγῶνας γιὰ ἓνα συγχρονισμένο καθεστῶς πού θὰ ἔπρεπε νὰ ζήσει μόνο του στηριγμένο ὄχι σὲ προγονικὲς ἀρετὲς ἀλλὰ στὶς δυναμικότες του. Αὐτῆς τῆς μεγάλης προσπάθειας ἀσυνειδήτος καθρέφτης ἦταν τὸ ἔργο του. Κι ὅταν διαλαλοῦσε πὼς «ὁ Δημοτικισμὸς ἦταν ἡ ἀρετὴ του» ἤθελε ἀ-

σφαλῶς νὰ πῆ τὼς μέσα στὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ ἔκρυβε τὴν εὐγενικὴ ἀρετὴ ἐνὸς ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπικράτηση καὶ ὅλων τῶν λαϊκωτέρων ἰδανικῶν. Κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ, εἴτε ὡς ἰδέα καὶ περιεχόμενο, εἴτε ὡς μορφή καὶ γλώσσα, εἶναι ὁ τελειότερος καθρέφτης τῆς κοινωνικῆς τοῦ ἐποχῆς. Κι ἡ ἐποχὴ του γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἦταν τὸ ξύπνημα τοῦ ἀστισμοῦ, ἡ ἐποχὴ ἀκριβῶς πού ἡ ἀστικὴ τάξη τῆς χώρας ἄρχισε ν' ἀνεβαίνει νὰ παίρνη μορφή καὶ σχῆμα, καὶ νὰ λαμβάνη ταξικὴ συνειδήση. Τὸ Παλαμικὸ ἔργο λοιπὸν ἦταν καὶ εἶναι ἡ ἰδεολογικὴ συνισταμένη τῆς τάξεως αὐτῆς, τοῦ νέου ἀστικοῦ καθεστῶτος καὶ στὸ ἔργο του κυρίως ἔκλεισε ὅλες τὶς ἀνησυχίες, ἐπιδιώξεις, τάσεις καὶ ἀκούραστες ἀναζητήσεις τοῦ ξυπνημένου ἀστισμοῦ.

Μεγαλοφυῖα ὁμως ὅπως ὁ Παλαμᾶς δὲν σταματᾶ σὲ χρονικὰ ὄρια. Ξεπερνώντας τα, γίνεται ὁ ὀραματιστὴς τοῦ μέλλοντος καθὼς καὶ ὁ ἀναστητὴς τῶς ἀξίων παρελθόντων. Ὁ ἄξιος τεχνίτην κλείνει στὸ ἔργο του τοὺς πολλοὺς τῆς ἐποχῆς του πού, καθὼς ἀνθρώπινοι, εἶναι παλμοὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἴσως λίγο διαφορετικοὶ στὶς λεπτομέρειες, μὰ στὸ βάθος οἱ ἴδιοι πάντα στὴν οὐσία. Ἔτσι ἡ μεγάλη τέχνη, κάθε ἐποχῆς ἔχοντας γιὰ ἀφετηρία τὸ σήμερα, ἀπλῶθεται καὶ γίνεται κτῆμα ὅλων τῶν αἰώνων καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἀνθρωπίνως αἰῶνα καὶ αἰώνιως νέα.

ΓΙΑΓΚΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΠΑΛΑΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

Α΄ ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ

1. *Κύπρος* [ποίημα], Κυπριακή Έκθεσις [Λεύκωμα], ἐν Ἀθήναις, 1901, Βασιλική Τυπογραφία Ραφτάνη-Παπαγεωργίου, Αἱ Ἑορταί—Οἱ Κύπριοι ἐν Κρήτῃ, σ. 63—64. [Ὁ ποιητὴς ἰ΄ ἀπάγγειλε πρώτη φορά στὸ φιλ. σύλλογο «Παρνασσός» στὶς 7|4|1901]. Βλπ. ἐπίσης «Πολιτεία καὶ Μοναξιά» β΄ ἔκδοσις, 1912, «Κύπρος», σ. 53—56].
2. *Ἡ Ἀσάλευτη Ζωὴ* (τρίτη ἔκδοσις), ἐν «Ἀθήναις, 1926 [ἢ α΄ ἔκδοσις στὰ 1904], «Ἐ. κατὸ Φωνές, Πέμπτη Νύχτα, 86 [ποίημα], σ. 135.
3. *Δυὸ λόγια γιὰ τὴν Κύπρο*, ἐφημ. «Ἐφημερίς τοῦ Λαοῦ», Λάρνακος, Ἄρ. 83, ἡμερ. 12)25)1)1908 [Τὸ ἄρθρο ἔχει ἡμερ. Ἀθήνα, 22 Δεκ. 1907 καὶ ἀναδημοσιεύεται στὴν ἐφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, Ἄρ. (534) 1398, ἡμερ. 17)1)1908 μετὶ τίτλο: «Ἐνα ἄρθρο τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τὴν Κύπρο].
4. *Δυὸ Ἀνέκδοτα* Γράμματα τοῦ Κ. Παλαμᾶ πρὸς τὸν Μ. Δ. Φραγκοῦδη, ἡμερ. Ἀθήνα 3)2)1908 καὶ 30)13 Δεκεμβρῆ, 1910, «Κυπριακὰ Γράμματα» τ. 7-8, σ. 235-236. [Ζε τοῦτο τὸ τεῦχος δημοσιεύονται κάτω ἀπὸ τὸ γενικὸ τίτλο «Παλαμικά Γράμματα I καὶ II»].
5. *Στὴν Εἰκοσιπενταετηρίδα* τῆς «Σάλπιγγος» [ποίημα] ἐφημ. «Σάλπιξ» Λεμεσοῦ, Ἄρ. 1310, ἡμερ. 1)1)1909.
6. *Τὰ Δεκαετηρέσια*, Ἐκδοσις Δευτέρα, μετὶ τὴν προσθήκη ἐνὸς προλόγου, ἐν Ἀθήναις, 1919, 50 [ποίημα], σ. 80.
7. *Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ* μετὶ τὴν Ἡρωϊκὴ Τριλογία, β΄ ἔκδοσις ἐν Ἀθήναις, 1920 [ἢ α΄ ἔκδοσις στὰ 1910], στίχοι 17—23, σ. 57. 1).
8. *Ὠδὲς στὴν Ἀκρόπολη* Πάνος Χ. Παπαδόπουλος, Ἀθήναι, Μάρτιος, 1923. Ἀφιέρωσι στὸ μεγάλο ποιητὴ—φιλόσοφο Κωστῆ Παλαμᾶ. [Ἐδῶ δημοσιεύεται ἕνα γράμμα τοῦ ποιητῆ γιὰ τούτῃ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ ἡμερ. Ἀθήναι, 11)5)1923.]
9. *Σ. Μενάρδος* [Κριτικὴ γιὰ τὸ «Στέφανο», δλδ, τὶς μεταφράσεις ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους λυρικοὺς ποῦ πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν ἐφημ. «Ἐλεύθερος Λόγος» τῶν Ἀθηνῶν], «Νέα Ζωὴ» Ἀλεξάνδρεια, 1924, τόμ. XII, Ἄρ. 5, σ. 97-98.
10. *Τὸ Κρασιὶ τῆς Κύπρου* [χρονογράφημα ποῦ πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ Ἀθηναϊκὸ «Ἐμπρός», ἐφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, Ἄρ. 2290, ἡμερ. 13)3)1925.
11. *Ὁ Παλαμᾶς περὶ τῶν νέων ποιητῶν*. Εὐμένεις κρίσεις τοῦ περὶ τοῦ Κυπρίου ποιητοῦ κ. Παύλου Κρναίνου (Μιχαηλίδη), ἐφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ Ἄρ. 2356, ἡμερ. 25)1)1926. [Πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» Ἀθηνῶν κάτω ἀπὸ ἄγνωστο μου τίτλο].

* Ἡ Βιβλιογραφία αὕτη, καρπὸς τῆς ἀτελείωτης ἀκόμη ἐργασίας μου γιὰ τὴν ἀποδελτίωση τοῦ Κυπριακοῦ τύπου κάθε ἄλλο παρά ἐξαντλεῖ τὸ θέμα. Θὰ ὑπάρχουν πολλὲς ἴσως παραλείψεις ποῦ ἐλπίζω ὅμως νὰ τις συμπληρώσω μιά μέρα, καὶ θὰ εὐχαριστιόμουν ἂν ὅσοι θὰ τὴ διαβάσουν ἔγραψαν ὑποδεικνύοντας μου τέτοιες τυχόν παραλείψεις. Σαν τις χρησιμοποίησῶ δὲ θὰ παραλείψω ν' ἀναφέρω τὸνομα τους. Ἐγὼ διαίρεσι τὴν ἐργασία μου σὲ δύο μέρη Α καὶ Β μ' ἕνα σύντομο σημεῖωμα στὸ τέλος. Τὸ Α περιλαμβάνει ὅ,τι μπόρεσα νὰ βρῶ πὼς ἔγραψε ὁ Παλαμᾶς γιὰ τὴν Κύπρο ἢ γιὰ Κυπριώτες ἢ ποῦ εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν Κύπρο: ποιήματα, ἄρθρα, χρονογραφήματα, κριτικὲς, ἐπιστολές, ἀφιέρωσεις. Στὸ Β ἔχῃ συμπεριλάβει ἔχτος ἀπ' ὅ,τι ἀνακάλυψα πὼς ἔγραψ' ἰν Κυπριώτες γιὰ τὸ παλαμικὸ ἔργο, δημοσιεμενες δισλέξεις, ἀφιέρωσεις στίχων ἢ πεζῶν, εἶτε ἐμπνευσμένων ἀπὸ τὸ ἔργο του, εἶτε μὴ, ἀναδημοσιεύσεις ἐπίσης στὸν Κυπριακὸ τύπο ἀρθρῶν γραμμένων ἀπὸ μὴ Κυπριώτες γύρω ἀπὸ τὸ παλαμικὸ ἔργο. Παραλείποντας τις πάμπολλες ἀναδημοσιεύσεις ποῦ ἔγιναν καὶ γίνονται κάθε μέρα στὶς Κυπριώτικες ἔφημεριδες, ἀπὸ τὸ ποιητικὸ τοῦ ἔργου ἔχω μαζέψει τὰ σχετικὰ μετ' τις φειτενὲς παλαμικὲς γιορτὲς στὸ νηοὶ στὸ σημεῖωμα. Ὅ,τι πήρα ἀπὸ τὴν Παλαμικὴ Βιβλιογραφία τοῦ κ. Γ. Κασιμαλη (1926-1931) τὸ φανερώω μ' ἕνα ἀστεράκι στὸ πλάι. Οἱ ἀγκυλές ἐξαλλοὺ δείχτουν δικές μου προσθήκες κ' ἐπεξηγήσεις.

1)Κι ἀπὸ τὴ θάλασσα εἶναι τῆς Ἐπαχτος ποῦ ἡ Βενετία τὴ μάτιασε, ἀπ' τὴν Κύπρο ποῦ εἶναι καὶ κεινὴ ἑακουσιὴ παλληκαριῶν γεννητρα καὶ τραγουδιῶν, εὐλογημένη ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτη πάντοτε, ποῦ εἶτανε, θεᾶ, καὶ τώρα ἡ Ρῆγαῖνα εἶναι κ' ἡ ἀγέραση κ' ἡ ἀντίμαχη τοῦ Διγενῆ καὶ τάστρο τὸ ἀμάντευτο ποῦ τὸ νηοὶ θαμπώνει μετὶ τὸ φῶς του.

12. *Οι Πεντασύλλαβοι*—Τὰ παθητικά κρυφομίληματα—Οἱ λύκοι—Δυὸ λουλούδια ἀπὸ τὰ ξένα, Ἰθάκη, 1925. Τὸ τραγούδι τῶν προσφύγων, ἀφιερωμένο στὸν κύριο Σίμο Μενάρδο, σ. 119—122.

13*. *Κύπρος* [ἄρθρο], ἔφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα», Ἀθηνῶν, 10)5)1926. [ἀναδημοσίευση στὴν ἔφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, Ἄρ. 2352, ἡμερ. 21)5)1926. Πρβλ. ἐπίσης στὴν ἴδια ἔκδοσιν τὸ ἄρθρο ἀνώνυμου «Τὸ προσκύνημα τῶν Ἀθηνῶν»].

14. *Τὰ Τραγούδια μου* Μ.Ε. Δὲν εἶναι μονάχα τ' ἀηδόνια..., Ἀφιέρωμα [ποιήματα γραμμένα γιὰ τὴν Κυρία Δίδα Μαρία Ἐλευθερίου τὸ πρῶτο μάλιστα ἔχει μπροστὰ τ' ἀρχικὰ ψηφία τοῦ ὀνόματος τῆς], Δειλοὶ καὶ Σκληροὶ Στίχοι, Ἀθῆναι, 1928, σ. 152—153.

15. *Στὸ Σίμο Μενάρδο* [ποίημα], Δειλοὶ καὶ Σκληροὶ Στίχοι, Ἀθῆναι, 1928, σ. 275

16. *Στὸν Ποιητὴ* Γλαῦκο Ἀλιθέρη (ποίημα), Δειλοὶ καὶ Σκληροὶ Στίχοι, Ἀθῆναι, 1928, σ. 286 (δημοσιεύθηκε καὶ στὴ «Νέα Ζωή», τόμ. XII, Ἄρ. 5, Ἀλεξάνδρεια, 1924).

17. *Δ. Θ. Διπέρη*, Τζιουπριώτικα Τραουδίκια, τόμ. β' Λευκωσία—Κύπρου, 1930. Πρόλογος Κωστῆ Παλαμᾶ, σ. 7—11.

18*. *Κύπρος* (ποίημα) «Ἐστία» Ἀθηνῶν, ἡμερ. 39)10)1931.

19. *Οἱ Νύχτες τοῦ Φήμιου* (1931-1932), ἐν Ἀθήναις, 1935, 257 καὶ 258 (ποιήματα ἀφιερωμένα στὶς Κυπριώτισσες Δίδες Δομνίστα καὶ Ἰσμήνη Λανίτη) σ. 139.

20. *Ἐνα γράμμα τοῦ Παλαμᾶ* «Κ. Γράμ», Ἀ', 17-18, σ. 545—7.

Β' ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΠΑΛΑΜΑΣ

1. *Μ. Δ. Φραγκοῦδη*: Ἡ Νεοελληνικὴ Ποίηση (Ἀνάγνωσμα στὸ Λαϊκὸ Σύλλογο τὰ «Πάτρια» τῆς Λεμεσοῦ—Στις 24 τοῦ Γενάρη, 1910). (Ξανατύπωμα ἀπὸ τὸ «Νουμᾶ»), χαρισμένο μ' ἀγάπη καὶ με θαυμασμό τοῦ μεγάλου μας Παλαμᾶ, ἔφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, Ἄρ. 1547, ἡμερ. 17)12)1910. [Περιοδ. «Νουμᾶς», Ἄρ. 413. Τούτη τὴν παραπομπὴν στὸ Ἀθηναϊκὸ περιοδικὸ τὴν παίρνουμε ἀπὸ τὸ πανηγυρικὸ τῆς «Νέας Ζωῆς» τοῦ 1926 ποῦ κάτω ἀπὸ τὸν Ἄρ. 35 στὴ σ. 119 σημειώνεται λαθεμένα: «Ἡ Νεοελληνικὴ Ποίησις», Μ. Δ. Φραγκοῦδης, Λεμεσός, 1911].

2. *Ἐπιφυλλίς «Ἀληθείας»*: «Τὸ Γλωσσικὸ ζήτημα ὑπὸ Ν. Κλ. Λανίτη—Γιὰ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ. Δημοσιεύθηκε στὸ Γαλλικὸ Temps [Temps:] τὸ ἀκόλουθο: Ζώρζ Νταλμεϊδᾶ (Μετάφρασις Β), ἔφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, Ἄρ. 1572, ἡμερ. 3)6)1911.

3. *Ἐπιφυλλίς «Ἀληθείας»*. «Γιὰ τὸν Παλαμᾶ. Ἕλληνες κ' Ἕλληνίδες. Ἡ Ἐπιτροπὴ Παλαμᾶ τοῦ Παρισίου. Λ., «Ἀλήθεια», Λεμεσοῦ, Ἄρ. 1573, ἡμερ. 9)6)1911.

4. *Ἦταν ἀνάγκη*. Μιά διαμαρτύρησις τῶν ἐν Παρισίῳ Ἑλλήνων Φοιτητῶν κατὰ τῆς Φοιτητικῆς Νεολαίας τῶν Ἀθηνῶν, ἔφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, Ἄρ. 1568, ἡμερ. 5)5)1911.

5. *Γιάγκου Ἡλιάδη*: Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ. Διάλεξη στὸ Θέατρο Χατζηπαύλου στίς 20 τ' Ἀπρίλη, 1917. [τῆ β' βραδυᾶ, στὴ σειρά Φιλολογικῆς Βραδυῆς. Βλπ. πρόγραμμα στὴν ἔφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, ἡμερ. 7)4)1917], ἔφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, Ἄρ. 1909, ἡμερ. 17)11)1917, 1912, ἡμερ. 1)1)1918, 1917—1925, ἡμερ. 12)1)1918—8)3)1918.

6. *Γιάγκου Ἡλιάδη*: Μιά μοτιὰ στὴν ποίησιν μας, «Γράμματα», τόμ. Δ', Ἄρ. 39, σ. 703—4, Ἀλεξάνδρεια, 1918.

7. *Γλαῦκου Ἀλιθέρη*: Γαλανὰ Δαχτυλιδάκια, Ἀλεξάνδρεια, 1919, σ. 101. Ποιητικὴ συλλογὴ ἀφιερωμένη στὸν Κωστῆ Παλαμᾶ ὁ τίτλος παρμένος ἀπὸ τὸν 3ο στίχο τῆς 5ης στροφῆς στὸ τραγούδι «Ἀνατολὴ» στὸν τόμο «Οἱ Κάμηοι τῆς Λιμνοθάλασσας»].

8. *Γιάγκου Ἡλιάδη*: Τὰ Παράκαιρα (κριτικὴ μελέτη) «Γράμματα», Ἀλεξάνδρεια, τόμ. V, 1919. Βλπ. ἐπίσης: Τὰ Παράκαιρα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, ἄρθρο Ἀριστοῦ Καμπάνη, Ρήγα Γκόλφη, Γιάγκου Ἡλιάδη καὶ Louis Roussel, Ἀθήνα Τυπογραφεῖο «Ἐστία», 1934, σ. 27—34.

9. *Πάνου Χ. Παπαδοπούλου*: Ὁδὸς στὴν Ἀκρόπολιν (ποιήματα μ' ἀφιέρωση: Στὸν μεγάλο ποιητὴ—φιλόσοφο Κωστῆ Παλαμᾶ). Ἐπίσης ἕνα γράμμα τοῦ Ποιητῆ πρὸς τὸν συγγραφέα ἡμερ. 1)5)1923), Ἀθῆναι, Μάρτιος, 1923, σ. 77.

10. **Γλαύκου Ἀλιθέρηση**: Ὀραματισμοὶ τοῦ Ἐωσφόρου κι ἄλλα ποιήματα, Ἐκδοτικὸς Οἶκος «Γλαῦκα», Κύπρος, 1923 («Μέσα στὴν ὀμίχλη» καὶ «Στὸν Κωστὴ Παλαμᾶ», ποιήματα στὶς σ. 57 καὶ 86 ἀφιερωμένα στὸν Ποιητῆ).

11. **Γλαύκου Ἀλιθέρηση**: Σατυρικά Γυμνάσματα, Θάνατος Παλλικαριοῦ, Ὁ Ἀντιπαλαμισμὸς καὶ ἡ ἐξήγηση του (κριτικὰ ἄρθρα), Ἐπιθεώρησης, Ἀλεξάντρεια, ἡμερ. 23)3)24, 7)6)24 καὶ 3)10)24.

12. **Φιλολογικαὶ Σελίδες**. Τὸ ἔργον τοῦ Ἀνατὸλ Φράνς. Κριτικὴ τοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ ἐφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, Ἄρ. 2272, ἡμερ. 7)11)24.

13. **Γλαύκου Ἀλιθέρηση**: Ὁ Τάφος καὶ ὁ πόνος γενικά μέσα στοῦ ἔργου του, ἐφημ. «Ταχυδρόμος». Ἀλεξάντρεια, ἡμερ. 19)3)1925 καὶ 26)3)1925.

14. **Ἀνώνυμον**: Ποιητικὴ 50ετηρίς, ἐφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ, Ἄρ. 2326, ἡμερ. 20)11)25.

15. **Ἀνώνυμον**: Διὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς πεντηκονταετηρίδος τοῦ Παλαμᾶ, ἐφημ. «Ἀλήθεια», Λεμεσοῦ, Ἄρ. 2326, ἡμερ. 27)11)25.

16. **Ἀνώνυμον**: Ἡ ἑορτὴ τοῦ Παλαμᾶ, ἐφημ. «Ἀλήθεια», Λεμεσοῦ, ἡμερ. 11)12)25.

17. **Ἀνώνυμον**: Ἡ πεντηκονταετηρίς τοῦ Παλαμᾶ, ἐφημ. «Ἀλήθεια», Λεμεσοῦ, Ἄρ. 2331, ἡμερ. 25)12)25.

18. **Ἀνώνυμον**: Τὰ νέα τῆς ἐβδομάδος. Ἡ πεντηκονταετηρίς τοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ. Ἡ εἰσαγωγή τοῦ κ. Λανίτη ἐφημ. «Ἀλήθεια», Λεμεσοῦ, Ἄρ. 2332 ἡμερ. 1)1)1926.

19. **Ν. Στυλιανᾶκη** Μία παράλειψις, ἐφημ. «Ἐλευθερία», Λευκοσίας, Ἄρ. 1191, ἡμερ. 9)1)26.

20*. **Γλαύκου Ἀλιθέρηση**: Κωστῆς Παλαμᾶς, ἐφημ. «Ταχυδρόμος», Ἀλεξάντρεια, ἡμερ. 13)2)1929

21. **Πανηγυρικὸ** Κωστὴ Παλαμᾶ: «Νέα Ζωή», Λογοτεχνικὸ Περιοδικὸ, Περίοδος III τόμος XIII, τεύχος 6, Ἀλεξάντρεια, Ἀπρίλης, 1926:

—Γλαύκου Ἀλιθέρηση: Ἡ Φοινικία, σ. 27—33. [Διάλεξι πού ἀπαγγέλληκε στὴν Αἴθουσα τοῦ Αἰσχύλου στὴν Ἀλεξάντρεια στὶς 13)2)26].

—Παύλου Βαλδασεριδῆ (γνώμη) σ. 77—78.

—Νικ. Κλ. Λανίτη (γνώμη) σ. 85—87.

—Σίμου Μενάρδου (γνώμη) σ. 88.

—Ζ. Ρωσσιδῆ (γνώμη) σ. 96-97.

—Μ. Δ. Φραγκοῦδῆ (γνώμη) σ. 100.

22. **Παύλου Βαλδασεριδῆ**: Ὕμνος στὸν Κωστὴ Παλαμᾶ, ἐφημ. «Νέον Ἔθνος» Λάρνακος, Ἄρ. 1662, ἡμερ. 1)1)26.

23. **Μάνου Ἀλευρά**: Ὀμιλία ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τῆς Φιλολογικῆς Πεντηκονταετηρίδος του, ἐφημ. «Νέον Ἔθνος», Λάρνακος, Ἄρ. 1662, ἡμερ. 1)1)26—1666, 30)1)26.

24. **Ξάνθου Δυσιώτη**: Ὕμνος στὸν Παλαμᾶ, ἐφημ. «Νέον Ἔθνος», Λάρνακος, Ἄρ. 1662, ἡμερ. 1)1)26.

25. **Ἀνώνυμον**: Πρὸς τιμὴν τοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ, ἐφημ. «Νέον Ἔθνος», Ἄρ. 1662, ἡμερ. 1)1)26. *

26. **Γλαύκου Ἀλιθέρηση**: Κ. Παλαμᾶ «Οἱ Πεντασύλλαβοι—Τὰ Παθητικὰ Κρυφομιλήματα», «Νέα Ζωή», Ἀλεξάντρεια, Μάρτης—Ἀπρίλης, 1927, σ. 92—96. Βλπ. Ἐπίσης ἐφημ. «Ταχυδρόμος», Ἀλεξάντρεια, 5)4)36.

27. **Γ. Ἀλιθέρηση**: Ψυχάρη «Κωστῆς Παλαμᾶς», «Νέα Ζωή», Ἀλεξάντρεια, Μᾶης—Ἰουν., 1927, σ. 167.

28. **Simos Menardos**: *Modern Greek Poetry, Poetry Review*, 19 (1928), pp. 397-410. Βλπ. μετάφρασι στὴ «Νέα Ἔστις», Ἀθηνῶν, τ. 53 καὶ 54, σ. 166-69 καὶ 212-14.

29. **Γλαύκου Ἀλιθέρηση**: Ὡδὴ στὸν Παλαμᾶ, Στὴν Πεντηκονταετηρίδα του, «Ἀπλὴ Προσφορά», Ἐκδοτικὸς Οἶκος «Γλαῦκα», Κύπρος, σ. 59-61.

* Στὸν Ἄρ. 1663 τοῦ «Νέου Ἔθνος» βρῖσκειται μιὰ εἰδοποίηση πὼς ὁ ποιητὴς κ. Π. Βαλδασεριδῆς θῆκανε στὶς 10)1)26 στὴ Λάρνακα μιὰ διάλεξι γιὰ τὴ στιχουργικὴ τοῦ Παλαμᾶ. Δὲν ξαίρω ἂν ἔγινε αὐτὴ ἡ διάλεξι κι ἂν δημοσιεύτηκε.

30. **Ἡ Πρόσκλησις** τοῦ Παλαμᾶ. Ὡς ἐξῆς ἔχει τὸ γράμμα τῶν "Ὀλυμπίων,, τοῦ ἐστάλη εἰς τὸν Κωστὴν Παλαμᾶν, ἐφημ. "Ἀλήθεια,, Λεμεσοῦ, Ἄρ. 2505, ἡμερ. 12)4)1929.
31. **Σίμων Μενάρδου**: Π III, (τετράστιχο ἀφιερωμένο στὸν Ποιητὴ), "Ἐπιγράμματα, Ἐκδότης I. Ν. Σιδέρης, Ἐν Ἀθήναις, 1930, σ. 25.
- 32.* **Z. N. Zannetides: L'Élites Grecques.—Les "Autels",** par Kostis Palamas, Le Feu, No 6. Aix-en-Provence, 1930.
33. **Δ. Θ. Διπέριη**: Ἡ Μητριὰ, χαρισμένον στὸν μιλλήττερον Ποιητὴν τῆς Νεώτερης Ἑλλάδος ΚΩΣΤΗΝ ΠΑΛΑΜΑΝ. Τζιουπριώτικα Τραούδικια, Τόμος Δεύτερος, Λευκωσία—Κύπρου, 1930, σ. 27—29
34. **Σίμων Μενάρδου**: (Ὁ Μενάρδος γιὰ τὸν Παλαμᾶ), "La Semaine Egyptienne" 15 Avril, 1930. Βλπ. ἐπίσης "Δώδεκα Ἄρθρα γιὰ τὸν Παλαμᾶ", Ἀθήνα, 1932, σ. 15-17.
35. **Δ. Κακλαμάνου**: Διὰ τὸν Κορυφαῖον τῶν Ποιητῶν μας (ἀναδημοσίευση), ἐφημ. "Ἀλήθεια" Λεμεσοῦ, Ἄρ. 2553, 1930.
36. **Ἀνώνυμου**: "Ὁ νέος Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν", ἐφημ. "Ἐλευθερία,, Λευκωσίας, 25)7)30.
37. **Ἄντη Περγάρη**: Συνέντευξη μετὰ τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ, ἐφημ. "Πρωϊνὴ,, Λευκωσίας, 28)10)34.
38. **Ἀνώνυμου**: Σημείωμα, Περιοδ. "Κ. Γράμ.,", Λευκωσία Α'. 1, 1934, σ. 26—27.
39. **Ἀνώνυμου**: Σημείωμα Περιοδ. "Κ. Γράμ.,", Λευκωσία Α'. 7-8, 1934-1935, σ. 261-262.
40. **Γιάγκου Ἠλιάδου**: "Κωστὴ Παλαμᾶ, Οἱ Νύχτες τοῦ Φήμιου,, Περιοδ. "Κ. Γράμ.,, Λευκωσία, Α', 17—18, σ. 581—582.
41. **Ἀντώνη Ἰντιάνου**: "Kostas Palamas, A man's death translated by A. E. Phontrides, with a foreword by D. G. Hesseling,, (κριτικὴ) Περιοδ. "Κ. Γράμ.,, Λευκωσία, 14—16, σ. 515—517.
42. **Κώστα Προουῆ**: "Τὰ Παράκαιρα τοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ. Ἄρθρα Α. Καμπάνη, Ρ. Γκόλφη, Γ. Ἠλιάδου, L. Roussel,, Περιοδ. "Κ. Γράμ.,, Α' 12, 1935, σ. 392—393.
43. **Δευτέρη Γιαννίδου**: "Ἀναγκαῖα Ὑπόμνηση,, περιοδ. "Πάφος,, Πάφος, Α', 3, σ. 103.
44. **Πάνου Ἰωνίδου**: "Πρῶτα δικοὺς μας,, Περιοδ. "Πάφος,, Πάφος, Α' 4, σ. 146.
46. **Ἡ ποίησις τοῦ Παλαμᾶ**, μέρος ἀπὸ μάθημα τοῦ κ. Δ. Βεζανῆ, ἐφημ. "Ἐλευθερία,, Λευκωσίας, 19)10)35.
48. **Κ. Μόντη**: "Ἡ Τρισεύγενη τοῦ Παλαμᾶ στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο,, ἐφημ. "Ἐλευθερία,, Λευκωσίας, 7)12)35.
48. **Κ. Μόντη**: "Ἡ στρυφνότης τοῦ Παλαμᾶ,, ἐφημ. "Ἐλευθερία,, Λευκωσίας, 28)3)36.
49. **Πάνου Ταλιαδώρου**: "Κωστὴς Παλαμᾶς,, ἐφημ. "Κυπριακὸς Τύπος,, Λευκωσίας, 2)4)36.
50. **Κύπρου Χρυσάνθου**: "Ἡ Τρισεύγενη τοῦ Κ. Παλαμᾶ. Διάλεξις τοῦ κ. Ρ. Γκόλφη,, Περιοδ. "Κ. Γράμ.,, Β', 2, 114—116.
51. **Τάκη Φραγκοῦδου**: "Μισὴ ὥρα μετὰ τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ. Ἡ ἀγάπη τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν Κύπρον", Περιοδ. "Κ. Γράμ.,, Λευκωσίας, Β', 3, σ. 167-168.
52. **Ι. Κ.**: "Τὰ Πενητᾶχρονα τοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ", Περιοδ. "Πάφος", Πάφος, Α', 4, σ. 151-152.
53. **Ἀνώνυμου**: "Γιὰ μιὰ συνέντευξη", Περιοδ. "Πάφος", Πάφος, Α', 5-6, σ. 185.
55. **Περιοδικὸ** "Πάφος", Πάφος, Παναγυρικὸ Τεῦχος, Α', 8, 1936
- Λ. Ρουσσέλ: "Ἐνα μπιρλάντι ἀπὸ τὸ Παλαμικὸ χαζνέ, σ. 231.
 - Γ. Α. Μαρκίδου: Ἡ μετροφροσύνη τοῦ Παλαμᾶ, σ. 232-5
 - Δ. Λιπέριη: Νὰ σιλιγορνήσῃ, σ. 236.
 - Τ. Ἀνθίας: Προτίμησις, σ. 236.
 - Π. Βαλδασερίδου: Ἡ ἐξωτερικὴ μορφή τοῦ Παλαμικοῦ στίχου, σ. 237.
 - Χ. Γαλατόπουλου: Ὁ Ποιητὴς, σ. 238—41.
 - Τέλλος Ἄγρας: Γιὰ ἓνα ξεχωριστὸ βιβλίον τοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ, σ. 242-44.

- Α. Περνάρη: Ἡ ποίηση τοῦ Παλαμᾶ σ. 245-51.
 —Κ. Ἀσσιώτη: Ἡ ἀσάφεια τοῦ Παλαμᾶ σ. 252-54.
 —Σ. Ἀντωνιάδη: Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου, σ. 255-66.

56. **Πάνου Χαρ. Παπαδοπούλου**: Γύρω ἀπὸ τὸν μεγάλο μας "ποιητὴ-φιλόσοφο,, ἐφημ. "Νέον Ἔθνος,, Λάρνακος, Ἄρ. 1553, ἡμερ. 17)11)1923.

57. **Γλαύκου Ἀλιθέρση**: Ὁ Γυμνὸς Ἄνθρωπος (Διηγήματα μ' ἀφιέρωση "Στὸν ποιητὴ Κωστὴ Παλαμᾶ τ' ἀφιερῶνω,,), Εκδοτικὸς Οἶκος "Γλαῦκα,, Κύπρος, 1924, σ. 154.

Γ' ΣΗΜΕΙΩΜΑ : ΠΑΛΑΜΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ, 1936.

29 τοῦ Μάρτη: Στὴν Πάφο διοργανώθηκε στὴν Αἶθουσα "Τιτάνια,, μουσικοφιλολογικὴ ἑσπερίδα. Ὁ κ. Α. Περνάρης μίλησε γιὰ τὴν Ποίηση τοῦ Παλαμᾶ, κι ὁ κ. Σ. Ἀντωνιάδης ἔκανε ἀνάλυση τοῦ Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου. Οἱ κ.κ. Σωτηράκης Μαρκίδης Ν. Ἡλιάδης, Σ. Στόκος καὶ Α. Εὐγενίου ἀπάγγειλαν παλαμικά ποιήματα. Ἡ χορωδία τοῦ συλλόγου "Κινύρα,, τραγούδησε τὸν Ὁλυμπιακὸ Ὕμνο, τὸν Ὑμνο τῆς Εἰρήνης κοὶ τὸ "Μενέλαο ὠργισμένο,,. Οἱ Δίδες Καρεκλά, Α. Ἀντωνιάδη καὶ Ο. Ἀγρότη ἐπαιξον στὸ πιάνο διάφορα μουσικά κομμάτια. Ὁ Διοικητὴς κ. Bell μὲ τὴν Κα του τίμησαν τὴ γιορτὴ.

10 τοῦ Μάη: Στὴν Κερήνεια ὁ καθηγητὴς κ. Κ. Προυσῆς στὴ θεατρικὴ παράσταση ποὺ διοργανώθηκε γιὰ τὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Γυμνασίου ἀπάγγειλε κομμάτια ἀπὸ τὸ παλαμικὸ ἔργο καὶ μίλησε γιὰ τὸν Ποιητὴ καὶ τὸ Ἔργο του. Οἱ μαθητὲς καὶ μαθήτριες του πῆραν ἐπίσης μέρος στὴ γιορτὴ μ' ἀπαγγελίες παλαμικῶν τραγουδιῶν.

17 τοῦ Μάη: Στὴ Λευκοσία, στὸ σωματεῖο "Πνευματικὴ Ἀδελφότητα,, ὁ καθηγητὴς κ. Χριστ. Παπαχρυσοστόμου ἔκανε διάλεξη μὲ θέμα: "Ὁ Κωστὴς Παλαμᾶς καὶ τὸ Ἔργο του". Οἱ Δίδες Καλλιόπη Καραγεωργιάδου, καὶ Μαρούχου ἀπάγγειλαν διαλεχτὰ παλαμικά τραγούδια.

24 τοῦ Μάη: Ὁ φιλόλογος καθηγητὴς κ. Βενιζέλος Σωτηρίου μίλησε στὸ "Λύκειο τῶν Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου,, μὲ θέμα "Ὁ Παλαμᾶς καὶ τὸ παιδί στὴν ποίηση του".

31 τοῦ Μάη: Στὸ ἴδιο Σωματεῖο θὰ μιλήσει ὁ κ. Κ. Προυσῆς μὲ θέμα "Ἡ γυναίκα στὴν ποίηση τοῦ Παλαμᾶ".

6 Ἰούνη: Τὸ βράδυ στὸ Θέατρο Γιορδαμλῆ στὴ Λεμεσό, θὰ γίνῃ μιὰ ἐξαιρετικὰ λαμπρὴ ἑσπερίδα γιὰ νὰ γιορταστοῦν τὰ 50χρονα τοῦ Ποιητῆ. Ὁ γνωστὸς γνήσιος κ' ἐνθουσιώδης μελετητὴς καὶ κριτικὸς τῆς παλαμικῆς δημιουργίας κ. Γιάνκος Ἡλιάδης θὰ μιλήσει μὲ θέμα "Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ". Ἐπίσης ὁ ὑποφαινόμενος θὰ διαβάσει τὸ κριτικὸ ἄρθρο του, ποὺ δημοσιεύεται σ' αὐτὸ τὸ τεύχος, γιὰ τὴν πρώτη παλαμικὴ συλλογὴ "Τὰ Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου". Οἱ Δίδες Νίνα Κοντοπούλου, Αὐγὴ Μοδινοῦ καὶ Λώρα Μιχαηλίδη θ' ἀπαγγείλουν ἀπὸ τὸ παλαμικὸ ἔργο. Ὁ μουσικοσυνθέτης κ. Σὸλ. Μιχαηλίδης μὲ τὴν "Μιχτὴ Χορωδία καὶ Ὁρχήστρα τοῦ Συλλόγου Συναυλιῶν τοῦ Ὁδείου Λεμεσοῦ,, θὰ πάρει μέρος μὲ δικές του συνθέσεις ἀπάνω στὸν "Τάφος,, καὶ "Τὸ Πανηγύρι τῆς Κακάβας,, ἀπὸ τὸ "Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου". Στὸ τέλος θ' ἀναγνωστεῖ χαιρετισμὸς πρὸς τὸν Ποιητὴ.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

Ἐπεύθυνος ἰδιοκτητὴς: Α. Μ. Ἀτταλίδης—Λευκοσία.

Τύποις «ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ»—Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη